

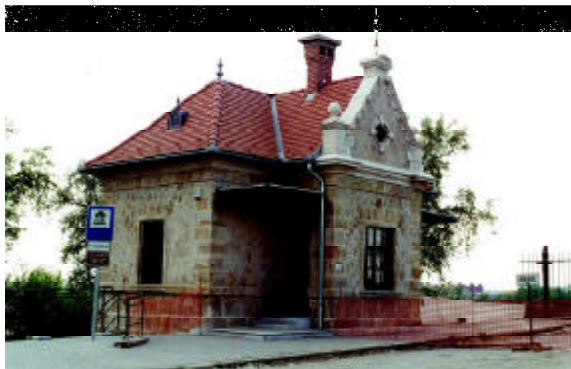
ORSZÁGÉPÍTŐ

ÉPÍTÉSZET KÖRNYEZET TÁRSADALOM
A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS NEGYEDÉVES FOLYÓIRATA

ÚJJÁÉPÍTÉS A FELSŐ-TISZÁNÁL
MARKO POGACNIK ÚJ KÖNYVE
LÜKŐ GÁBOR 1909-2001
ESZTERGOMI VÁLTOZÁSOK
ALADZIC • VÁROSTÖRTÉNET
A MAGYARORSZÁGI
REFORMÁCIÓGYÖKEREI
SÁROSLÁSZLÓ • KÖNYVTÁRTERV
A VÉDEGYLET HÍREI
MELLÉKLET: KÖRKÉRDÉS
A MŰVÉSZET HELYZETÉRŐL

2001/2

Fent: Esztergom, a Mária Valéria-híd újjáépített vámszedőháza.
Középen: a Vármúzeum új épülete (Gál Tibor terve) és a Bazilika
Lent: az esztergomi hídfőnél épített új gyalogos feljáró

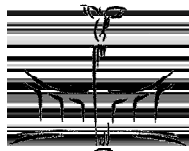
ORSZÁGÉPÍTŐ

TIZENKETTEDIK ÉVFOLYAM

MÁSODIK SZÁM

- 2 ÚJJÁÉPÍTÉS A FELSŐ-TISZÁNÁL – Interjú Turi Attilával
8 BRLÁZS BRIGITTA: Új szemléletű tájhasználat a Tisza mentén
9 MARKO POGACNIK: A Föld és a krisztusi erő (részletek)
15 MARKO POGACNIK: Bevezetés a prágai földgyógyító akcióhoz
16 **LÜKŐ GÁBOR 1909 - 2001**
19 KUND FERENC: Ezredforduló Esztergomban
21 FRANK LLOYD WRIGHT KLUB
HELYES GÁBOR: Cantilever
SZEKÉR LÁSZLÓ: Thoreau háza
26 AZ YBL-DÍJAS SÁROS LÁSZLÓ KÖNYVTÁR TERVE
28 BALOGH ÁDÁM: A magyarországi reformáció gyökerei
31 A MOZI 100 ÉVE – Kiállítás az Ernst Múzeumban
32 VIKTORIJA ALADZIC: Várostartó
34 KUND FERENC: Forgácsok
35 Dr. NAGY EMIL: A Duna-Tisza-csatorna világszemzőből
36 KŐSZEGHY ATTILA: Gyöngyökkel kivarrva
38 A VÉDEGYLET HÍREI
43 HÍREK

Melléklet: KÖRKÉRDÉS A MŰVÉSZET HELYZETÉRŐL
A borítón: Révai Attila rajza; a tervezett beregi utcakép

E számunk a NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA Nemzeti Kulturális Alap programjának támogatásával készült

A folyóirat rendszeres támogatói az ORSZÁGÉPÍTŐ Alapítvány és a KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS tagszervezetei: ARKER'S Kft., AXIS Építésszociroda Kft., BAUSYSTEM Kft., BEÖTHY és KISS Kft., BOKOR Kft., BODONYI ÉS Társa Építész Kft., BONEX Építőipari Kft., DÉVÉNYI ÉS Társa Kft., EKLER Építész Kft., É-11 Tervező, Fejlesztő Kft., FELÜLETKÉMIA Kft., KÖR Építész Stúdió Kft., KŐSZEGHY Építészet Bt., KUPOLA Kft., KVADRUM Kft., MAKONA Tervező Kft., MÉRMŰ Szövetkezet, PAGONY Táj- és Kertépítész Kft., PARALEL Kft., TRISKELL Kft., UNITEF-83 Rt, COMPART Stúdió Kft., SÁROS és Társa Építésszociroda Bt.

ORSZÁGÉPÍTŐ – a Kós Károly Egyesülés folyóirata. Megjelenik negyedévenként. Kiadja az Egyesülés nevében a Kós Károly Alapítvány; postacím: 1074 Budapest, Barát utca 11. Bankszámlaszám: 10402166-21629530-00000000 Felelős kiadó: Kampis Miklós. Felelős szerkesztő: Gerle János. Nyomás: VEL Kft., Budapest. – **ISSN 0866-0069** – A lap előfizethető átutalással, vagy az Alapítványtól igényelt csekken, illetve személyesen az Art Bureau címen. Egy szám ára: 450 Ft. Előfizetési díja 2001. évre: 1600 forint + külföldi előfizetőinknek postaköltség számonként. Megvásárolható az Írók Boltjában (Budapest, VI. Andrassy út 45), a Fehérlőfia Könyvesboltban (Budapest, VIII. József krt. 36.), a Balassi Könyvesboltban (Budapest, II. Margit u. 1.), a Lord Extra Kft könyvesboltjában (Hódmezővásárhely, Andrassy út 5-7.), és a Lyra Könyvesboltban (Vác, Piac u. 1.), a HÍRKER Rt. és a LAPKER Rt. budapesti és vidéki árusítóhelyein.

A szerkesztőségi ügyintézés, szervezés, előfizetés új címe: Artbureau Kft. 1065 Budapest, Nagymező utca 4., 1. emelet 128. telefon: 3432-959; telefon/fax: 3220-677. Ezen a címen a lap egyes számai is megvásárolhatók. Nyitott szerkesztői megbeszélés minden hónap első hétfőjén délután 4 és 6 óra között a Centrál Kávéházban (Budapest, V. ker., Károlyi Mihály u. 9.), a bejáratától közvetlenül jobbra eső teremrészben, ahol minden érdeklődőt szeretettel várunk.

ÚJJÁÉPÍTÉS A FELSŐ-TISZÁNÁL

Országépítő: Kérlek, hogy mint a Kós Károly Egyesülés újjáépítési munkáért felelős megbízottja, foglald össze, amit a beregi újjáépítésről és abban az Egyesülés részvételéről tudsz.

Turi Attila: Akkor olyan kérdést is érintenem kell, amiben egymás között sem értünk egyet.

Országépítő: Miről van szó?

Turi Attila: Köszeghy, akinek a tervét beválasztották az ajánlott tervek közé, úgy gondolja, hogy ha ő megtervezett valahová egy házat, akkor az egy építészeti műalkotás. Kétségtelenül jól ki van találva minden részlete, de ezt húsz településen fogják felépíteni. Én viszont ezeket a terveket ajánlati terveknek tekintem, nem többnek, mert nem konkrét helyszínrre terveztünk, nem konkrét megrendelőnek, vagyis nem rendelkeznek azokkal a tulajdonságokkal, amiket mi a hagyományos építészeti tervezéshez nélkülözhetetleneknek gondolunk. Az adaptáló tervezőnek egy ilyen terv csak vonalvezető, amitől ugyan sem jogi értelemben nem lehet eltérni, hiszen erre kötött a Helyreállítási Bizottság szerződést a károsulttal, sem technikailag a kivitelezés jellege miatt, de ha a ház alapvetően nem is változtatható, igenis figyelembe kell venni az építető egyedi kívánságait, a helyszín adottságait, és bele kell igazítani az adott utcaképbe.

Országépítő: Van egy közbenső tervező, aki az ajánlati terveket ezek szerint igazítja?

Turi Attila: Természetesen. De menjünk vissza az elejére.

Országépítő: Kezdd el az árvíznél!

Turi Attila: Úgy tudom, március 5-én volt, hogy Tivadar magasságában átszakadt a gát egy körülbelül 150 méteres

szakaszon, amiben az a hihetetlen, hogy én ezt láttam a tévében, ahogy mindenki látta, de az ember nem tudja elképzelni, hogy ez a valóságban mit jelent. Azon a 150 méteren egy balatonnyi víz zúdult át, annyi, egy balatonnyi víz másfél nap alatt, akkor talán meg lehet érteni, hogy mi is történt. Iszonyatos mennyiségű víz, és az első falu, amerre vette az útját, Gulács volt; úgy tudom, négy órájuk volt az ottaniaknak az első riasztástól, hogy minden értékükkel együtt elmeneküljenek. A legdrámaibb körülmények között kellett menteni, a röntgengépet kitépni a falból, vinni, amit lehet, senki nem tudhatta, milyen magas lesz a víz. Aki Naményban dolgozott, onnan rohant haza menteni, addig, amíg el nem kellett hagyni a falut. Az se volt egyszerű, mert jó, hogy lassan emelkedik a víz, de amint már elborítja a földet, nem tudhatod, hogy hová lépsz, közben mindent visz a víz, körülötted úszik minden mocsok, vergődő jóságok, nem nagyon lehet ezt távolból elképzelni. Két héttel az ár után voltam ott, addigra már csak a nyomait lehetett látni az egésznek, a mindent beborító sarat, a töltésre fölhalmozott, szétmosott homokot, félig összedől, már bontott épületeket, de hát ez semmi, ez már békeidő ahhoz képest, amilyen az árvíz volt.

Ebben az időben, rögtön, ahogy az emberek visszamehettek a falvakba, kapott Makovecz Imre egy levelet Gulácsról, többszáz aláírással, hogy ha már egyszer megtörtént a tragédia, akkor legalább az új falu nézzen ki valahogy, kérték, hogy tervezze meg az új házakat.

Országépítő: Ki kezdeményezte ezt a levelet?

Turi Attila: Vass Albert, egy helyi vállalkozó, és később melléállt a polgármester, a jegyző. Ezért nagy örömmel fogadtak

bennünket, miután szereztünk papírt a katasztrófavédelmi főigazgatótól, hogy hivatalos és szabályos legyen a megjelenésünk. Ez a papír ugyan nem lakóházakra vonatkozott, hanem középületekre, de úgy gondolom, hogy a Kós Károly Egyesülésnek nem a középületekre kell rámozdulnia, hogy vannak a lakóépületeket adaptáló tervezők, és aztán majd jövünk mi, akik majd urasan megtervezik a polgármesteri hivatalt, a kevésbé sáros munkákat. Úgy gondolom, hogy egy települést kell fővállalunk mindenestől, ez felel meg a segítő szándékunknak, aztán ha majd később megépítenek valahol egy öregek otthonát, azt csinálja az, akit megbíznak vele; ha minket, örülni fogunk neki, de nem ezért megyünk oda.

Országépítő: A levél után megkezdődött a szervezés, ennek a ráckevei találkozáson tanúja voltam, hogy a jelenlévők elhatározták, hogy egyáltalán részt vesznek az újjáépítésben és négy nap alatt mindenki rajzol egy akkor már általad összeállított program és tájékoztató anyag alapján egy ajánlati tervet. Ezekből készült aztán az a tervfüzet, amit az Egyesülés felajánlott a Katasztrófavédelmi Főigazgatóságnak egy héten belül.

Turi Attila: Igen, addigra megvolt a kapcsolat a főigazgató úrral, de még nem tudtuk, hogy milyen sokan vállalkoznak rajtunk kívül a tervezésre, azt gondoltuk, hogy jóval nagyobb feladatra kell felkészülnünk. Persze a helyi építészek is jelentkeztek, és ezért az összes ajánlott tervből volt egy zsűrizés április első napjaiban. A helyi építészkamara, a mérnökkamara, a műemlékvédelmi hatóság képviselői, a területi főépítész, a megyei főépítész és az újjáépítés lebonyolítására szerveződött kivitelezői konzorcium tagjai, illetve a tervezők közül két építész (Mányi István és Makovecz Imre, akinek a megbízásából én voltam ott) vettek részt a válogatásban. Százkilencvenkét ajánlati terv volt, azokból választottuk ki azt a tizenhetet, amelyek közül a károsultak választhatnak. Ugyanis az egész kárrendezés lényege, hogy a kormány maga építi fel azoknak az otthonát, kárfelmérés alapján, akiknek a házát a víz elvitte, tehát az választhat az

ajánlati tervek közül abban a nagyságrendben, amekkora a saját, elpusztult háza volt. Ugyanígy természetben kapja vissza az elpusztult egyéb javait is, mert a korábbi évek árvizeit követő helyreállítás során sokszor elúszott a kárpótlásként kapott pénz a károsultak kezéből, vagy a saját vagy mások hibájából.

Országépítő: Honnan volt ennyi terv ilyen rövid idő alatt?

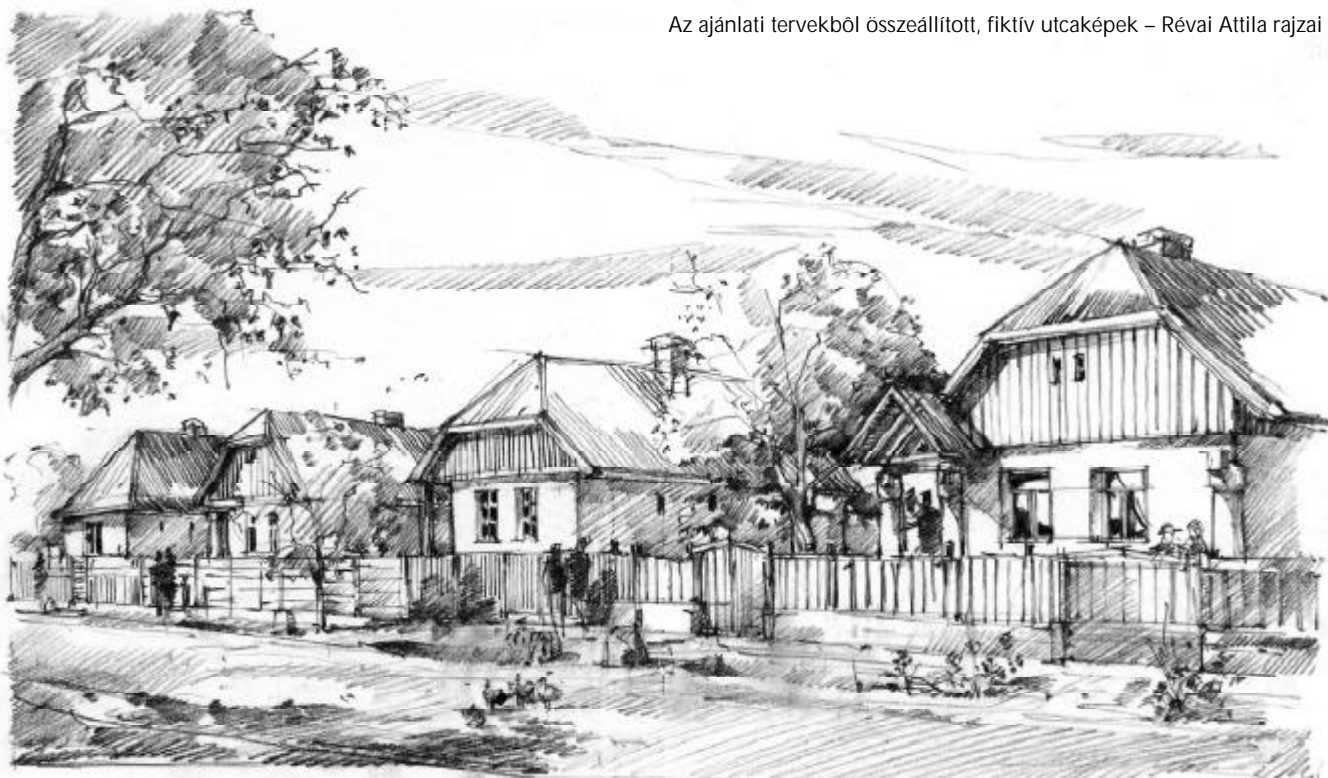
Turi Attila: A Kós Károly Egyesülés huszonnégyet adott át, a Mányi Építész Stúdió körülbelül tíz-tizenöt tervet, ezeket a stúdió még nagyrészt a kilencvenkilences árvízhez készítette, de most átdolgozták a beregi feltételekhez. A többi, körülbelül százötven terv a helyi építészkamara felhívására született meg, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei építészek munkái. Ezek egy része már korábban megépült házak terve volt, más részük ebből az alkalmából készült és voltak olyan technológiájú, szerelhető épületek, amelyeket kifejezetten gyors építésre találtak ki, de ilyeneket a Főigazgatóság eleve nem akart használni.

Országépítő: Honnan volt tervezési program?

Turi Attila: Nem volt központi tervezési program, én is csak annyit tudtam átadni a többieknek, amennyit a helyszíni szemle alapján tapasztaltam és amit a szakirodalomból szedtem össze. Nem is volt igazán jó a program, mert sokkal nagyobb házak is voltak, mint amit gondoltam. Az volt az első információ, hogy nyolcvan négyzetméternél nagyobb ház nem nagyon van, de valójában van bőven száznegyvenes is, amit újjá kell építeni. Nekünk emiatt nem is volt ajánlati tervünk erre a méretre, kicsit alálóttuk a négyzetmétereket. A mi terveink átlaga 50-60 négyzetméter, valójában 70-80 lett volna reális. A kárfelméréseknél ugyanis a melléképületek egy részét is figyelembe vették. Természetesen így is nehéz nem büszkélkedni vele, hogy a mi terveink közül mennyit választottak be a tizenhétbe, de nem ezt tartom a lényegnek, nem versenyről van itt szó.

Országépítő: Milyen az újjáépítés rendszere?

Turi Attila: Sajnos ebben nem sikerült olyan pozíciókat elfoglalnunk, amelyeket szeretnénk volna, hogy az egész fo-

Az ajánlati tervekben összeállított, fiktív utcaképek – Révai Attila rajzai

lyamat szakmai felügyeletében részt vegyünk. A szerződéskö-
tést fenntartották maguknak a hivatalok, az építészek megint
háttérbe szorultak a jogászok, adminisztrátorok mögött.

Országépítő: Milyen szerződésről van szó?

Turi Attila: A károsultak által kiválasztott ajánlati ter-
valósítására köt szerződést a Helyeállítási és Újjáépítési Bizott-
ság, amely 24 milliárd forintot kapott a kormánytól a teljes újjá-
építésre. A Bizottság bízta meg a hat kivitelező cégből összeállt
konzorciumot az építési munkák elvégzésével.

Országépítő: A tervezés hová tartozik ebben a rendszerben?

Turi Attila: Kicsit mostoha helyzet, talán jellemző ez az a
szakma egész helyzetére. Ezzel a költséggel valahogy nem is
számoltak, csak a településtervezésre különítettek el pénzt, de
háztervezésre nem. Végül a helyi építéskamara nevében egy
bt. szerződött a tervek adaptálásra, vagyis az ajánlati tervek
helyszínre, adott építetói igényekre történő alkalmazására.
Mányiék, mi és a helybeliek összeállítottuk azt a névsort, hogy
kik vehetnek részt ebben a munkában, a helyiek javaslata az
volt, hogy adaptálja mindenki a saját tervét, de tekintettel arra,
hogy hús faluról van szó, sikerült rávenni őket arra, hogy területi
felosztás legyen. Mindegyik településnek megvan a gazdája és
az adaptálói köre, így biztosítható, hogy egységes szempontok
szerint szülessenek újjá a falvak. Mindegyik adaptáló munka-
csoportnak van egy vezetője, a csoportnak tagjai a helyi építé-
szek is, akik ilyen munkára vállalkoztak. Például a Kós Károly
Egyesülés építészeit Gulácsra és Tákosra jelölték ki, Gulácsra
egy, Tákosra két megyei építész van a csapatban. Az egyes
településekre alkalmi főépítési feladatok ellátására is kaptak
megbízást építészek, Gulácsra én, Tákosra Zsigmond László.

Itt térek vissza arra, amivel kezdtem, Kőszeghy Attila
nehezményezi, hogy például a számára nagyon kedves Tarpán
az ő ajánlati tervét az adaptáló építész nem biztos, hogy abban
a szellemben formálja majd, ahogy ő szeretné. Én erre meg azt
mondtam, hogy engem ez nem érdekel. Erre energiám sincs,
és nem is feladatom, hogy erre figyeljek, nekem a két falu
újjáépítésére kell figyelnem, az adaptálás annak az építésznek
a felelőssége, aki azzal foglalkozik, illetve a helyi főépítészé.
Ha felnőtt embernek tekintjük egymást, akkor meg kell bízunk
egymás munkájában, és akkor nem futkoshatunk azután, hogy
az én tervemet ne olyan színűre fessék. Nem lehet áttekinteni
minden egyes település adottságait.

Országépítő: Az építetők mennyire szólnak bele az
adaptálásba?

Turi Attila: A helyzet elég sajátos. Ezekben a falvakban
harminc éve nem láttak mérnökembert. Legfeljebb olyat, aki
szakmai felsőbbrendűség érzetével érkezett: *Maga nekem ne
dumáljon bele a dolgomba!* stílussal. Itt nem nagyon épültek
új házak, az a néhány pedig, ami felépült, sajnos megmaradt az
árvízben. Sajtságos utcakép fog most kialakulni, mert a mostani
házak, a maguk helyi karakterével az ormótlan, aránytalan,
nemrég épült házak mellé kerülnek. Anakronisztikus dolog lesz,
lehet majd élcelődni rajta. Ami most lejátszódik hetek alatt, az
normális körülmények között harminc év története. Az embe-
rek minden tragédia ellenére tisztában vannak vele, bármilyen
visszasan hangzik, hogy ez az árvíz nekik jól jött. Csengerben a
hetvenes árvíznek máig az a neve, hogy *az aranyat hozó ár*.
Tivadarban azt mesélték, hogy amikor a túlparton Kisart elvitte
a víz, a guta majd megütötte őket, hogy ott most fürdőszobás
lakása lesz mindenkinek. A kárfelmérő lapokon egy-másfél
millió házak vannak, most ugyanakkorát kapnak, de legalább
öt-hat millió értékben. Ebből adódik irigység is, akinek nem
vitte el a házat a víz a faluban, az tulajdonképpen joggal kérdezi,
hogy miért nem kapja meg ő is azt a többletet. Ezt egyetlen
módon tudja orvosolni a kormány, ez, úgy tudom, benne is van
az újjáépítési keretben, hogy a károkon kívül közösségi épüle-
teket és egyéb közös használatú javakat kapnak a települések.
A javítható károkat persze a lakóházakon is mindenütt kormány-
pénzből javítják ki.

A választás maga úgy történt, hogy az emberek megnéz-
hették a tizenhét ajánlott tervet, megmondták, melyiket kéri,
a másolatot hazavitték, nézegették, aztán megkötötték a szerző-
dést. De az hamar kiderült, hogy persze nem tudnak rajtot
olvasni, arra meg nem volt mód, hogy valami fogadóórát tart-
sunk, elbeszélgessünk az emberekkel, ez nem volt benne a
szervezésben, és ha mi kezdeményezzük, az csak rossz vért
szült volna. Az adaptálás során tisztázni kell a félreértéseket.
Mi úgy oldjuk meg a problémákat, hogy Tákosra Bán Zoli, Gulácsra
Fülöp István, végzett vándorépítészek lementek, pontos felmé-
réseket csináltak, a melléképületeket számba vették, megnéz-
ték, hogy a választott, leszerződött terv a telekre tényleg hogyan
helyezhető el, lehet-e bontani még álló melléképületeket, stb.
És az építkezés egész ideje alatt lesz lent valaki tőlünk, egy
vándor, aki a helyszíni művezetéseket intézi. Az elfogadott
tervek is javarészt vándorok munkái. (Révai Attila két, Bán
Zoltán, Fülöp István egy-egy, valamint Dévényi Sándor és
Kőszeghy Attila terve van a tőlünk kiválasztott hat között.)

Országépítő: Összesen hány összedőlt házról van szó?

Turi Attila: A két településen kb. 60 házról, de nem lehet tudni pontosan, nem kell-e bontani még. A javítandókról nincs számadat.

Országépítő: Hogy történik a kivitelezés?

Turi Attila: Most alapozták az első házakat Gulácson és Tákoson is. A kivitelezők ugyanúgy fölosztották maguk között a területet, mint az építésszek. Máshogy nem lehetett volna. A kivitelezés engedélyezési tervvel indul, mi az ajánlati terveket is kiviteli szinten rajzoltuk meg közös megállapodás szerint. A Bizottság azonban csak engedélyezési szintig hajlandó fizetni, ezt majd a kivitelezőkkel kell tisztázni. A fontosabb kérdés most, hogy a tervezői művezetést költségét el lehessen fogadtatni, erre sincs félretett összeg.

Országépítő: Az adaptáláskor adódó változatokat hogyan tudja figyelembe venni a kivitelező?

Turi Attila: Csak olyan, alaprajzba bejelölt módosításokról van szó, ami odafigyelést igényel. Nem is nagy eltérésekről van szó, régen is egy faluban gyakorlatilag azonos méretű, tömegű házak épültek, csak finom különbségek voltak, amik egyedivé tették az épületeket. Most se kellene többre törekedni, ha kivitelezői szemmel mérlegelem a kérdést, mondjuk három vagy öt százalék az az eltérés, ami az ajánlati tervhez képest történik, mégis egyedivé teszi a házat.

Országépítő: A családok maguk részt vesznek az építkezésben?

Turi Attila: Hivatalosan nincs ilyen, természetesen a szakemberek beszállhatnak. A megyei önkormányzat nagyon nagy nyomással elérte, hogy helyi kivitelezők dolgoznak a konzorcium megbízásából, persze azonos feltételekkel. A garancia miatt szakképzettség nélkül nem csinálhatnak mást, legfeljebb beállnak segíteni, de nem alkalmazottként. A kivitelezésre megszabott százhuszonvalahányezer forintos négyzetméter árért dolgoznak, ami azt is jelenti, hogy ha a gazda beszáll segíteni, annak anyagilag is hasznát tudják venni. Azt hiszem ez bruttó ár, szűken ki lehet jönni belőle.

Országépítő: Kik kiviteleznek Gulácson és Tákoson?

Turi Attila: Gulácson a NYÍRÉP Kft-vel, Tákoson az ÉPKER Kft-vel dolgozunk, mindkettő nyíregyházi cég.

Országépítő: Hány terv készült az Egyesülésnél?

Turi Attila: Körülbelül negyven az egy-, két-, három- és négy szobás változatokra. Ezekből választottuk egy belső zsűrizzéssel a beadott huszonnégyet. (A tervezők: Balassa Endre,

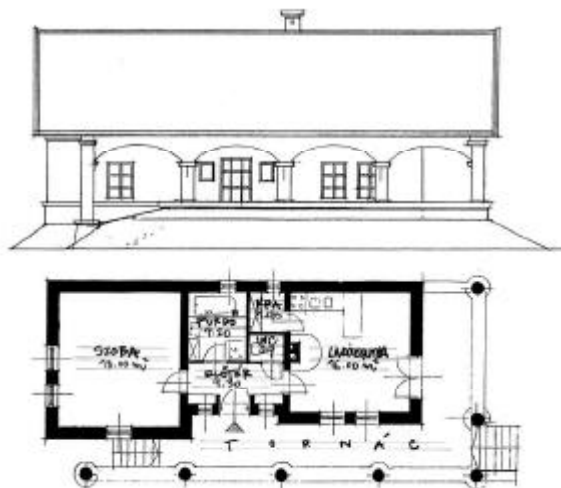
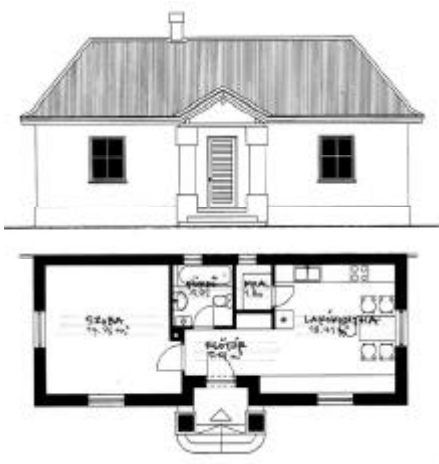
Bán Zoltán, Bata Tibor, Beöthy Mária, Csernyus Lőrinc, Dévényi Sándor, Erhardt Gábor, Fábíán Rigó Tamás, Fülöp István, Gerencsér Judit, Grätz Antal, Grekofski Nathalie, Heil Tibor, Jánosi János, Kőszeghy Attila, Németh Anita, Révai Attila, Salamin Pál, Siklósi József, Szcuka Attila, Szücs Endre, Turi Attila, Zsigmond Ágnes, Zsigmond László) Tákoson a Kvadrum építésszei dolgoznak adaptálóként, bevonták még Bodonyi Csabát is, mert a tákosi újjáépítést Borsod-Abaúj-Zemplén megye önkormányzata támogatja. A gulácsi munkát pedig a Pest megyei. Gulácson dolgozik Kőszeghy Attila, Beöthy Mária, Szücs Endre, egy nyíregyházi tervező, és néhány vándor, akik egy-egy utcáért felelősek.

Országépítő: Ráckeven arról beszéltünk, hogy az újjáépítés alkalmas lehet arra, hogy a meglévő településszerkezet is átalakuljon a jelenlegi gazdálkodási igények szerint. Például nagyobb telkeken haszonnal lehetne zöldséget, gyümölcsöt termeszteni.

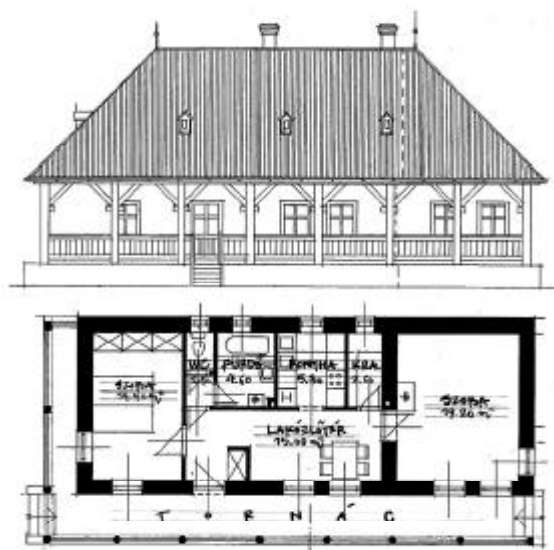
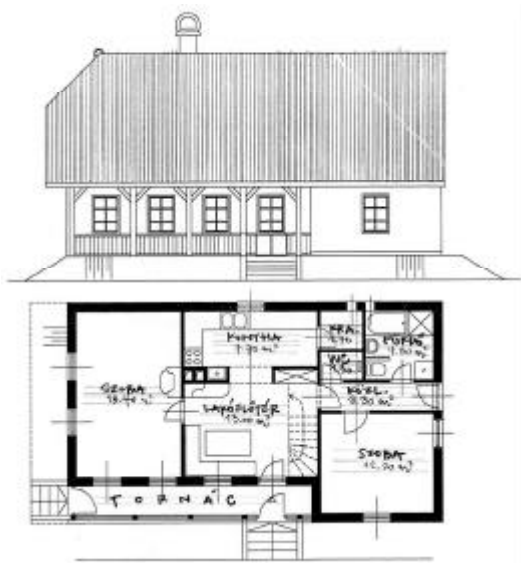
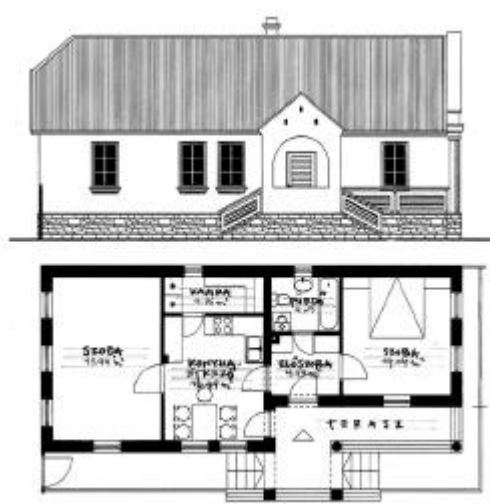
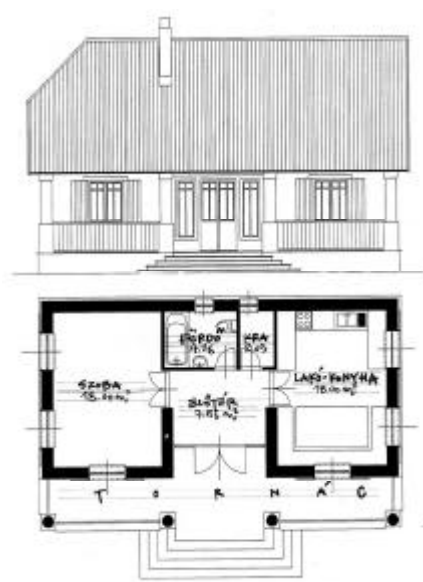
Turi Attila: Gyakorlati lehetőség nincs a településszerkezet módosítására. A házak a régi telkeken épülnek, egy-két különösen belvizes, alkalmatlan terület kivételével. Az ilyen házakat olyan telkekre építik, amelyeket eladtak a magyar államnak azok a károsultak, akik az elköltözést választották. A VÁTI készített szabályozási terveket, de az ő előírásai alkalmazhatóságával is gond van, nem volt idő a megfelelő előkészítésre. Főleg tulajdonjogi akadályai vannak a változtatásnak a telkekkel kapcsolatban, az újjáépítés alapelve egyébként is az, nehezen lehet ezzel vitatkozni, hogy alá kell rendelni mindent annak a szempontnak, hogy öszre fedél legyen az emberek feje felett. Az emberek sátrokban, tyúkólakban laknak, mert inkább otthon vannak a falujukban, mint hogy másutt, rokonoknál húzzák meg magukat. Az emberek elképesztő türelemmel és lelki nyugalommal viselik ezt az állapotot. Voltak ugyan érzelmi mélypontok, nem is akkor, amikor visszatértek a faluba és meglátták a romokat, hanem amikor a romokat bontani kellett. Amit nem vitt el a víz, azt ők maguk kellett, hogy szétverjék. Sokan telefonáltak, hogy mentsük meg a házukat, de nem lehetett segíteni, ha egyszer életveszélyessé váltak. Gulácson van egy olyan parasztház, amelyik csak a bádofedés miatt nem lett műemlék, ezt most kell megmentenünk, esetleg diákok mehetnének oda a nyáron szétszedni, úgy, hogy újra össze lehessen rakni.

Fent: az ajánlati tervek homlokzatai utcaképpé összemásolva; lent: jellegzetes, Felső-Tisza vidéki parasztházak; egyikük romokban.

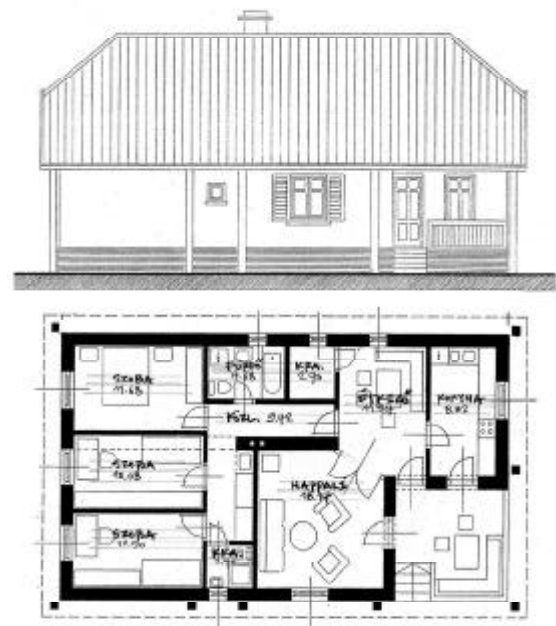
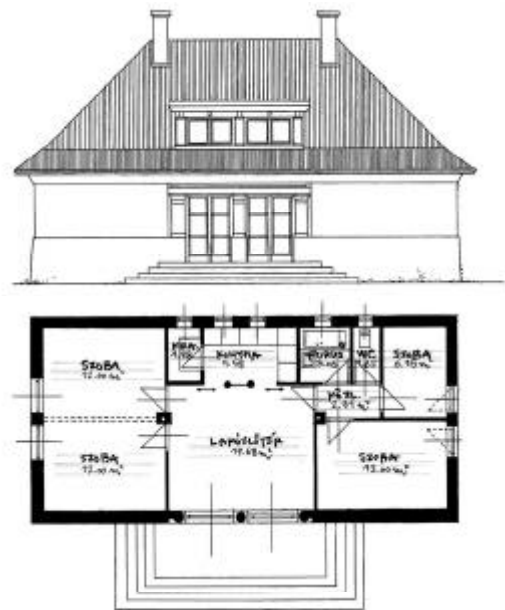
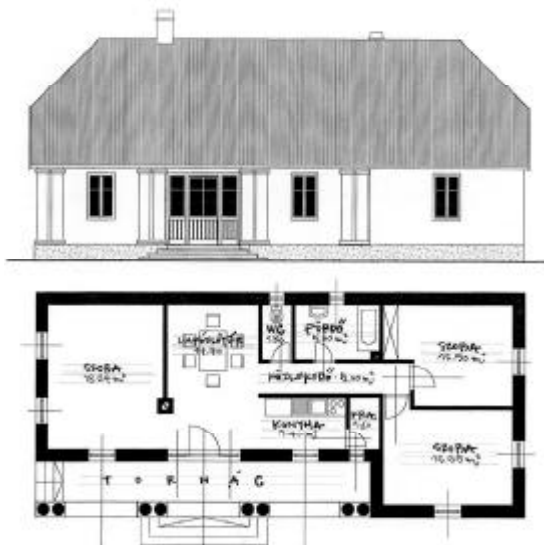
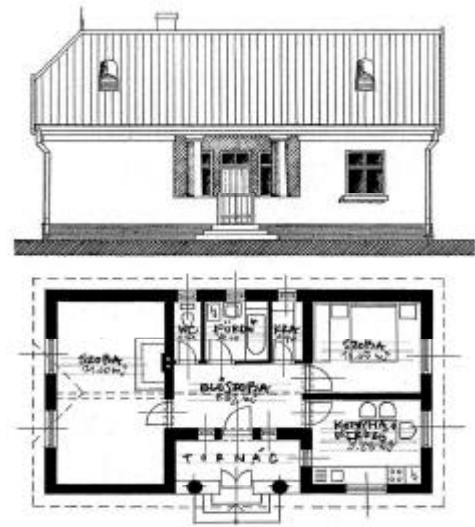
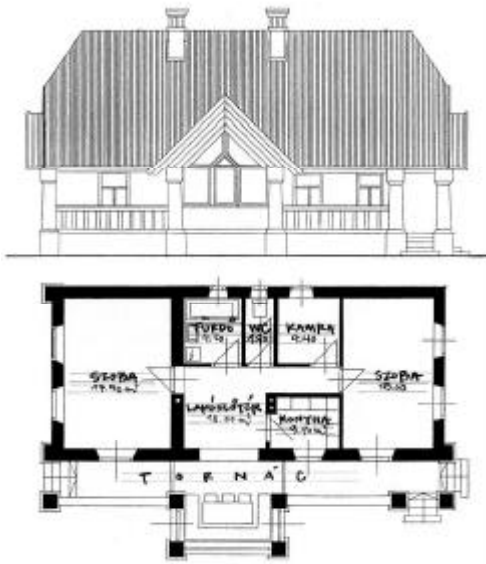

Ezen az oldalon fent: Révai Attila (46 m²), Grekofski Nathalie (45 m²), és középen Fülöp István (50 m²) egyszobás; Szcuka Attila (59 m²); lent: Beöthy Mária (62 m²); Erhardt Gábor (63 m²), és a következő oldalon, fent: Szűcs Endre (65 m²); Bán Zoltán (57 m²) kétszobás; középen: Csernyus Lőrinc (78 m²) háromszobás; Heil Tibor (75 m²); lent: Balassa Endre (77 m²) és Dévényi Sándor (90 m²) négy szobás újjáépítési tervei.

VÁLOGATÁS AZ EGYESÜLÉS AJÁNLATI TERVEIBŐL

VÁLOGATÁS AZ EGYESÜLÉS AJÁNLATI TERVEIBŐL

Brlázs Brigitta

ÚJ SZEMLELETŰ TÁJHASZNÁLAT A TISZA MENTÉN

– Korszerűsített ártéri gazdálkodás –

Az elmúlt évek minden eddigit meghaladó árvizei, a belvizek és az ezekkel szinte egyidőben, egy helyen jelentkező aszályok kapcsán többekben felmerült a kérdés: jól gazdálkodunk-e természeti erőforrásainkkal? Észszerű-e, hogy óriási költségek és erőfeszítések árán megpróbáljuk a lehető leggyorsabban elvezetni a folyóinkon érkező víztömeget, miközben néhány száz méterre a homokzsákokkal megerősített gátaktól szomszagnak a növényeink és csak öntözéssel tudjuk biztosítani számukra az éltető vizet? A tiszavölgyi emberek állandó félelemben élnek. Félnek, ha sok a víz, és félnek akkor is, ha kevés. Sok szakemberben és tiszai emberben megfogalmazódott, hogy ez a helyzet tarthatatlan. A sorozatos természeti katasztrófák és az ezzel együtt jelentkező társadalmi feszültségek hosszú távon nem kezelhetők a vízgazdálkodási ágazat keretein belül, a technokrata szemléletű vízpépítés nem nyújt megbízható megoldást.

A fenti kérdésekkel foglalkozott a május elején Nagykörűben megrendezett *Új szemléletű tájhasználat a Tisza mentén* című konferencia. Célja a napjainkban egyre élesebben jelentkező természeti és társadalmi kihívásokra fenntartható megoldást adó környezetgazdálkodás körvonalazása, illetve a figyelem felkeltése és a koncepció támogatói körének bővítése volt. A konferencia illeszkedett a Tisza-menti önkormányzatok és a koncepció kidolgozásában részt vevő szakemberek évek óta tartó munkájába, és közvetlen folytatása volt a Miniszterelnöki Hivatalban közel száz önkormányzat és szervezet deklarációja nyomán rendezett megbeszélésnek (1999), és az Érsekcsanádön megtartott konferenciának (*Az ártéri gazdálkodás rehabilitációjának lehetőségei a Kárpát-medencében*, 2000).

A találkozón az ökológia, az ökonómia, a természetvédelem és a vízpépítés jeles képviselői, Tisza-menti önkormányzatok és civil szervezetek vettek részt. Az előadásokon különböző szempontokból elemezték a jelenlegi helyzetet, a fejlődés lehetséges irányait és várható következményeit.

Magyarország vízgazdálkodásában jelenleg a Vásárhelyi Pál hagyományait követő ágazati koncepció érvényesül. A hivatalos vízpépítő politika szerint az árvizek a védművek megerősítésével és emelésével, valamint a hullámtér kitisztításával (a víz lefolyását akadályozó tárgyak eltávolítása) megelőzhetők. Az elmúlt 150 év tapasztalatai viszont arra tanítottak, hogy a gátak emelése nem hozhat hosszútávú enyhülést. A folyamatosan töltődő hullámtér tározókapacitása csak a gátak további emelésével növelhető, és ez gátszakadáskor még nagyobb katasztrófát okoz.

A hivatalos koncepcióval szemben most és a megelőző találkozókon olyan tájhasználat képe bontakozott ki, amely egy összetett, az egész folyóvölgy életét meghatározó, ökológiailag és gazdaságilag is indokolt, fenntartható gazdálkodást tesz lehetővé. Előképeként a Kárpát-medencében több száz éven keresztül hatékonyan működő ártéri gazdálkodási rendszer szolgál. A korszerű ártéri gazdálkodás új, a természettel nagyobb összhangban álló, ugyanakkor piacképes haszonvételeket, árvízvédelmi szempontból nagyobb biztonságot tesz lehetővé.

A követendő új tájhasználat alapjául az érintettek olyan vízgazdálkodási koncepció bevezetését kérik és támogatják, melynek lényege, hogy ki kell lépni a hullámtérből, azaz meg kell oldani az árhullám egy részének szabályozott kivezetését, visszatartását, illetve továbbvezetését a mentett oldali természetes öblözetek és medermaradványok bekapcsolásával.

A korszerűsített ártéri gazdálkodás megvalósításával jelenleg több különböző szervezet foglalkozik. A Duna völgyében Gemencen a természetvédelem keretein belül folynak ilyen irányú kísérletek, míg a Tisza mentén a Bodrogzugban és Nagykörűben civil kezdeményezésre indultak meg a munkálatok. A résztvevők célja, hogy mintaterületeken bemutassák a koncepció életképességét mind gazdasági, mind pedig ökológiai értelemben.

A konferencia rámutatott arra, hogy minden szakmai érv a fenti koncepció helyességét bizonyítja. Ez a megoldás egy rendszerben válaszol az árvízvédelem, az EU-csatlakozás miatti agrárszerkezet-váltás és az ökológiai katasztrófaveszély által felvetett kérdésekre. Ez a koncepció kell, hogy alapját adja a térség további fejlesztési terveinek és programjainak, valamint a vonatkozó agrárszabályozóknak és -támogatásoknak. A koncepció megvalósítását kimondó politikai döntés támogatására az alábbi felhívást fogadták el a konferencia résztvevői:

FELHÍVÁS

a Tisza menti polgárok nevében

Nem akarunk harcolni a Tiszával.

Nem harcolni akarunk a Tiszával.

Együtt akarunk élni Vele, fel akarjuk használni áldásait.

Nem kérjük a hamis biztonságtudatot.

Nem akarunk folyamatos árvízi fenyegetettségben élni.

Ne döntsenek rólunk nélkülünk – megint.

Vállaljuk a felelősséget: lakóterületeink fenyegetése helyett használjuk a Tiszát belvizes szántóinkból átalakított legelőink és erdeink megöntözésére.

Árnyékot adó erdőket, természetes tavakat és halbőséget, új haszonvételeket akarunk.

Földjeink nyaranta vízért kiáltanak.

Vezessük a vizet üresen tátongó tómedreinkbe.

Saját kezelésű tavainkból olcsó öntözővizet biztosíthatnánk gazdáinknak.

Ne vezessük el drágán és veszélyesen a tavaszi vízfelesleget nyáron vízhiányos földjeinkről.

Az Alföldnek szüksége van a vízre.

Az Alföldnek szüksége van a Tiszára.

Költség, kudarc és katasztrófa helyett békés, változatos és élhető tájat akarunk. Olcsóbb, működő, fenntartható tájat – az Ország érdekében.

A Tisza meg tudja menteni az Alföldet.

A Tisza tudja megmenteni az Alföldet.

Van megoldás.

Az Alföld új vízrendezése szükséges: rabszolgánk helyett tegyük segítőnké a Tiszát. A Tisza árvizeit szabályozottan ki kell vezetni az előkészített ártéri laposokba. Ez a vízügynek munkát, a népnek életlehetőséget, az országnak békességet biztosít.

Nagykörű, 2001. május 4.

Marko Pogacnik

A FÖLD ÉS A KRISZTUSI ERŐ

– Az emberré válás evangéliuma –

---

*Részletek a szerző júniusi budapesti látogatása
alkalmából magyarul megjelenő könyvéből.*

Az elementárok érzékelése egy új dimenzióval bővítette a jelenségek eddig is gazdag tárházát: a Föld tudatával. Kezdeti megfigyeléseim alapján, amelyek a fák szellemeire, a folyókat benépesítő és a tájak felett táncoló elementárokra terjedt ki, azt gondoltam, hogy nincs közöttük összefüggés. Hamarosan rájöttem azonban, hogy nem különálló lényekről van szó, akik benépesítik a földet, a vizet, a levegőt és a tüzet ezen a bolygón, hanem a Föld tudatáról, ami minden növény, állat, ember, hegy, táj stb. fejlődéséről és életben maradásáról gondoskodik. E feladatok ellátására a Föld tudata a legkülönbözőbb típusú tudat-sejteket hozta létre, amelyeket elementároknak, vagy természetszellemeknek nevezünk. Tapasztalataim szerint egy tündér nem különálló lény, mint az ember, hanem a Föld tudatának individualizált aspektusa, amely egy meghatározott tájon látja el feladatát.

Minél többet tudtam meg a Föld élő rendszereiről az utóbbi években, annál világosabbá vált számomra, hogy bennük az embernek kulcsszerepe van. Nemcsak arról van szó, hogy a földfelszín nagy részét szükségleteink szerint alakítottuk és hatalmas területeket építettünk be; nemcsak arról, hogy a szinte folyamatos háborúkkal egész országokat hoztunk sokkos állapotba, hanem arról is, hogy úgy gondoltuk, jogunk van belenyúlni az élet titkaiba, és a lét bizonyos síkját – az anyagi síkot – túlsúlyba helyeztük, s ezzel a többit szinte teljesen elfelejtettük. A már többször említett, finomanyagi síkokra gondolok. Ezzel olyan világnézetet hoztunk létre, amire az jellemző, hogy kizárja a valóság túlnyomó részét.

*

Ez a világbép nemcsak a fejünkben él, hanem tevékenységünkkel szügyentelenül ráerőszakoltuk a Föld életterére is. Röviden: azt hisszük, hogy a Földnek olyannak kell lennie, ahogyan mi azt egydimenziós látásmódunkkal, a többi dimenzió figyelmen kívül hagyásával látni akarjuk.

Aki már megtapasztalta a Föld erejét egy földrengés, vagy egy szökőár közben, annak már vannak elképzelései arról, hogy mit jelent a Föld ilyen jellegű megerősöklása. Ebből a válságból csak egy kiút van: az ember tudatának megváltozása. A saját magunkkal és a Földdel kapcsolatos alapvető beállítottságunknak kell megváltoznia. Meggyőződéseim, hogy ekkor a Föld viszonylag gyorsan képes lenne kilépni a ráerőltetett elképzelésből.

Szükség van tehát az emberi tudat megváltozására, de milyen példát kövessünk? Ki tudja rávenni az emberiséget, hogy vállalja az átalakulás folyamatát, amikor arról vagyunk híresek, hogy még akkor sem akarjuk elhagyni a járt utat a járatlanért, amikor az életünk van veszélyben. Tapasztalataim

szerint minden tárgynak van egy éterikus formája a fizikain kívül. Ezek nem egymás mellett helyezkednek el, hanem kölcsönösen áthatják egymást. Az éterikus forma gyakran szélesebb, mint fizikai kiegészítője, de előfordul, hogy keskenyebb. Az első esetben a tárgy aurájaként észlelik, a másodikban finom alakként jelenik meg, amely a vizsgált tárgy belsejében lebeg. Ahogyan a fizikai formákat testi szemünkkel látjuk, a finomabb síkon is észlelhetjük és érzésünkkel körültapogathatjuk az adott éteri formát.

Ebben az a meglepő, hogy az éteri formán keresztül olyasmis is kifejezésre jut, ami a tárgy fizikai formáján nem látható. Általában a mozgás, az érzelmi, vagy a gondolati minőségek nyomairól van szó. Ha például egy edényben hosszabb időn át keverték valamit, akkor ez a mozgás láthatóvá válik éteri formáján, még akkor is, ha már régen nem használják. Ha az edénynek – ugyanannál a példánál maradvá – rituális funkciója volt, akkor éteri alakja egy meghatározott minőséggel gazdagodott.

Egy szöveg is a tárgyak egy fajtája. A betűknek van fizikai formájuk; ezt az éter ún. *állóhullámai* egészítik ki, amelyek a szöveget kísérik. Ez azt jelenti, hogy a sorokat éteri réteg szövi át. Ez olyan, mint egy szövött minta. A minták alakjából kiolvasható például az indíték, ami a szöveg szerzőjét arra ösztönözte, hogy írjon. Ezenkívül az éterikus áramlás erőségéből következtetni lehet az inspiráció erejére is, amely az írott szöveg forrása volt. Egy újságcikket kísérő éterikus áramlat gyér, míg egy isteni erő által inspirált szövegnél igen erős kisugárzása, és jóval a fizikai szöveg felett érzékelhető.

Hangsúlyoznom kell, hogy a szöveg két síkja, az éterikus és a fizikai, viszonylag független egymástól. Az éterikus formát nem befolyásolja az, hogy a szöveget hogyan és hányszor sokszorosították. Az sem változtatja meg, ha egy másik nyelvre fordítják le. Még a fordítás minősége sem tud sokat változtatni a szöveg étertestén.

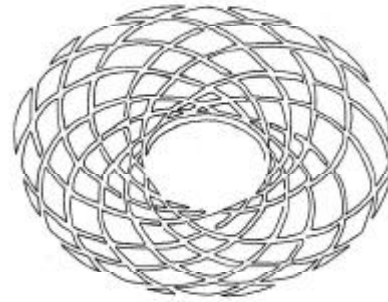
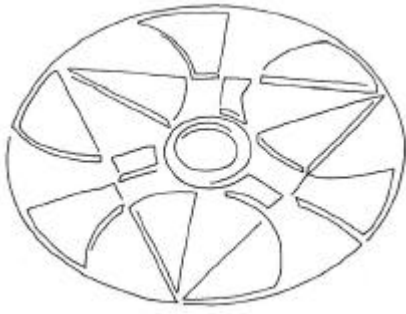
Am ha a szöveget tartalmilag úgy változtatják meg, hogy idegen erők kerülnek az eredeti szövegbe, akkor az egyértelmű változásokat idéz elő étertestében is. Azon a helyen, ahol ilyen változtatás történt, megváltozik az étertest minősége is.

*

Az elmúlt két évben lehetőségem volt finomítani azt a képességet, amellyel az éteri jelenségeket észlelem. A fejlődés hatására most már meg tudom különböztetni az éter különböző fajtáit. A hagyomány szerint az étert a négy elemnek megfelelően lehet felosztani: föld, víz, levegő, tűz.

A fizikai formához legközelebb a *földéter* áll. Az a feladata, hogy jelenlétével egy alapstruktúrát biztosítson a jelenség fizikai alakjának.

A *vízéter* jellemző módon életéternek is nevezik, mivel az életnek azt a leheletét jelképezi, amely a formákat élteni.

Marko Pogacnik rajzai – angliai gabonakörök a közelmúltból

Más esetekben a vízéter az érzelmi minőségek tárolója is lehet. *A levegőéter* a tudati funkció hordozója a térben; az emlékezet tárolására szolgál, és lehetővé teszi a kommunikáció különböző fajtáit. *Atüzeéter* az erők síkján a szellemi impulzusok és befolyások közvetítője.

Mikor felfedeztem, hogy az emberi testen vannak olyan rezonanciapontok, amelyek megfelelnek a négy elem minőségének, sikerült kidolgoznom egy olyan érzékelési módszert, amellyel meg tudom különböztetni az éter négy formáját.

Amikor az evangéliumok szövegét ily módon, a négy éteri réteg megkülönböztetésével letapogatom, egy többkevesbé egységes mintát fedezek fel benne. Ez csak azokra a kijelentésekre vonatkozik, amelyek minden kétséget kizáróan Jézus eredeti szavait tartalmazzák.

A földéter szorosan igazodik a szöveg soraihoz. Olyan érzés, mintha bele lenne szöve a sorokba. E fölött áramlik a vízéter. A tűzéter különösen markáns, mivel olyan szövegekről van szó, amelyek emelkedett, isteni inspiráció hatására jöttek létre. Belső látással ez olyan, mintha minden betű felett függőlegesen állna egy arany „botocska”, melynek magassága három és öt cm között változik. Az ujjaimmal jól le tudom tapogatni ezeket a tüzes támlákat, melyek a szöveg fölé emelkednek. A levegőéter egy felhőréteghez hasonlóan efelett lebeg.

*

Az evangéliumok étertestének vizsgálata sokat ígérő volt ugyan, de nem vezetett el az „ötödik evangéliumhoz”. Ehelyett inkább arra jöttem rá, hogy hol *nincs* az, amit keresek. Ez a módszer arra alkalmas, hogy megtaláljam azokat a helyeket, ahol idegen gondolatok szövődtek bele Krisztus eredeti üzeneteibe. Ez a módszer azonban nem elég finom ahhoz, hogy megfejtsük az üzenet különböző dimenzióit. Másképpen megfogalmazva: ezzel a módszerrel ugyan meg lehet állapítani, hogy a keresett üzenet jelen van egy bizonyos szövegrészben, de egy másik eljárás kell ahhoz, hogy megtudjuk, mi ez az üzenet.

Meg lehet vizsgálni például az éteri sík feletti síkot, amelyet én *az ösképek síkjának* nevezek. Ezt a különböző helyszíneken végzett munkám során ismertem meg. Olyan jelenségekről van szó, amelyek ahhoz az ősmintához tartoznak, amely a földfelszínen áramló életenergiákat irányítja. Mivel ezek az ősminták nagyon különbözőek, nemcsak az éterikus erőket irányítják, hanem minőségüket is meghatározzák. Vagyis: azt az egyedülálló jelleget, ami egy helyet jellemez, az ott jelenlévő ősminta határozza meg, és tartja fenn. Megfordítva azt is mondhatjuk, hogy az ember akkor ismeri meg a hely valódi lényét, ha felismeri ősmintáját.

Az ősmintáknak olyan univerzális nyelvezetük van, amellyel azok a régi világok, síkok és lények, akik beleszövődtek a kozmosz életfolyamataiba, kommunikálhatnak egymással. Ez a nyelv képi jellegű, és olyan, az ősmintákra épülő jelekből áll, amelyeket én *kozmoqramoknak* nevezek. Úgy is mondhatnám, hogy a kozmoqramok a formákba öntött ősminták. Az teljesen mellékes, hogy geometriai, szimbolikus, antropomorf, vagy másféle formákról van szó. Ahhoz, hogy kozmoqramként tudjanak működni, egyértelmű kapcsolatban kell állniuk a megfelelő ösképpel. Hasonlóképpen fontos az is, hogy egy magasról származó inspiráció hatására jöttek létre, amely révén egyúttal olyan kommunikációs csatornák is, melyeken keresztül a lét nem anyagi dimenzióinak lényei kommunikálhatnak mindazokkal a lényekkel, akik részt vesznek a folyamatban.

A földi kozmosz a kozmoqramok nyelvét használja, hogy a földi életet összerendezze és irányítsa. Az elementárok a kozmoqramok révén értik meg, hogy mi a feladatuk a bolygó életének fenntartásában, és ezek segítenek nekik abban is, hogy tevékenységüket az egész bolygóval összhangban végezzék.

Az elmúlt évtizedekben világszerte felbukkanó gabonakörök jó példái ezeknek a kozmoqramoknak. Geometriailag meglepően pontosak. A gabonakörök úgy jönnek létre, hogy a kalászkok egy pillanat alatt belülről – egy biológiai folyamat révén – annyira meghajlanak, hogy ledőlnek a földre. Ezáltal kirajzolódik egy jel, amit az állva maradt gabonából lehet leolvasni.

Ha valaki nem ismeri a táj univerzális nyelvét, akkor könnyen hiheti, hogy a gabonaköröket emberek csinálták félrevezetés céljából, vagy földön kívüli intelligenciák hozták létre.

Angliában megvizsgáltam néhány gabonakört, és ellenőriztem valóságukat. Úgy gondolom, hogy a Föld belsejéből származnak azzal a céllal, hogy az ember végre felfogja: Földünk egy igen fejlett intelligenciájú élőlény, akivel viszonylag könnyen tudnánk kommunikálni.

Elképzeltető, hogy az ősi kultúrák embere még érzékelték a Föld finomanyagi dimenzióit és lakóhelyének láthatatlan kozmoqramjait. Ezért a Föld kozmikus képi nyelvezetének leképezésével hozták létre az írásjeleket is. Így keletkeztek az emberiség ősi iratai is, melyek gyakran ugyanazokat a szimbólumokat tartalmazzák, mint a gabonakörök, amelyeket egyébként csak a levegőből, repülőgépről lehet áttekinteni.

Az arámi nyelv, amit Jézus beszélt, azokhoz a nyelvekhez tartozott, amelyek eredetileg ezeken az ősi mintákon alapultak. Az ilyen nyelvek többdimenziósak. A beszélt nyelvet láthatatlan kozmoqramok kísérik, amelyek a tartalomnak azt az aspektusát fejezik ki, amit a lineáris nyelvi réteg nem

tud közvetíteni. Ezért gondoltam úgy, hogy az evangéliumokban – amennyiben valóságosan adják vissza Jézus szavait – alapvető ösmintákat, ill. kozmogramokat találhatok. Erre maga Jézus is utalt, amikor tanítványainak a láthatatlan ösminták titkait fejtegette:

„Ha olyan (képet) láttok, ami hozzátok hasonló, akkor örüljétek. Ha viszont azokat a képeiteket látjátok, amelyek titeket megelőzően keletkeztek, s amelyek sem meg nem halnak, sem meg nem nyilvánulnak, hogy fogjátok azt elviselni?” (Tamás evangéliuma, Log. 84) [Az idézet megértését megkönnyíti, ha ismerjük, hogy mit mondott közvetlenül ezelőtt Jézus: „Az embernek képeket nyilatkoztattak ki, a fény azonban rejtve maradt az Atya fényének képében. Ki lesz majd nyilatkoztatva, és képét elborítja majd a fény.” – a fordító]

„Ami hozzátok hasonló”, a valóság azon dimenzióját jelöli itt, amelyet testi szemünkkel láthatunk. Ezzel szembeállítja azokat az ösképeket, amelyek a lineáris időn túl léteznek: mielőttünk keletkeztek, nem pusztulnak el, és a valóság láthatatlan dimenzióhoz tartoznak. Az utolsó, kérdő mondat Jézus arra a szellemi-lelki erőre utal, amit az ösképek magukban hordoznak.

Vizsgálódásaim közül Márk evangéliumának egy fejezetét szeretném kiemelni, amely külsőleg szemlélve néhány nem logikus, sőt zavaró elemet tartalmaz. A fejezet címe: „A farizeusok kovásza” (Mk 8, 14) Ebben arról van szó, hogy Jézus és tanítványai egy hajóval a tó másik partjára mennek át. A tanítványok észreveszik, hogy elfelejtettek kenyeret venni. Aggódni kezdenek. Jézus ahelyett, hogy megnyugtatóan őket, olyasmit mond, ami látszólag nincs összefüggésben aggodalmuk tárgyával: „Vigyázzatok, óvakodjatok a farizeusok és Heródes kovászatól!” A tanítványok azonban továbbra is a kenyér miatt aggódnak. A Mester erre haragossá válik, és olyan vehemenciával tör ki, ami nem áll arányban a tanítványok aggodalmával. Így kiált rájuk: „Mit tanakodtok azon, hogy nincsen kenyeretek? Még most sem értitek? Nem fogjátok fel? Még mindig érzéketlen a szívetek?”

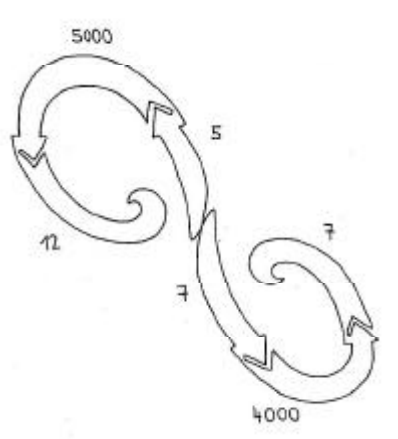
Az a mondat, amely a tanítványok aggodalmát fejezi ki a hiányzó kenyér miatt, egy piszkos vízörvény képével kapcsolódik össze, ami a mélybe húz. A képet a félelem és az elbizonytalanodás érzése kíséri. Jézus nyilvánvalóan erre a láthatatlan örvényre reagált, nem pedig aggodalmuk külső okára, amikor tanítványait a farizeusok és Heródes kovászatól óvta. Intő szavaihoz egy zárt, bronz gyűrű képe kapcsolódik. A gyűrű gazdag díszítésű, és vastag, zöld patina van rajta.

Ez a gyűrű, összefüggésben azzal, amit Jézus a farizeusok és Heródes kovászaról mondott, a szövetséget szimbolizálja, amelyet a zsidók az Ószövetség kezdetén kötöttek Istennel. Jézus intőleg utal arra, hogy ezt a szövetséget vallási (farizeusok) és világi (Heródes) hatalmak már elferdítették. Ahelyett, hogy az isteni erővel kapcsolódnának össze, a hívők egy mágikus körben keringnek, és az említett két erő, tudtukon kívül, saját céljaira használja fel őket. Ez az aggodalom alapja, amit Jézus tanítványain érzett. A nép egyszerű fiai voltak, és tudattalanul is aggódtak népük szellemi sorsáért. Tudtukon kívül arra a csapdára reagáltak, amelybe vallásuk került.

A fenti jelenet azzal zárul, hogy Jézus megoldást ad a dekadens helyzet kiigazítására: „Hát nincs szemetek, hogy lássatok, és nincs fületek, hogy halljátok? Nem emlékeztek

már, hány tele kosár maradékot szedtetek össze, amikor öt kenyeret megtörtem ötezer embernek? Azt válaszolták: Tizenkettőt. És amikor hét kenyeret törtem meg négyezernek, hány teli kosarat szedtetek össze? Azt válaszolták: Hetet. Akkor így szólt hozzájuk: Még mindig nem értitek?” – És úgy tűnik, a kérdés megválaszolatlan marad.

Ha e szövegrész ösképi síkját vizsgálom, akkor azt az emelkedett érzést tapasztalom, ami az ember és Isten közötti új szövetség megszületése előtt állt. Ott, ahol Jézus az ötezer ember etetéséről szól, beindul egy balra forgó spirál, amely egy pontból kiindulva egy széles, felfelé vezető ívvé válik. Ott, ahol a négyezer ember etetéséről beszél, egy ugyanaból a pontból kiinduló, de a másik irányba forgó spirálban végződő ív bontakozik ki, amely lefelé mutat. Így tehát nyitott lemniszkáta keletkezik, amely a Jézus által említett számok ritmusából bontakozott ki.

Az így létrejött kozmogram tartalmazza Jézus művének alapját időszámításunk kezdetén. Jézus egy kulcsot kínált fel az embernek, amivel az ismét összekapcsolódhatott mind az isteni erők makrokozmosz, mind a földi világ mikrokozmosz dimenziójával. A lemniszkáta mindkét, „felfelé” és „lefelé” mutató ívének kiindulópontja az ember. Ez az univerzális teljességgel kötött új szövetség kiegyensúlyozott jellegét mutatja, amelyben az ember szellemi és földi aspektusai egyenrangú szerepet játszanak. Ebben különösen az tűnik fel, hogy az Ószövetség zárt gyűrűjével ellentétben az Újszövetség dinamikája nyitott. A lemniszkáta áramlását megtörő két spirál szabad teret ad az embernek a döntéshez. Az embernek szabad akarata van, és nem lehet elvenni tőle ezt az isteni adományt.

*

„Ezért mondom nektek, ne aggódjatok megélhetésetek miatt, hogy mit esztek, sem testetek miatt, hogy mit vesztek fel.” (Luk. 12, 22.) Majd: „Ne kérdezzétek hát, hogy mit esztek, vagy mit isztok, és ne féljétek.” (Luk. 12, 29.) Eközben a „ne aggódjatok” és a „ne féljétek” szavak tűntek számomra a legfontosabb üzenetnek.

Mindez felkeltette érdeklődésemet, és további magyarázatot kértem. Válaszként egész tanulmányt kaptam arról, hogy mit tanított Jézus az ember és a Föld kapcsolatáról. Ennek csak egy töredéke maradt benne az evangéliumokban, szinte észrevétlenül. Az ok pedig az, hogy Jézus kortársai, valamint az őket követő generációk megvetették az élet földi aspektusait.

A tündér értésemre adta, hogy az ember és a Föld, mint élőlény kapcsolatának két alapvető aspektusa van, amelyek párhuzamosan pulzálnak egymással, és mégis egymásba szövődnek. Egyrészt a Föld ugyanúgy kezeli az embert, mint minden más lényt a bolygón: mindent a rendelkezésére bocsát, ami az élethez kell. Ugyanúgy gondoskodik rólunk, mint a fűről, a bogarokról, vagy a virágokról.

Tökéletes testet kaptunk ajándékba, és a Föld ellát táplálékkal, vízzel, levegővel és erővel. A kapcsolat ezen formája a Földanya ajándéka az embernek. A kapcsolatban a Föld tölti be az adakozó szerepét, az ember pedig az elfogadót és felhasználót. Ez az anya-gyermek kapcsolatnak felel meg, ahol a Földanya testével táplálja kicsiny gyermekét.

Amint azonban szellemi-lelki fejlődésünk során felnövünk, ez a kapcsolat is megváltozik; nekünk is kell valamit adnunk a Földnek, ami őt gazdagítja. Ennek eredményeképpen az egyoldalú kapcsolatnak kölcsönös cserévé kell alakulnia.

Ebben a pillanatban értettem meg, hogy korunk környezetvédő mozgalmi ennek az érési folyamatnak a jelei. Eljött az ideje, hogy kilépünk a jól táplált gyermek szerepéből, és kölcsönös cserévé alakítsuk át az eddig egyoldalú kapcsolatunkat a Földanyával. A jelenlegi környezetvédelmi mozgalmak és -gondolkodás nem elég ehhez, hiszen általában az ember életben maradásáról van szó, nem pedig a Föld megbecsüléséről és gazdagításáról.

Beszélgető társam a fenti gondolatokkal próbálta meg kezembe adni a kulcsot kérdésekre, és tudatosítani bennem mindazt, amit Jézus a *Mezők liliomairól* szóló példázatával az ember és a Földanya kapcsolatáról mondani akart. Ismét eszembe jutottak Jézus szavai, hogy ne féljünk és ne aggódjunk, e fejezet 25. szakaszával együtt: „Ugyan melyiketek hosszabbíthatja meg az életét csak egy arasznyival is azzal, hogy aggodalmaskodik?” Még mindig nem értettem teljesen, ezért igyekeztem érthetőbb mintába önteni a körülöttem pulzáló üzenetet.

Hirtelen, függetlenül minden küszködésemtől, ott volt a megfogalmazás. Gyorsan lejegyeztem a noteszembe: „Ti emberek számunkra, a Föld élőlényei számára, erőforrás vagytok. Ha a mindennapi megélhetéssel kapcsolatos aggodalmaitokkal lezárjátok magatokat, akkor lezárjátok azt az erőt is magatokban, amire nekünk, mint táplálékra, szükségünk van.”

Tudatom erre azonnal úgy reagált, hogy elkezdte számba venni mindazokat a minőségeket, amelyekkel csak mi, emberek rendelkezünk, és amelyeket tökeként befektethetünk a Földdel való kölcsönös kapcsolatunkba. Az első helyen az a képességünk állt, hogy önállóan tudunk gondolkodni és dönteni. Ebből adódik az a lehetőség, hogy képesek vagyunk olyat is teremteni, ami túllép az eddigi mintán. A Föld globális tudatában élő lények számára még ennél is fontosabb lehet individualizálódási képességünk. Az ember számára nyitva áll a lehetőség, hogy egyéni kapcsolatba kerülhessen az univerzum magjával, és hogy személyesen dönthessen a szeretetről és az élet szolgálatáról.

Úgy gondolom, ezzel cseng össze Jézusnak az a kijelentése, amivel a *Mezők liliomairól* szóló példázatát zárja. Ezt a részt Emil Bock fordításában szeretném közölni, mivel ez sokkal jobban kifejezi a lényegét: „Isten országára törekedjétek, akkor minden mást is megkaptok.” (Luk 12, 31.)

Miután az előző fejezetben kifejtettük, hogy Isten országa, illetve a mennyország a földi lét nevei, nem pedig egy transzcendens, túlvilági lét jelzői, megérthetjük e részlet földi vonatkozását. Jézus felszólította az embert, hogy a Föld életfolyamataiban fejezze ki individuális lényét. Ezzel adjuk meg azt, amire a Földnek és különböző síkú élőlényeinek mitőlünk szüksége van. Válaszul erre az adományunkra, mindent megkapunk, amire csak a Földön szükségünk van: ruházatot, meleget, táplálékot és szeretetet.

Mi magunk zárjuk le a kapcsolatot a Föld életterejének kimeríthetetlen tartalékaival, amikor egyoldalúan aggodalmaskodunk megélhetésünk miatt, amikor az energiaforrásokért harcolunk, és a hiánytól való félelemből tartalékokat halmozunk fel. Ilyenkor elfelejtjük, kik vagyunk, és mi a fejlődésünk értelme. Ez előrevetíti a következő lépést önmagunk blokkolásában is: úgy érezzük, erőszakkal kell elvennünk a Földtől mindazt, amire szükségünk van. Ez pedig ismét általános érzelmi szegénységhez és környezetünk pusztításához vezet.

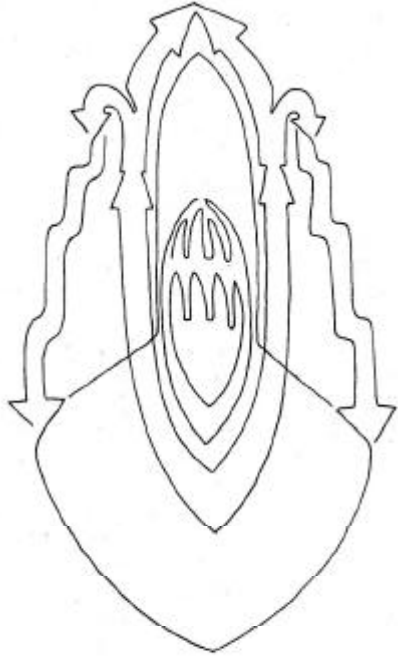
Korlátolt gondolkodásunkkal azt hisszük, hogy ilyen körülmények között még kíméletlenebbül kell harcolnunk

vél szükségleteink kielégítéséért. Ennek következtében belenyúlunk az atomenergiába, manipuláljuk a géneket, klónozzuk az embriókat. Ördögi körbe kerültünk. A *Mezők liliomairól* szóló példabeszédben Jézus előre látta az emberiség problémáját, és azt is megmutatta, hogy milyen lehet az ember és a Föld harmonikus kapcsolata. „Vegyetek példát a liliomokról, hogyan nőnek: se nem fonnak, se nem szönek. Mégis, mondom nektek, hogy Salamon dicsősége teljében sem volt úgy felöltözve, mint egy ezek közül.” (Luk 12, 27.)

*

Semmiképpen sem szeretném azt a benyomást kelteni, mintha a keresztény kultúra az elmúlt kétezer évben mindent eltorzított volna, ami a krisztusi erővel kapcsolatos. Két nagyon szép ellenpéldát szeretnék bemutatni, az első ezek közül a Chartres-i székesegyház Franciaországban.

Kétségtelenül ez volt a legjelentősebb a középkori katedrálisépítészetben, hiszen egy egészen új építészeti stílust vezetett be Európa művészettörténetébe: a gótikus katedrálisok építészetét. A Chartres-i székesegyház nemcsak rangos kulturális alkotás, hanem a középkor egyik leglátogatottabb zarándokhelye is volt.

Geomantiailag a katedrális hasonló erőhelyen áll, mint Portugáliában a Dos Almendres kör, vagyis egy „vulkán”, amin keresztül a Föld mélyéből előtör az életerő. Ez is a Föld egyik kilégző központja, méghozzá hatalmas kiterjedésű. Egy egész országot táplál az a tiszta és finom életerő, amely innen árad ki.

E kilégző áramlat közepén áll a katedrális, amely struktúrájával részben gátolja az erők szabad kiömlését.

Az építmény kétemeletes. A föld alatti részben egy kriptá van, amely széles alagútként végigvonul az egész épület alatt. A fizikai katedrális, amely a kriptá felett helyezkedik el, a földi erőket jelképezi, amelyek a felfelé törő gótikus íveken a mindenség szellemi dimenzióiba emelkednek. A gótikus formák hatására olyan, mintha az egész építmény súly nélkül, a föld felett lebegne.

Ha belső látással vizsgálom meg az épületet, azt látom, hogy egy fénykatedrális egészíti ki. Szimmetrikusan lefelé mutat, a Föld belsejébe. Olyan, mintha egy égi katedrális építettek volna felülről lefelé, a Föld középpontja felé. A földi és szellemi-kozmikus erők áthatják egymást.

Egy gótikus katedrális kőfalai úgy vannak megépítve, hogy az épület kívülről könnyednek, égbe törőnek tűnik. Az épület mégsem dől össze, mivel a falakat kívülről számos támpillér támasztja meg. Intuícióm szerint azok a hatalmas erők, amelyeket ezek a támpillérek vezetnek le a földbe, képezik a lefelé néző fénykatedrális éteri építőanyagát. A kriptá teszi érzékelhetővé a fénykatedrális. Itt is megtapasztalhatjuk azt, amit Jézus mondott: össze kell kapcsolódnunk a földdel, hogy megtapasztaljuk az égi erőket.

Ezzel magyarázható, hogy Chartres szent képét, a fekete Madonnát (amelyet a francia forradalom idején elégettek), a kriptában őrizték.

Néhány napra betegeket is elhelyeztek a kriptában, hogy gyógyuljanak. A Chartres-i zarándoklatban szó szerint alapvető volt a kriptá meglátogatása. A zarándokok a földszinten lévő északi kapun át jutnak a kriptába. Imádkozva és énekelve járják be az U alakú alagutat, és a déli harangtoronynál lévő lépcsőn jutnak ki ismét a fényre. Ezalatt újra átéltek az anyaméhben való kilenc hónapos tartózkodást és a születést. Amikor a kriptán áthaladva egy zarándok átéli a születés előtti fázisokat, a születés kapuján át kijut a napfényre, az anyagi életbe. Az „újjaszülés” a déli torony alatt történik, ahol az elementárokat és a természet-szellemeket érzékelni lehet. Ők azokat a földi erőket képviselik, amelyek lehetővé teszik az ember számára a megtestesülést. A toronykülső falán megtalálhatók a domborművű ábrázolásai.

A Chartres-i kriptá bejárása Jézus tanítására emlékeztet, hogy ismét gyermekké kell válnunk ahhoz, hogy megismerjük önmagunkat. Amikor a zarándok a kriptában van, tulajdonképpen az éterikus fénykatedrálisban jár, tehát egy olyan térben, ahol jelen van a kozmikus minőség, ezért alkalmas arra, hogy képviselje a lélek származási helyét.

A régi oltár közelében a színes üvegablakon Szűz Mária látható. Kék köpenyt visel, a gyermek Jézus pedig földszínű, barna ruhában van, így ketten együtt képviselik az ég és a föld szent menyegzőjét. Itt találtam egy akupunktúrás pontot, amelyen keresztül kapcsolatba tudtam lépni a Madonnával. Váratlanul megszólalt, úgy éreztem, mély titkokat árul el. Azonnal feljegyeztem: „Krisztus második eljövételének a titka, hogy folyamatosan történik. A katedrális úgy építették meg, hogy bármelyik pillanatban lehetővé teszi a második eljövételt, ami nem egy jövőbeni esemény, hanem mindig megtörténik, amikor az örök lélek elve összekapcsolódik az örök Föld elvével.”

Ami e szavak konkrét jelentését illeti, nemcsak a kriptára vonatkozik, hanem a főhajó közepén található híres labirintusra is. A középponthoz vezető 250 méteres utat különböző köfajtaiból rakták ki. A zarándoklat része volt e labirintus bejárása, de még az is lehet, hogy végigtáncolták. A labirintus közepén egy hatszirmú rozetta található, amelyet egy négy-szögletű kő köré helyeztek el. Az ember azt várná, hogy ebbe a központi kőbe fontos szimbólumot vésnek, ami értelmet ad a labirintus végigjárásának.

Azt ajánlom, ne kívül keressük a dolog értelmét, hanem álljunk középre, és figyeljünk befelé. Én világoskék sugarat látok ott, amely áthatja az egész területet. Ez a szín megegyezik az üvegablakon lévő Madonna köpenyével. Ha a sugár közepére állok, akkor abban a megrázó élményben leszek részem, mintha a Szűzanya ölében ülnék, és tudatossá válik saját középpontom, mint a mindenség szellemi és földi dimenzióinak találkozási pontja.

A Chartres-i labirintus bejárása ugyanazon elv alapján történő önismereti út, ahogyan Jézus egygyé vált mesterével, Krisztussal. A labirintuson végighaladó zarándok ugyanezt tapasztalja meg. A labirintus úgy van elhelyezve, hogy annak a nyugati, tizenkét szirmú rózsablaknak a leképeződése, amelyen Krisztus trónon ül. Ha a rozettát a földre helyeznénk, akkor pontosan lefedné a labirintust, Krisztus pedig a hatszirmú virág közepén volna.

Itt Krisztus képviseli az Atyát. A zarándok, aki eljut a labirintus közepébe, úgy érzi, hogy az ő fia. Szimbolikusan kifejezve: felemelkedik saját krisztusi énjéhez. Nem hiszem, hogy a zarándok mindezt tudatosan élné vagy értené meg.

Sokkal inkább egy tudattalan, pszichés hatásról van szó, amelynek erejét nem szabad alábecsülni.

*

A második példa Velencében található. A Chartres-i katedrálishoz hasonlóan a Szent Márk bazilika is egy vitálenergetikai kilégző központhoz kapcsolódik. A hely légzőrendszere egy be- és egy kilégző központból áll. A kozmikus erők belégző központja Velence északkeleti szélén van, a San Alvise templomnál. Az ott belégett erők a föld belsejében egy átalakulási folyamat révén összehangolódnak a Föld frekvenciájával, és a kilégző központon keresztül szétterülnek a Föld felszínén. A kilégző központ több mint ezer éve a Szent Márk bazilika közepén található, amely felett öt, arany bevonatú kupola emelkedik.

Most azonban nem a bazilika vitálenergetikai hatásai és problémái érdekelnek bennünket. Azt próbáljuk meg kitalálni, hogy a középkori kultúra hogyan tette lehetővé Krisztus jelenlétének belső megtapasztalását és az individuális fejlődést.

Ahhoz, hogy a bazilika szerepét ebben megértsük, a szentélyt is figyelembe kell vennünk, ahol egy további erőközpont van, ami lényeges szerepet játszik a bazilika hatásában. Ez a „szívközpont” az oltár alatt, mélyen a földben van. Két alközpontból áll: a főközpont az erők kiterjedését, a mellékközpont az erők összehúzódását szolgálja, így a folyamatos kitágulás és összehúzódás a szív izommunkájára hasonlít.

Egy szívközpont szerepe a Föld életterében költőien kifejezve az, hogy a föld feletti életet ellássa a Földanya szereteterejével. Ahogyan a nehézségi erő minden tárgyat a helyén tart, úgy a Föld szeretete értelmet ad élőlényei életének. A szívközpont hatását a vérkeringéssel lehet összehasonlítani. Ahogy a vér a szívből kiindulva átjárja az egész szervezetet, majd visszatér kiindulási helyére, úgy járja át a szívközpont információja is az egész tájat, és közvetíti a Föld identitását.

A szentély alatti szívközpont, és a bazilika közepén található kilégző központ táplálja erővel és információval a helyet. Maga a tér képezi az ellenpólust, amely felfogja és átalakítja a feltörő erőket. A bazilika terét úgy alakították ki, hogy tökéletes „hangszert” alkot, amelyen a kiáramló erők „muzsikálhatnak”.

A bazilika alaprajza egyenlőszárú keresztet képez, amely a szellem és az anyag egyensúlyának ősi szimbóluma. A kereszt szárai és metszéspontja felett emelkedik az öt aranybevonatú, mozaikkal díszített pompás kupola. Minden, ami a bazilika padlóján szögletes, az fent íves, kupolás, kerek. Így a tér átalakul, de megmaradna tisztán formális síkon, ha ebben a folyamatban nem vennének részt azok a szív- és életerők, amelyekről az előzőekben beszéltem.

A hely erőinek hatására – amiben a polarizált szívközpont a döntő – a fizikai térben további dimenziók keletkeznek, amelyeket belső érzékeléssel ugyanolyan valóságnak találunk, mint a fizikai valóságot. Aki ráhangolódik a tér minőségére, érzi, hogy a több dimenzió miatt egy másik tér minőségbe kerül. Ez az a tér- és életminőség, amit Jézus a „mennyei ország”, ill. „Isten országa” néven emlegetett.

A bazilika terében úgy jön létre a több dimenzió, hogy az alaprajz szögletes formái és a kerek kupolák közti transzformáló feszültséget a vitálenergetikai források ereje potenciálja, és szétárasztja a tér finomanyagi síkjaira. Ezáltal jön

létre az a minőség a bazilikában, aminek révén az ott imádkozó, vagy szívében elmélyülő ember felülemelkedhet az egyoldalú anyagi szemléleten, és megtapasztalhatja léte dimenzióit. A létezés e dimenziói adnak teret az embernek, hogy szabaddá váljék és kibontakozzon.

Ahol hiányzik a szabadságnak ez a tere, ott egyetlen lehetőségnek azt látjuk, hogy lineárisan kihasználjuk és eltávolozzuk életerőnket és érzéseinket.

Amikor elmerültem a bazilika belső dimenzióiban – a modellszerűen megvalósított mennyei birodalomban – megfigyeltem, hogyan hat rám a tér minősége. Azt vettem észre, hogy a fejem a bazilika négyszögletes alaprajzával rezonál, a szívem pedig a kupolák boltozatával. Minden meg van fordítva: ami a bazilikában alul van, az az emberben felül, és ami az emberben lent van, az a bazilikában fent. Egrészről tehát van egy megfelelés az ember és a bazilika között, másrészt pedig egy alkotó feszültség is, ami a fordított pólusok révén jön létre. A bazilika valamit tanítani akar az embernek.

Amikor ki akartam deríteni ezt, hirtelen az volt az érzésem, mintha a fejem mélyen előre hajolna – jobban, mint ahogy a nyakam engedi – egészen a szívközpontomra. Ilyenre csak egy hosszú nyakú hattyú képes! A dolog azonban folytatódott. A fejem elmerült a szívem közepén, és eltűnt benne! Amikor a fejem elmerült a szívemben, olyan átalakulás történt, amely megfelelhet annak, ahogy a bazilika fizikai tere átalakul többdimenzióssá.

Olyan volt, mintha a fejemet kristálytisztá vízbe merítettem volna – anélkül, hogy légzési gondjaim lennének. Mentális mintáim „szögletessége” lekerekedett. A fejem hirtelen olyan könnyű lett, mintha gerincem mentén egy légbuborék szállt volna fel, hogy végül megtalálja a helyét. Ismét lett fejem.

A tapasztalatomat kísérő üzenetet jobban megérthetjük, ha belegondolunk, hogy Jézus abban az időben tanította az emberiséget, amikor az ókorban felfedezett logikus gondolkodás a római kultúra hatására kezdte meghódítani a közösségi és a személyes élet színtereit is. Egyrészt fontos, hogy a belső önállóságot támogassa a logikus gondolkodás. Másrészt pedig, ha a logika racionalitással laposodik, akkor fennáll a veszély, hogy ez megnyirbálja a lélek szabadságát.

Jézus tanítása, hogy a mennyei ország bennünk van, megelőzheti a racionalitás túltengését a szeretet kárára. A szereteten nemcsak egy érzést értek, vagy pedig a társadalmilag is támogatott felebaráti szeretetet. Sokkal inkább a szív erejéről van szó, amelynek révén a belső hang intuíció formájában meg tud nyilvánulni, ami szintén közvetlen kapcsolatban áll az ember isteni énjével. A logikus gondolkodás túlbuzgóját úgy előzhetjük meg, hogy minden gondolatunkat átfuttatjuk a szívünkön, ahol az intuícióval és belső dimenziókkal gazdagodik, és csak azután mondjuk ki, és cselekszünk.

Egy olyan tér, mint a Szent Márk bazilika, amelyhez milliók zárandokolnak el, sok nemzedéknek tette lehetővé, hogy tudattalanul megtanulja az ész és a szív összekapcsolását – ha tudatosan erre nem volt képes. Ez egy új korszakra készítette fel az emberiséget, amelyben teljesen ki vagyunk szolgáltatva a racionalitás, és a vele összekapcsolódó egocentrikus gondolkodás veszélyének.

Szabó Judit fordítása

Marko Pogacnik

BEVEZETÉS A PRÁGAI FÖLDGYÓGYÍTÓ AKCIÓHOZ

El kell mondanom, hogy Prágával kapcsolatos munkám valójában lassú folyamat. Újra és újra megpróbálok kapcsolatba lépni Prága térségének szellemével. Eljárok helyekre, amelyeket belsőleg megfigyelek és megpróbálok átérezni. Meditálok, rajzolok, s ebből alakul ki fokozatosan a teljes kép.

A víz – Vltava

Prága térségében a vízlények a Vltavához kapcsolódnak. A folyó tudata sokkal szélesebb teret foglal el, mint a Vltava fizikailag kialakított medre. Valaha itt ősi áramlat volt, amely néhány kilométer széles is lehetett. Ezt éterikusan érzem, még a Petrín másik oldalán is. A vízlények fókusza a sziget és a folyó partja között helyezkedik el. Itt van a víz központi tudata. Ez a központ összevonja a vízelemmel kapcsolatos erőt, majd szétárasztja az egész tájon. Ez nem kötődik a folyómederhez, a folyó tudata valójában az egész térségen szétárad. Az a kérdés, hogy a város a maga építményeivel és struktúrájával nem akadályozza-e a természetes hatást. Ez attól függ, mennyi fát, parkot őriztek meg, amelyekben a tudat „megkapaszkodhat”. Az ember igyekszik a folyót uralni, kővályúba zárni. A folyó viszont túl akar jutni e falakon, hogy a víz-elem tudatát a tájba széjjelvigye.

A tűz – Petrín, Hradcany Petrín a tüzlények központja, Vyšehrad pedig a kozmoszból alászálló erők fókusza, ezek aztán Petrínben törnek fel a földből. Mintha különböző helyeken tűz törne fel a föld mélyéből. Ezek a tüzlények saját, meghatározott helyei. Hradcanynek két központja van, egyik a gyümölcsös kert a hegyoldalon, a másik Petrín széle. Ez a két hely össze van egymással kötve előbb a levegőben, majd a föld alatt. Egy ilyen köz-

pontnak az a feladata, hogy ott, ahol az anyag túl merev, szilárd, sűrű, ott úgy hasson, hogy a levegő felszabaduljon.

A levegő – Vyšehrad

A levegőlények (tündérek) fókusza Vyšehradon abban a parkban van, ahol a cseh mitológia alakjainak szobrai állnak. Eza hely, zsenge fák között, olyan mint egy oszlop, amelynek csúcsán tündérek köröznék kifelé a térbe, majd ismét visszatérnek. Az a feladatuk, hogy végigsuhanjanak a térségen, s azt szüntelenül „hangolják” és irányítsák. Vyšehrad lelkesítő, de szörnyű is. Prágában kevés hely van ilyen rossz állapotban. Ezt az ősi, kultikus helyet évszázadokon át a hercegi, királyi és egyházi hatalom a saját javára használta. Később pedig, amikor a Habsburgok katonai erődítménnyé alakították át; újabb asztrális réteg keletkezett, amely a XIX. századi cseh nemzeti romantika korszakával együtt elfedi a hely természetes mivoltát. Ezért megromlott a kapcsolat a tudat központja és a föld vezetői erői között. A helyet művi úton mondákkal szőtték be, s ide temették a nemzet hírességeit. Ez mind a múlt, halál. Világos, hogy senki sem tudatosította, mit jelent valójában ez a hely. Azzá kellene válnia, ami ezer, kétezer évvel ezelőtt volt. Lehet, hogy nem tetszik amit mondok, de itt a táj erős elfojtásáról van szó. Idejönnek az emberek, hogy régi dolgokat lássanak, de nem nyílik ki a szívük aziránt, amilyen ez a hely valójában.

A föld – Óvárosi tér (Staroměstské náměstí)

A földelem az Óvárosi téren összpontosul. Ez Prága városának ókori geomantiájával függ össze. Mintha a város vezetése és az elementáris lények szerződést kötöttek volna. Kölcsönösen tolerálták egymást, együtt léteztek és működtek. Míg régebben ismert volt, hogyan lehet együtt hatni ezekkel az erőkkel, a modern városokban ezeket az erőket elnyomják. A városháza fakapuja 1670-ből való. Négy oroszlánfej van rajta, három a nyelvét ölti, de a negyediknek egy gnóm van aszájában. Az ajtókeret felső részén két zöld ember van, elementáris lények, arcukat növényi levelek alkotják. Az ajtó tehát tükörcént szolgál az elemi lények számára, akiknek a központi helye pontosan a városházával szemben van. Sajnos az ilyen tények tudata fokozatosan kiveszett az emberekből, és ezért a város és a természet közötti kapcsolatok is megszakadtak.

Zalka Katalin fordítása

LÜKŐ GÁBOR

1909-2001

Április 21-én, életének 92. évében elhunyt Lükő Gábor, Kossuth-díjas néprajztudós. Május 4-én a Kerepesi temetőben a ravatalnál Németh Zsolt államtitkár, Kriza Ildikó etnográfus, Makovecz Imre építész; a sírnál az idősebb tanítványok és munkatársak nevében Fábrián Gyula, a legfiatalabb tanítványok nevében pedig Pozsgai Péter mondott beszédet. Az alábbiakban ezekből idézünk, a későbbiekben szeretnénk részleteket közölni Lükő Gábor hagyatékban maradt műveiből

Németh Zsolt

Olyan magyar tudós ravatalánál állunk, aki hosszú élete során egyedülálló, Bartók és Kodály tudományos teljesítményéhez fogható életművet alkotott. Nem csak folytatójává vált az általuk megkezdett munkának, a magyar népzene gyűjtésének és kutatásának, hanem más irányokban is utat tört a magyar népi kultúra gyökereinek és művészeti örökségének feltárásában. A népművészet és a népköltészet szimbólumainak értelmezésével megvetette a magyar jelképtudomány alapjait. Hét évtizedes munkássága során lerakta az összehasonlító folklórisztika és a pentatónia-kutatás módszertani alapjait, megújította az empirikus társadalomkutatást, amelynek művelésénél úttörő módon több tudományág eredményeit együttesen alkalmazta. Múzeumszervező, gyűjteménygyarapító és leletmentő munkájáról és lelkiismeretességéről legendák keringtek már harminc évvel ezelőtt is, nyugalomba vonulását megelőzően. A debreceni Déri Múzeum, a gyulai Erkel Múzeum, a bajai Türr István Múzeum, a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum munkatársai hosszasan tudnák mesélni, mit is köszönhet múzeumuk Lükő Gábornak, a kutatónak és a múzeumigazgatónak. Nem túlzás azt állítani, hogy Lükő Gábor személye elválaszthatatlanul összeforrt a magyar népi kultúra magas szintű kutatásával és népszerűsítésével. Azzal a kultúrával, amely hosszú évszázadok óta örzi nyelvünket, szimbólumainkat, népdalainkat, és amely mégis mindig perifériára szorult, legfeljebb a mutogatni való látványosságok között létezett a hivatalos közkultúra alatt.

Hogy ezt az életművet mégis oly kevesen ismerik, azt bizonyítja, hogy saját kultúránkat valami okból nem ismerjük eléggé. Joggal kérdezhetik, hogyan lehetséges, hogy Lükő Gábor áldozatos munkássága, kiemelkedő tudósi teljesítménye és korszakalkotó eredményei oly kevéssé épültek be a köztudatba és a közoktatásba; hogyan lehetséges, hogy a magyar kultúra szellemi egységének hirdetőjét, aki utat is mutatott ennek az egységnek a tanulmányozására, oly kevesen ismerik manapság? Hogyan lehetséges, hogy ez a rendkívüli ember a rendszerváltást követően is mintegy rangrejtve raboskodott egy pesti garzonlakás magányában?

Lükő Gábor nemcsak élete alkonyán hordozta magányának terhét, egész életében harcolt az értetlenséggel, az osto-

basággal, a rossz szándékú perccemberkével. Megmaradt embernek, mentette a menthetőt a mindent elborító terror, meg a langyos diktatúra időszakában is. Politikai rendszerek jöhettek, mehettek, száműzhették az egyetemi katedrától, Lükő Gábor akkor is tette a dolgát, amit hite szerint tennie kellett, mert így rendelte Teremtője. Egyfajta megszállott volt, a megszállottak magányosságával; individualizálódó világunkban, ahol egyébként is oly sokan fogalmazzák meg az egyéni érvényesülés mindenek fölélt valóságát, kevesen értik meg, talán hóbortosnak is tartják azt, aki a huszadik század végén a közösségi szóbeli kultúra gyönyörűségeiről álmodozik. De vajon tud-e értéket alkotni ez az új kor? Tud-e az atomizálódott társadalom kultúráját teremteni, amely időtállóan közvetít emberi értékeket? Tudást és hagyományt. Vagy jó fogyasztóként csak a több évezredet túlél kultúránk végleges elfogyasztására lesz képes? Sorjáznak a még megválaszolhatatlannak tűnő kérdések. Az elhunyt mester életútjának ismerete, életművének és írásainak tanulmányozása közelebb vihetnek minket, tisztelőket és tanítványokat a válaszadáshoz.

Lükő Gábor a két háború közötti szellemi éra legkiemelkedőbb tudósaitól tanulhatott. Kodály Zoltán, Gyórfy István, Gombocz Zoltán, Domanovszky Sándor formálták egyéniségét, hogy csak néhányukat említsem. A század közepén Lükő már korának legfelkészültebb néprajzkutatói közé tartozott. Nyelvészetben, népzene-kutatásban, régészetben és egyéb segédtudományokban való jártassága tette képessé, hogy egymaga komplett kultúrakutatást folytasson. Az összehasonlító folklórtudomány magyarországi atyamestere a kultúra szellemi egységét vallotta mesterével, Karácsony Sándorral együtt. Legfőbb tanítómestereinek azonban az egyszerű nép fiait tartotta. Héthónapos moldvai útja és a fiatal korban közreadott, moldvai csángómagyarokról szóló kötet a bizonyosság, jó tanítói voltak azok, akik még az évezredes hagyományból merítettek. Ahogy mindig hangsúlyozta, ő nem gyűjteni, hanem tanulni ment a moldvai magyarok és a havasalföldi románok közé. Egy olyan világ igéző bűvöletében, ahol a dalok még úgy vesznek körül az embert, mint a friss levegő, ahol örökké szól a muzsika, és a kultúrát szinte észrevétlenül sajátíthatják el a gyermekek. Ez volt Lükő Gábornak haláláig legnagyobb iskolája. Itt értette meg Karácsony Sándor tanítását, a társas lelki viszonyulások jelentőségét a kultúra teremtésében, megtartásában és átörökítésében.

Mindenkor példamutató volt Lükő kiállása a közép-európai népek békés egymás mellett éléséért is. Különösen sokat tett a trianoni, majd a párizsi béke utáni időben a magyar és a román nép közötti feszült viszony enyhítésére. Lükő Gábor felismerte, nem a politikum számít, hanem a több évszázados, közös magyar-román múltnak a súlya. Fiatalon maga is megtapasztalta, hogy az egyszerű emberek körében nem volt ellenérzés a magyarság iránt, szeretettel fogadták őt is havasalföldi útjain. A második világháború borzalmai után több cikket is szentelt a magyar-román viszonynak, félve a politikai rendezés káros hatásaitól. *Ki vesztette össze a románt a magyarral?* – kérdezte egy 45-ben született írásában. A két nép sorsközösségének és kulturális kapcsolatainak történeti elemzésével a megbékélést szerette volna a saját eszközeivel előmozdítani. Ugyanúgy, mint áldozatos munká-

jával a debreceni Magyar-Román Társaságban, melynek létrehozásában meghatározó szerepet játszott. Mindig a kárpát-medencei nemzetek megbékélését hirdette, sohasem hitt az erőszakos megoldások lehetőségében. Ma értjük csak igazán, hogy ezen a téren is mennyire megelőzte korát, hisz ő már 22 évesen a határok nélküli Európáért, a határok szétszabdalásán dolgozott.

Férfikora, tudása, tenniakarása teljében meg kellett érnie, hogy narodnyiknak, misztikusnak, szektásnak bélyegezhették. Karácsony Sándort és fiatal követőit, akik a debreceni egyetem Társaslélektani Intézetében a magyar művelődést és oktatást kívánták új, nem porosz utas alapokra helyezni, 49-ben eltávolították az egyetemről. Ekkor kezdődött Lükő Gábor több évtizedes száműzetése, távol a katedrától, távol a tanítványoktól. De mindig következetesen kiállt amellett, hogy urál-altáji eredetű kultúránk egységére ellenére, vagy éppen ezért, az egyetemes kultúra szerves alkotórésze. Nem igaz, hogy a magyarság mindazt, ami modern, csupán nyugatról szerezte volna; és mindaz, ami avított, idejétmúlt, az keleti örökségünk része. A magyar kultúra eddig is sokat adott a nyugati világnak, reményeink szerint még többet adhat majd, ha kapcsolatunk egyenrangú felek viszonyává alakul, intézményes keretek között. Különösen fontos ezt most hangsúlyoznunk, amikor közel kerültünk ahhoz, hogy az Európai Unió tagjává váljunk. Nagyon fontos, hogy megtanuljunk becsülni, értékelni saját kultúránkat, hisz erre az útra nem vihetünk mást, tarsolyunkban ez lesz az édesanyánk készítette hamubasúlt pogácsa, amelyből táplálkoznunk kell. Kultúránk ismerete nélkül nincs jövőnk sem. Ez Lükő Gábor legfontosabb üzenete. Helytállása, legmagasabb fokú tudósi elkötelezettsége és áldozatvállalása meg fogja hozni gyümölcsét. Nem nehéz megjósolni, hogy Lükő Gábor igazsága és híveinek tábora évről évre növekedni fog.

A magyar kormány és a magam nevében is azt kívánom, hogy ismerhesse meg minden fiatal azt a csodálatos szellemi örökséget, amelyet ránk hagytak eleink. Váljanak közkinccsé Lükő Gábor több, mint fél évszázada kiadott művei, és jelenhessenek meg azok is, belőlük van több, amelyek még soha nem juthattak el az olvasókhöz, mert kéziratban vártak soruk jobbrafordulását. Teljesüljön az a vágya is, hogy tanítványok szegődnek a nyomába, akiket, tudom, nem fog cserbenhagyni, léleekben velük lesz és mutatja majd, hogy merre is van ama keskeny út.

Áldjon meg az Isten, Gábor bátyám, haló poraidban, nyugodj békében mestered mellett, megtetted, amit ember megtehet.

Makovecz Imre

Vége a vendégségnek. Ahogy a mi vendégségünk is egyszer befejeződik. Mindnyájan egy nagy úr vendégei vagyunk.

Lükő Gábornak vége. Mindegy, hogy milyen hosszú beszéd hangzik itt el, a halott test időt nem ismer. De folyton újra és újra élünk, mert újra és újra termelődnek olyan gondolatok, amelyek nem tudnak elveszni.

Ilyen gondolat az, amely már szinte elveszettnek tűnt, ilyen fogalom: az őrlélek, a nemzet őrlélke. Mit jelent ez? Utoljára Ady Endrétől hallottuk: Őrzök, vigyázatok a strázsán. Miből áll ez? Mitől van az, hogy aki őrlélekként született, és

úgy éli le az életét, eleven testét időnként belepi a magány zuzmarája, a vádak, a mellőztetések, a rugdosások, a lopások, a félreértések; és mégis: ellenségei, ál-barátai, igaz növendékei egyaránt tőle vesznek erőt, hozzá mennek, hogy megvilágítódjanak a sötétségben. Tőle veszik az erőt.

Ez Lükő Gábor. Egész élete mindenestül, úgy, ahogy van.

Őrlélke volt a magyarságnak, és őrlélke ma is. Mert az őrlélek nem vonul el, hanem, ha gondoskodott róla, akkor rászáll valakire. Vannak néhányan az országban, akik hihetetlen szellemi erővel fenntartják ezt a hazát. Nem a trianoni politikai határokat, nem. A hazát. Azt a hazát, ami fény. Ami fénylik a földön, és fénylik az égen.

És az, aki egész életét erre szánta, aki őrlélekként, a magyar népszellem katonájaként és képviselőjeként élt, bizonyára gondoskodott arról, hogy az ne vesszen el. Hogy az továbbra is legyen. És lesz is. Mert a magyarság fennmarad, a magyarság befelé is, kifelé is győzni fog. Soha senkit nem taposott el, és sok eltaposást kellett tudomásul vennie.

Ez a halott, aki tőlem jobbra fekszik itt, és már nem válaszol semmire, ez a test őrizi azt a formát, amely formában a magyar népszellem itt megjelent közöttünk.

Nyugodjék békében.

Pozsgai Péter

„Megnyitom az én számat bölcs beszédek által, nagy bőséggel szólok a régi titkos dolgokról, amelyeket hallottunk és tudunk és amiket a mi atyáink beszéltek nekünk. Nem titkoljuk el azokat azoknak fiaitól és maradékaitól. Beszélvén az Úrnak dicséretit, és az ő erejét és az ő csuda dolgait, melyeket cselekedett.” Lükő Gábor írta Károli Gáspár fordítása alapján e sorokat a *Gyökereink* első számában. Ez a néhány gondolat, a zsoltárból vett idézet példázza az egész életét. Fellegajtónyitogató, őrtálló lélek volt, a magyar népi kultúra őrző lelke. Aki tudta, hogy kultúra nélkül nem tud kiteljesedni életünk, hogy minden ember élete csak saját kultúrájában teljesedhet ki.

Fel kellett tárnia mindazt, amit évszázadok homálya rejtve hagyott, hogy aztán ötven év szisztematikus pusztítása, a magyar kultúra elhallgatása és mellőzése idején rangrejtve dolgozzon tovább.

Tudta, hogy nem kultúrák harcáról, nem a nyugati kultúra és a magyar vagy a keleti kultúrák ellentétéről van szó, hanem az életnek, az Istentől adott életnek a minőségéről. És ennek az életnek a minősége azon múlik, hogy ismerjük-e a kultúránkat. Az a nagy kérdés, hogy tudunk-e társadalmat alkotni? Hogy az a szövedék, amit a kultúra létrehozott, és ami nélkül nincsen közösség, vajon feltámasztható-e, vajon megújítható-e? Ennek a feltámaszásnak, és ennek a megújulásnak a legkövetkezetesebb munkása volt Lükő Gábor.

Nem adatott meg neki, hogy úgy adja át a tudását, ahogy egykor ő kapta azt a mestereitől; csak élete alkonyán járhattak hozzá a tanítványok. Az iskolánkban fel volt írva a falra, hogy „csak tiszta forrásból”, de magát a forrást nem mutatták meg nekünk, és nem mondták meg, honnan jön. Akik hozzá jártunk, nekünk ő világította be a múlt homályát. Nem fogadkozunk hangosan, de csendesen ígérjük, hogy ami lángot ő őrzött, élesztgetett, továbbvitt, mi, a tanítványai ébren tartjuk.

Kund Ferenc

EZREDFORDULÓ ESZTERGOMBAN

Az Országépítő 1997/1. száma foglalkozott Esztergom gondjaival, a lehetőségekkel, amelyekkel a város a közelgő ezredforduló ellenére sem élt, holott annak évtizedek mulasztásait kellett volna jóvátennie. Most, hogy a milleniumi időszak végéhez közeledünk, fontosnak tartottuk, hogy visszatekintsünk az esztergomi számunk megjelenése óta eltelt időre. Az összefoglalásra az akkori szám anyagainak nagy részét szerkesztő Kund Ferenc építész, a város egykori alpolgármesterét kértük fel.

A 2000. év fordulója már a '90-es évek elejétől foglalkoztatta a várost. Az 1990 és 1994 közötti időszakban a városi vezetés különböző programjavaslatokat fogalmazott meg a forduló méltó megünneplésére. Talán a legegységesebb támogatást a Mária Valéria-híd rekonstrukciós javaslata jelentette. Emellett különböző emlékhelyek és kisebb és nagyobb szabású kulturális események tervezete is megfogalmazódott. Az esztergomi vár rekonstrukciója viszont kicsit a város hatásköre felett lebegve körvonalazódott. Általánosságban jellemző volt az a hivatalos és lakossági álláspont, miszerint e sokat és hosszasan sanyargatott klerikális várost megilleti a más városoknál nagyobb arányú központi forrásokkal támogatott megújulás és ünneplés esélye.

E sorok írója ebben az időben szerényebb, de a város lakosságát szélesebb körben érintő program-elképzelést fogalmazott meg. Ennek lényege az ősi időkbe nyúló húsvéti ünnepekre való felkészüléssel analóg. Ünnepelni igazán ott érdemes, ahol az ember otthon érzi magát. Ahhoz, hogy e komfortérzet létrejöhön, húsvét előtt az emberek házukat kívül-belül kimeszelték. A megtisztulás böjti háttérével így biztosították a külső feltételeket a nagy ünnepre való felkészülésben.

A javaslattevő úgy gondolta, eljött az ideje, hogy a város lakói végre otthonukként és nem üldözötként éljék meg esztergomi létüket, amihez viszont, a példa hasonlatával élve, a város épületállományát széles körben érintő megtisztulási-felújítási munkálatoknak kellene alávetni, hogy ezzel a hosszú esztendőök óta hiányzó megújulási folyamattal biztosítsanak keretet a lelki megújulás és boldog közös ünneplés lehetőségének.

A javaslatot nagy lelkesedés nem övezte, de abban a képviselőtestület egyértelműen állást foglalt, hogy az épületek privatizációjából befolyt összeget elkülönített számlán kell összegyűjteni, hogy majd ez szolgáljon alapul a későbbiekben megszervezendő épületfelújítási munkákhoz.

Az 1994 és 1998 közötti időszakban az infrastruktúra (köz-művek) kétségtelenül jelentős lemaradásának javítása talán aránytalanul magas összegeket emésztett fel, így épületfelújításokra annak ellenére sem került sor, hogy az ezredforduló karnyújtásnyi közelségbe került.

Nem kívánok politikai felhanggal közelíteni egy nagyszabású esemény megünneplésének mozzanataihoz, de azt tényként állapíthatom meg, hogy egy város lakossága számára az otthonérzet színvonalát a város mindenkori első embere nagymértékben befolyásolja. Az 1990-től 99-ig regnáló esztergomi

polgármester pedig csak az idegenség érzetét tudta városunkban elmélyíteni. Kétségtelen, hogy volt néhány olyan program is, amelynek megvalósítását a városvezetés közös szándéka segítette, ilyen volt a város kiemelt területének fejlesztése, a vízivárosi Török-bástya körüli terület rendezésére vonatkozó program.

Mégis vitathatatlan tény, hogy a város állapotáról az ország más pontjairól érkező idegenek csak határozott és lesújtó véleményt tudtak megfogalmazni.

Esztergomban jellemzően a csodavárás himporával belepett lepkeszárnyakon repdesett tovább a sajnálkozás, az elvárások megfogalmazása, de mindenek fölött a tétlenség, miközben az idő rohanvást haladt. Egy esztendővel a 2000. év előtt került sor az új polgármester megválasztására.

Nézzük most meg, mi mozdult azóta, mi valósult meg a korábban megfogalmazott vagy áhított szándékok közül.

Vitathatatlan tény, hogy a Mária Valéria híd újjáépítésének ügye nem csak a két város, Esztergom és Párkány akarátán múltott. A politikai égboltozat csillagai azonban végre kedvezőbb alakzatot öltöttek, így, ha jócskán késve is, a szükséges döntések megszülettek és a munkálatok elindultak.

Talán érdemes itt néhány adalékot felidézni az előtörténetből, mert az országos napisajtóban is torzultan, félreértelmezten jelentek meg lényeges megállapítások. A felújítási munkálatok előkészítő fázisába szlovákiai és magyarországi, döntően esztergomi és párkányi érdekeltiségek kapcsolódtak be, mind a tervezési, mind a kivitelezési munkálatok elnyerésének reménységével. A két város által létrehozott Hídbizottságot dr. Agócs Zoltán pozsonyi professzorral került kapcsolatba, aki számtalan kábelszerkezetű építmény, többek között a pozsonyi nagy Duna-híd szerkezettervezője. Ő a Mária Valéria híd hiányzó szakaszának pótlására is kábelszerkezetű kiegészítést javasolt.

E sorok írója, mint (nem ortodox szemléletű) műemlékvédelmi szakmérnök kezdetben egyedül képviselte azt az álláspontot, hogy a kábelszerkezetet csak abban az esetben lehet elfogadni, ha a régi híd megmaradt induló íveit elbontják és egységes, új szerkezet készül. A másik járható megoldás az eredeti hídszerkezet karakterét őrző, a megmaradt ívek formai

A régi hídszerkezet felújítása
(Itt és a borítón: Gerle János
esztergomi felvételei)

Az újjáépült vámszedőház a híd esztergomi oldalán és az épülő híd

játékát folytató forma. Ennek az álláspontnak először Homor Kálmánt, a Hídbizottság elnökét sikerült megnyerni, később a Bizottság egyre több tagja támogatta ezt az álláspontot. A napisajtó annak idején ezt úgy interpretálta, hogy műemléki környezetben csak az eredeti formát lehet újjáépíteni.

Ezt a kijelentést azért fontos helyretenni, mert könnyen lehetne más műemléki környezetekre is vonatkoztatni azzal a téves értelmezéssel, hogy ott a kor szellemét tükröző új építészeti objektum nem építhető. Márpedig úgy vélem, hogy a minőségben, hangvételen a környezetéhez illeszkedő korszerű építmény a legveretesebb műemléki együttesben is helyet kaphat, mint ahogy erre számos jó és számos nagyon elhibázott példa is látható a budai Várnegyedben. De erre jó példa a Vármúzeum új épülete is itt az esztergomi várban.

Visszatérve a híd kérdésére, mi akkor ezt az ötvözőt, furcsa eklektikát utasítottuk el és nem egy egységes hangvételt mutató kábelhid lehetőségét. Azóta döntés született az eredeti formát követő terv megvalósítására és az építés munkálatai jó tempóban haladnak. A szerkezetépítést megelőzően készült el az 1895-ben épített Vámszedőház felújítása. A kis épületben eredetileg a vámszedő lakása és irodája volt, most turisztikai információs központ, és a felső szinten hídtörténeti kiállítás kapott benne helyett. *(2000. októbere óta naponta 9 és 18 óra között látogatható, a kiállítás anyagát kis katalógus ismerteti.)*

Megépült a gyalogos rámpa is az esztergomi hídfőnél. Az újjáépítés tervét a Pont-TERV Rt készítette, a kivitelezést a GANZ-IS konzorcium végzi, míg a teljes megvalósítás lebonyolítását az UTIBER Kft.

A beruházás költségeit – Európai Unió támogatás mellett – a Magyar és a Szlovák Köztársaság kormányai állják.

A kivitelezési munkák 2000. október 17-i ünnepélyes megindítását követően a pillérek felújítása és a szélső nyílások eredeti acélszerkezeteinek átalakítása kezdődött és jelenleg is tart. 2001. május második felétől augusztus végéig három medernyílás új acélszerkezetének beemelésére kerül sor. A híd megnyitására várhatóan az idei év végén kerül sor. Ennek révén Esztergomnak újra esélye nyílik rá, hogy korábban megvolt regionális központi szerepét visszanyerje. Most áprilisban már ennek jegyében alakult meg Esztergomban a Vág-Duna-Ipoly EU-régió oktatási központja.

A híd újjáépítését jóval megelőzte a várható forgalom felmérése. Az mindkét parton gondot okoz, hogy a hídról jövő autókat nem szabad a városközpontban átvezetni, erre Esztergomban különösen nincsenek meg a feltételek. A kilencvenes

évek elején az is felvetődött, hogy új helyen kellene megépíteni a hidat. A jelenlegi elképzelés szerint a forgalmat háromfelé kell szétosztani. Akik eleve Esztergomba igyekeznek, azokat úgyis be kell engedni a belvárosba. A városbelső forgalmi rendjét viszont érdemes volna átalakítani, hogy az egymással párhuzamos és sok keresztutcával összekötött Kossuth Lajos utca és Petőfi Sándor utca egyirányúsítva gyorsabban átengedje a forgalmat. Dorog-Budapest felé a hídról az egykori árok helyén húzódó Árok utca vonalában kellene elvezetni a híd forgalmát, ehhez a Püspök-szigeten át kell a hozzávezető utat megépíteni. Visegrád, vagyis a 11-es út felé eljutni pedig a Vízvároson át van lehetőség, ha a vízvárosi kishidat alkalmassá teszik a gépkocsiforgalom elviselésére. Mindezekhez a közlekedési változtatásokhoz ismét csak kormányzintű akarat és támogatás szükséges. Az egész hídépítés ügyét ezért bizonytalanította el egy időre, hogy a tiszai árvizek miatt nem kerülhetett sor az egész Püspök-szigetet védő Duna-parti gát megépítésére, ami a Dorog felé vezető út kérdését is megoldotta volna.

Nagy fordulatot hozott a kormányzat által meghirdetett millenniumi pályázatok lehetősége. E sorok írója volt a város építész partnere a pályázatok sikeres elnyerésében. Örömmel szolgál, hogy a város jelenlegi vezetése élt azzal a felvetéssel, amit úgy foglalhatok össze, hogy a város partnere mindazoknak az ingatlantulajdonosoknak, akik a pályázati feltételnek megfelelő épülettel bírnak, és ha ők maguk is partnerei akarnak lenni a városnak. Arról van szó, hogy a város elkészítette és benyújtotta a pályázati anyagot, az engedélyezett terveknek megfelelően beszerezte az épületek homlokzatainak felújításához szükséges festéket, és ezt átadta a tulajdonosoknak, hogy ők a felújítási munkákat ezzel az anyaggal elvégezzék. Ezzel a módszerrel újult meg jónéhány, Esztergom belvárosában található épület, és úgy tudom, ez az akció a lényegét tekintve változatlanul folytatódik.

Így az 1990 és 1994 között megfogalmazott elképzeléseimből és felújítási terveimből is valami valósággá vált, és elfogulatlanul kijelenthetem: az eredmény az a benyomás, hogy újra vannak gazdái a városnak.

Meg kell jegyezni, hogy a 80-as évek elején indult és azután megtorpant épületfelújítások általában biztosították a belső korszerűsítést is. Az újabb homlokzatfelújítások tehát nem feltétlenül tartoznak a nemritkán tapasztalható káros gyakorlat példáinak körébe, hogy *kívül csillog, belül rohad*.

A vár helyreállított, Mária Terézia korabeli szárnya; előtte a terasz a Vitéz János korabeli nagyterem konzolos zárterkélyének maradványával

A Vármúzeum új épületömbje (a rekonstrukcióval együtt Gál Tibor terve)

A 90-es évek elejétől lépcsőről lépésre haladt előre az esztergomi vár rekonstrukciója is. Most örömmel állapíthatjuk meg, hogy mennyire indokolt volt a szakemberek és az érdeklődő városlakók nagy várakozása. Első és legfontosabb most annak hangot adni, hogy annyi veszteglés, elmulasztott idő után végre történt valami nagyszabású dolog a Várhegyen. Korábban az

A IV. Béla egykori sírhelyére emlékeztető plasztika az esztergomi ferences kolostor kerítésfalán

Erzsébet királyné újra felállított mellszobra (Zala György alkotása)

Országépítőben ismertetett vélemény szerint hiba volt nem a nagyszabású Vitéz János-féle reneszánsz nagytermet helyreállítani. Mint minden újonnan született építményt, részleteiben lehet vitatni a rekonstrukciót is, de ez alapos építészeti kritikát igényel, amire ezen írásban nem vállalkozhattunk.

A várrekonstrukció nem városi erőfeszítéssel jött létre, de a város örömét szolgálva úgy, hogy abban a nemzeti érdek a maga természetességével kapjon helyet. Az újonnan helyreállított, illetve felépített épületek adták a keretét a tavalyi év végén lezajlott ünnepeknek. Az országos szinten kiemelt műemlék, a Vármúzeum felett a Magyar Nemzeti Múzeum látja el a felügyeletet. A Várhegyen két további, Szent István alakjához kötődő emlékhely kialakítására is sor kerül. Az egyik a Szent István protomártírról elnevezett egykori kis kápolna megmaradt falainak felújítása. Ezt a helyet Szent István megkeresztelésének helyeként tartjuk számon. A Vár északi bástyáján pedig 2001. augusztusára készül el a Melocco Miklós által mintázott 16 méter magas szoborkompozíció, *Szent István megkoro názása*.

A város több frekvencián készült még az évfordulóhoz kapcsolódó emlékhely. Így került sor Esztergom német testvérvárosának támogatásával Zala György szépséges Erzsébet szobrának újraállítására (az egykori márvány helyett bronzból). Hosszan lehetne sorolni azokat az emléktáblákat is, melyek régi neves esztergomi polgárok emlékét idézik vagy a város jeles helyeit jelölik.

A várakozáshoz mérten talán nem túl sok, ami történt. Ami viszont létrejött, megszületett, vagy a sort még a millenniumi ünnepek záróeseményeiig ki fogja egészíteni, az mégis méltóképpen nyitja meg az új évezred előtt a kaput. Bízom benne, hogy egyre általánosabb lesz a vélemény, hogy Esztergom otthona az itt élőknek és egyre többen lesznek azok is, akik csodavárás helyett tevőlegesen segítenek az otthonosság érzetének megteremtésében.

FRANK LLOYD WRIGHT-KLUB

Helyes Gábor
CANTILEVER

Az egyetemen „konzol”-nak tanítják, és rögtön óva intenek az alkalmazásától. „Csak baj van vele” – mondják, és mindenféle hõhidakról, letaposott felsõ vasalatokról, száználmas lehajlásokról idéznek rémtörténeteket. Az OÉSZ nem tiltja ugyan, de nem is támogatja: csupán eltûri, ha valaki elvakultságában másfél méternél messzebbre merészkedne ki a légbõ, mindenestre ettõl kezdve a teljes konzol alapterülete beleszámít az oly drága beépítési százalékba. Meg is van a foganatja a két irányú elkedvetlenítésnek! Kis hazánkban – néhány heroikus kivételtõl eltekintve – nemigen születtek valódi konzolok. Ez az az épületelem, amelynek szabad alkalmazását a hazai szerves és szervetlen mûépítések egyaránt elvetik. A szervesek általában alulról szeretik nyomott támaszaikkal aládúcolni a szerkezetet, a technokraták meg felülrõl húzzák még éteribb régiókba. Márpedig az már mindegy, hogy szegény balerinát mankózzák vagy marionettként cincálják. Oda az élvezet.

Ahhoz, hogy *csak úgy* semmibe kinyújtózhasson egy tisztességes méretû konzol, alapjaiban kellene változtatni az épületeken. És minek is? Miért nem jó úgy, ahogy van egy elõteto, netán egy terasz? Az efféle kérdésekre nem lehet közvetlenül megfelelni. Ehelyett igyekszünk bemutatni, mit jelent a konzol – kedves angol kifejezésével a *cantilever* – Frank Lloyd Wright építészetében.

A cantilever korai eszméje: a tetõ felszabadítása

A ház kapcsolódjon a tájhoz, ahol áll. Wright korai házainál ez az állítás elsõsorban a nagyvonalú tetõformálásban mutatkozott meg. Csak a mesterségesen túlbonyolított, történelmi elõképeket imitáló korabeli „lambériabravúrok” tükrében értékelhetjük igazán Wright egyszerűség iránti törekvését, mely egyben képes volt elkerülni a Jefferson óta amerikai etalonnak minõsített neo-palladianizmust is. A klasszikus párkányok lényege maradt meg csupán: az épület erõteltjes horizontális tagolása. A falakról eltûntek a klasszikus oszlopok, mint ahogy maga a fal is átlényegült. Évezredek óta a nehézkedési erõ tartotta össze az épületeket. Oszlopra gerenda került, rá esetleg megint oszlop, és így a végtelenségig. Itt hirtelen az ellenkezõjére fordult a dolog. Gondolatban elõbb született meg a gerenda, mint az õt alátámasztó oszlop. Kiderült, hogy az acél húzószilárdsága révén a gerendát már nem feltétlenül csak a végein lehet alátámasztani. A tetõ – mely lényegében egy hatalmas térbeli gerenda – Wrightnál szabadult fel az alátámasztási korlátoktól. Addig a tervezés metódusa a *fizikai építést imitálva alulról felfelé* kellett haladjon. Ezután újfajta hierarchia szerint rendezõdtek el az épületszerkezetek. Ami magasan van térbelileg, az lett okává az alsóbb elemeknek. Wright, mondhatni elõbb tervezte meg a tetõt, és szabadon tette alá a falakat, ahol azt a téralakítás megkívánta. Ennek eredményeként ma is elemi erõvel hatnak a prériházak hatalmas kiülésû tetõi, e házak jellegzetes elemei.

A doboz felszámolása

A tetõ, illetve a felsõ fõdém felszabadulásával értelmetlenné vált a terek, tömegek sarkára helyezett oszlop vagy falsarok. Kétirányú *cantileverek* segítségével az addig síkbeli megnyitások (ajtók, ablakok) maguk is térbelivé lehettek! Wright-nál született meg a valódi sarokablak. (Ma általában csak formailag imitálják ezt a szerkezetet – többnyire becsempészve egy „karcú” acéloszlopocskát a sarokra.) Nem kevesebb történt, mint hogy az eddig *kétdimenziós*, csak síkokban és felületi megnyitásokban gondolkodó építészet valóban térbelivé vált! Az új lehetőség – a határoló falak elhagyásával – nemcsak a külsõ és belsõ tér tényleges kapcsolatát eredményezte, hanem a tisztán belsõ tereknél is új értelmet adott a térkapcsolatoknak. Hagyományosan a szobák ajtókkal, esetleg nagyobb megnyitásokkal csatlakozhatnak egymáshoz, amelyeket legjobb esetben bizonyos tengelyekre lehet felfûzni. A cantilever eredményeként látns „belsõ sarokablakok” is születhettek. A prériházak földszinti, nappali zónáiban így megjelenhetett az áramló tér fogalma. Két tér ezután tetszés szerint, sarkain vagy oldalain is szabadon csatlakozhatott, áthatásba kerülhetett. A prériházakon még nehezen követhetõ a térlefedésekben a cantilever-elv, és könnyen összetéveszthetõ egy egyszerű oszlop-gerenda fõdémrendszerrel, de a késõbbi, lényegesen tudatosabb Wright-házakat szemlélve a gondolat csiráit már felfedezhetjük bennük.

Terasz a zuhatag fölött

A horizontális cantilever-elvet egyedülálló színvonalon tükrözi Wright híres Vízésés-háza (1936). Itt az építész tudatosan olyan térzónába lépett, ahová hagyományos módon lehetetlen volt eljutni: egy zuhatagos patak fölõ. Nem volt mód alátámasztásra ezen a ponton. Wright azonban nem elégedett meg holmi biztonsági megoldással, hanem a végsõkig feszítette a húrt. A nappaliban ugyanis maga az alapkonzol egyben újabb mellékonzolok hordozója! Wright mintegy négyzetre emelte a cantilever eszméjét. Az az érzésünk, hogy a végsõ formát semmi sem támasztja alá, és az lebeg a mélység felett. A térbeli cantileverek révén így sikerült továbblépni a hajdani sarokablaktól, eljutva a külsõ és a belsõ tér totális összekapcsolásáig. Hasonló lebegõ teraszokat nagy változatosságban találunk Wright egyéb lakóházainál is, amelyeket szívesen épített drámai, szakadékos helyszínekre.

A terek mélysége, az inverz cantilever

A klasszikus építészetben illik egy-egy teret azonos síkban lefedni, Wright kései épületein ez a szabály isérvényét veszítette. A cantilever-elv alkalmazásával a téralakítás e harmadik dimenziója is realitás lett. A terek lefedése *függetlenedhetett az alaprajzi kontúrtól*, és ezután önálló alaprajz szerint szervezõdhetett – megtartva a tetõ hierarchikus elsõbbségét az alsóbb térzónákkal szemben. Egy külsõbe kifutó cantilever ellensúlyaként a belsõben is mélyebbre nyomott térzónákat találha-

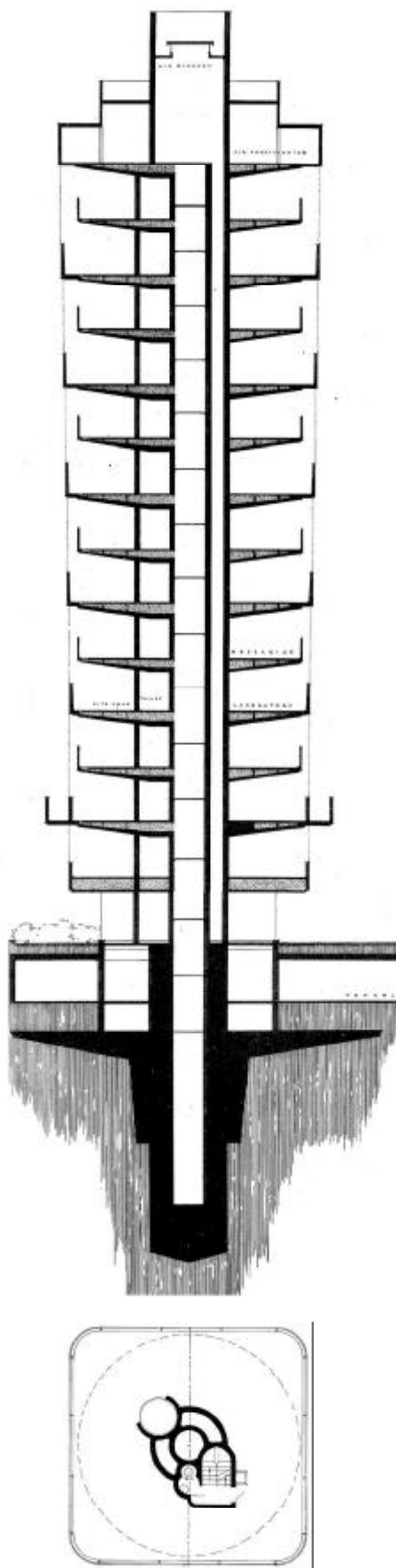
tunk, vagyis létrejött egy belső konzol, egy *inverz cantilever*. Ugyanez tett lehetővé olyan hosszú, vonal menti mennyezeti megnyitásokat, az ún. *celestory*bevilágítást, amelyek az elsődleges cantilever által leárnyékolat terek mélyebb részeit világították meg. Itt a prériházak metamorfózisaként a harmincas évektől megszülető *Usonian-házak* tetőtűnyúlásainál a cantilever egyik alapfeladatára ismerhetünk: Wright-nál a belső tér mindig fényrel átjár, ám ez a fényt *szabályozza*, direkt, indirekt és szórt fényeket kever, éppen a cantileverek segítségével.

Carpportok

Ma az autó a különféle képernyők mellett a modern ember egyik központi tárgya. Létével olyannyira áthatja a mindennapokat, hogy Wright szerint egy épület tervezését egyenesen a parkolóval kell kezdeni. Tisztázandó tehát a viszony ember és gép között, hogy ki kinek a szolgálja. Azok a hatalmas áldozatok, amiket különféle zárt garázsok, leajtórampák, távnyitók formájában hozunk autóinkért, túlértékelik az autót. Ezért Wright a modern lakóház mellett egy egyszerű fedett-nyitott szín létesítését tartotta csak szükségesnek az autók védelmében, amit – a zárt garáztól megkülönböztetendő – carpportnak hívott. Itt funkcionálisan is lényeges a szabad és gyors mozgás biztosítása, ugyanakkor fontos, hogy mindez ne szakadjon el az épület architektúrájától. Wright legszebb cantileverjeit éppen a carpportok prózai világában alkotta. A késői, általában lapostetős *Usonian-házak* carpportjai remek megnyitásokat hoztak a közterület felé általában zárt épületeknek. Ezekben gyakran előfordul, hogy a döntően faszervezetű tetőt rejtett acélelemekkel merevíti, valószínűtlen arányú tűnyúlásokat elérve. Ha nincs elég tér a cantilever „belső” oldalán az ellensúlynak, függőleges elemek biztosítják azt!

Vertikális cantileverek

Talán nem meglepő az eddigiek után, hogy Wright a magas, toronyszerű formák esetén is a cantilever alapeszméjét követte. Ezek az inkább mérnöki-

Fent: a Johnson Tower alaprajza és metszete. Szemben: a Vízés-ház, illetve (fentről lefelé) a Schwartz-, Boynton-, Coonley-, Edwards-, Stiffens-, Martin- és Pearce-ház

nek tartott szerkezetek többnyire kicsúsznak az építészek kezéből, és a lényegét a „specialistákra” bízzák, a statikusokra és a gépészekre. Csakis a cantilever-elv révén történhetett, hogy kora legendás magasházához, a keretvázás Rockefeller Center-hez képest Wright felhőkarcolói arányukban harmadnyi tömeggel látták el feladatukat. Először a húszas években tervezett ilyen magasházakat (többek között a Saint Mark's Tower-t), ez az elképzelése azonban csak három évtized múlva realizálódott a nagyszerű Price Tower-ben. Így a világ első cantilever-elv szerint megépült toronypéületének a Johnson Laboratórium kutatótornya számít (1947). (Hely hiányában nem tudunk kitérni ugyanennek az épületnek szintén cantilever-elvet követő páratlan gombafödémekre). Miben is áll a cantilever-elv vertikális értelemben? Ez a forma hasonlít legjobban természeti előképéhez, a fához. A gyökérzet valójában egyfajta befogásnak minősül – ezt helyettesíti a toronynak mélyen a talajba beállított, elágazás nélküli gyökéralapja (az ún. *taproot*). Innen indul ki a torony törzseként szolgáló vertikális vasbeton mag. Minden erőt ez vezet le a talajba. A magból konzolos födémlemezek futnak ki, egymást körben kiegyensúlyozva. Így a külső térelhatárolás teljesen függetlenné válik a teherhordástól. Így formailag is nagyon változatos lehet az épület, amit pl. a Price Tower kristályokat idéző geometriája is bizonyít. A kristályok belső szimmetriaviszonyai gyermekkor óta foglalkoztatták Wright-ot, és a vertikális cantileverek egyensúlyát ugyanerre az elvre alapozta. Megfelelő tökével felépíthető lett volna cantilever-eszméjű híres terve is, az egy mérföld (!) magas *Illinois Tower*, vagy amint ő nevezte, az *Illinois Mile-High Cantilever Sky City* (1956). Wright annyira biztos volt igazában, hogy a terv publikálása után egy napon így fordult egyik tanítványához: „Egy mérföld magas? Miért kellene itt megállni? Mért nem két mérföld, vagy akár öt, ha kell?”

A cantilever dinamikája

A cantilever alkalmazását a modern építési anyagok tették lehetővé. Az acél és a vasbeton mellett ide kell sorolnunk az edzett üveget is, mint a cantilever hatására eltűnő hagyományos fal egyik helyettesítőjét. Ám ezek az anyagok már előbb rendelkezésre álltak, mégsem született meg a cantilever! Egy alapvető dolog ugyanis még hiányzott: a bátorság.

A princípium

Ha a wright-i életmű egészét tekintjük, akkor a cantilever-elv következetes kibomlásának lehetünk tanúi az egyes épületek változatainál. Elmondhatjuk, hogy *szerkezeti értelemben* ugyanolyan alapját jelentie az késői Wright-házaknak, mint a növényvilágban a növények statikáját képező gyökér-, törzs- és ágfajlás. A számtalan formai változat egyazon tartószerkezeti elvre épül, amely radikálisan különbözik az oszlop-gerenda elvtől. Míg utóbbi additív jellegű szerkezet, addig itt *a teljes épület egy szerkezeti egységet képez*, amely akár a növény, képes a környezet deformációit, mozgásait is követni. (A cölöpalapozású Imperial Hotel többek között ennek az elvnek köszönhetően élte túl a pusztító földrengést.) Wright a természetben sosem csak megvalósult formákat keresett, hanem a bennük működő elveket akarta megérteni, hogy aztán egyfajta absztrakcióval új organizmusokat hívasson életre. Hitt abban, hogy ezek az új alkotások – mivel bennük is a Természet princípiumai működnek – képesek lesznek kapcsolódni a teremtett Természet formáihoz.

*

Kis tanulmányunkban a cantilever gondolatát jártuk körül, amely bármennyire is áthatja Frank Lloyd Wright építészetét, természetesen önmagában értelmezhetetlen. Csakis az építészeti szándék organikus formai megjelenéseként van értelme ezt a megoldást tárgyalni. Más építészeknél is számos kitűnő példáját találhatjuk a cantilever-elv egyéni alkalmazásának, amelyekben közös szál a hagyományos oszlop-gerenda elv meghaladása, és az épületszerkezetekben ébredő húzóerők tudatos kiaknázása. Mégis alig felmért még az a hatás, amit az építészetben Wright cantilever gondolata eredményezett. Egész felfogásunkat megváltoztathatja a modern technika értelméről, az építészeti formálás határaitól. Kiderülhet, hogy a cantilever valódi anyaga az áldozatkész bátorság, amely az embert magasabb céljai felé fordíthatja. Ezt példázza az a Wright által legnagyobb építésznek tartott kétezzer évvel ezelőtti ács is, aki a világ első cantileverét a vállára vette.

További információk: www.wright-club.hu

Szekér László
THOREAU HÁZA

Henry David Thoreau kevésbé ismert nálunk. A XIX. század közepén élt, amikor Amerika még egészen más volt, mint ma, de csírájában már hordozta a fogyasztói társadalom ellentmondásait. Thoreau „kivonult” a társadalomból, két éven át a vadonban élt, egyedül, a maga építette kunyhóban, két keze munkájából fenntartva magát. Jelenleg is kapható *Walden c.* könyvében (*Fekete Sas Kiadó, 1999, ford.: Szöllősy Klára*) leírja tapasztalatait. Fontos, hogy kísérletét nem szánja követendő mintának, de azért érdemes elgondolkodni rajta még most is, másfél század elteltével. Úgy tűnik, gondolatai nem fakultak az idő múlásával, és ma is megszívlelendők. Számunkra azért is különösen fontos, mert ő volt Frank Lloyd Wright egyik szellemi előfutára, természetesen Emerson, Whitman, Louis Sullivan mellett. Sok minden érthetőbbé válik Wright építészeti törekvéseiből, ha figyelmesen tanulmányozzuk Thoreau eszméit. Így a természethez fűződő viszony, a sablonoktól felszabadított építészeti formálás, a belülről-kifelé növekedés elve, a szerves díszítés, a kandalló központi szerepe, a természetes építőanyagok használata, az őshonos építészeti eredményeinek átemelése a mai korba, és az a szemlélet, hogy a természettel együtt kell élni, nem pedig legyőzni azt.

Thoreau a tetteivel szavazott a *decentralizáció* mellett, azt tette, amit később Wright is javasolt: menjünk minél messzebb a várostól, vagy ahogy Szolzsenyicin mondja száz évvel később: értelmetlen a városok és az ipar további koncentrációja. Mára saját bőrünkön tapasztalhatjuk: a városok környékén elfogyott a hely, megbénult a közlekedés és leromlott a környezet, zaj van, bűz és mocskok. A további centralizáció értelmetlen és felesleges. A nagyvárosok tele vannak hajléktalanokkal, míg ez a fogalom ismeretlen volt az úgynevezett *primitív* természeti népeknél, minden családnak volt saját sátra, háza. A vadember hajléka azért a sajátja, mert olyan kevésbe kerül, a civilizált ember pedig azért fizet bért, mert nem engedheti meg magának, hogy megvegye. Egy átlagos lakás egy ember 15-18 évi munkájába kerül – és akkor nem számoltuk még a család eltartását. Ha meg akarjuk ismerni a családi otthonok igazi történetét, kérdezzünk rá a bankoknál, ahol el vannak zálogosítva. És ha az ember szerencse, vagy öröklés folytán megkaparintja a házat, talán nem is gazdagabb lett, hanem szegényebb, talán a ház kaparintotta meg őt, s nem ő a házat. Vizsgálандó lenne, mi okozza szorongásainkat, s mennyire szükséges, hogy valóban gondban legyünk. Thoreau kiköltözött a civilizáció peremére, és megtapasztalta, mik a valódi éleletszükségletek, és mi módon lehet azokat megszerezni.

Saját kézzel épített otthona az *autonóm ház* archetípusa. Saját kézzel építette a házat, ezért méretei szerények, de fenntartása egyszerű. A hajlékot a négy alapszükséglet közé sorolja, (táplálék, menedék, ruházat, tűz). A legtöbb ember sosem gondolkodott el azon, voltaképpen mi a lakóház. Miért spekulálunk arra, hogy még több kényelmet és fényűzést szerezzünk? Az *önkorlátozás* áthatja életmódját és építkezését.

Thoreau elveti a rutint, a megszokottságokat, rákérdez bevett közhelyekre, van bátorsága szabadnak lenni. *Cselekvés, gondolkodás semmilyen módozatát nem szabad vizs-*

gálatlanul elfogadnunk, akármilyen ősi. Amit ma mindenki igaznak szajkóz, vagy hallgatagon elfogad igaznak, arról holnap kitudódhat, hogy hamis, nem egyéb, mint a közvélemény füstje. Amiről az öregek azt állítják, hogy nem tudod megcsinálni, próbáld meg, és tapasztalni fogod, hogy igenis tudod. Öreg embernek öreg cselekedetek valók, fiatal embernek fiatal cselekedetek. Az öregség korántsem olyan jó tanítómester, mint az ifjúság. Az egyik nemzedék úgy hagyja ott az előzőek vállalkozásait, mint a zátonyra futott hajót.

A legtöbb úgy el van foglalva az élet gondjaival, hogy nincs ideje az eszmélésre, az emberi kapcsolatokra, mert úgy véli, munkája elértéktelenedne a piacon. Mint Thoreau írja: *Rossz, ha valakinek déli hajcsárja van, még rosszabb, ha az északi államokból való, de a legrosszabb, ha magad vagy a magad hajcsárja! Hiszen vagyon uraságért hajszolod magad.* Elveti a többletmunkát, a hajszoltságot, szerencsétlenségnek tartja a vagyont, a birtokot, a gazdagságot. Azt mondja, könnyebb a javakat megszerezni, mint megszabadulni tőlük. Felesleges olyan dolgokat gyűjteni, amiket *megemész a moly és rozsdá, és tolvajok, latrok martalékává lesz. Bolondság így élni, s erre, ha nem előbb, a végén mindenki rádöbben.* Ha az alapszükségleteket kielégítettük, megnyílik egy másik út, a *belső fejlődés* útja. A természeti népeknél évente rituálisan elégették az elmúlt év kacatjait, úgy kezdtek neki az újévnek.

Fontos az építkezés időzítése. Házát május és október között építette. Szerinte a nyár arra való, hogy minél több időt töltsünk a szabadban, a tél nagy része pihenésre való, az ideális az volna, ha évi hatheti munkával keresnénk meg a szerény megélhetésünkhöz valót. A Természet közelsége fontos: az állatok, a növények, az időjárás, a csillagos ég, a tó, a tél, a fagy, a viharok. Thoreau háza a minimál-ház, a túlélő-ház, az önfenntartó-ház, az öko-építészeti kísérleti példája.

Van-e a világon értelmes ember, aki azt hiszi, hogy a díszítés merő külsőség, felszínes jelenség – hogy a teknősbéka olyanformán tesz szert a foltos páncéljára, a kagyló a gyöngyházfényűházára, ahogy a Broadway lakói az építéssel szerződnek a Szentháromság-templomra nézve? Az embernek éppúgy nem kell törődnie háza építészeti stílusával, mint a teknősbékának teknőjével, a katonának sem kell a bátorsága pontos színét a zászlajára festeni – az ellenség úgyis kitalálja. ... Ami építészeti szépséget ma magam körül látok, az belülről nőtt, alakult fokozatosan, a hajlék lakójának – és egyedüli építőjének – egyéniségéből és szükségleteiből, amely mit sem törődik a látszattal. ... Az építészeti díszítések jelentős része a szó szoros értelmében belülről üres, az őszi szél könnyen lefújhatná, mint afféle idegen tollat, anélkül, hogy az épület lényegében kárt tenne.

Az építkezés

1845 március vége felé kölcsönvettem egy fejszét, kimentem a Walden-tó partjára, az erdőnek abba részébe, ahol házat akartam építeni, és nekiálltam kidönteni néhány sudár, fiatal szürkefenyőt, építőanyagul. A főgerendákat hat négyzethüvelykre vágta, a szarufát meg a padlónak szánt gerendákat csupán egyik oldalukon faragta meg. Április derekára együtt volt a ház anyaga, hozzá megvásárolta egy lebontott kalyiba faanyagát. A pincét egy domb déli lejtőjébe ásta. Hét

láb mélységre ásott le, a homokrétegig, ahol a burgonya télen sem fagy meg. A pince oldalát nem kövezte ki. Május elején hozzáfogott a ház felépítéséhez. Július negyedikén költözött be a házba, miután befedte, a tökéletesen vízzáró faszindellyel. Két kocsi követ hordott fel a töről, ezekből készült a kémény alapja. Maga a kémény csak a fűtési szezonra készült el, addig szabadban, nyílt tűzön főzött. Tél beállta előtt megépítette a kéményt, és bezsindelyezte a ház vakolt falát hulladék zsindellyel, amit elsőnek szeltek le a gerendából. A kéményt bontásból származó téglából építette. Sokat bibelődött a tűzhellyel, hisz az a ház lelke. Feje fölött gyalulatlan, faragatlan gerendák, megbarnult deszkák. A tél beköszöntére bevakolta a házat belülről is. November végére megjött a hó, beállt a tél. Egyetlen foglalatossága az volt, hogy száraz fát gyűjtsön, azt behordja, és fenntartsa a tüzet a nyitott kandallóban. A második télen tűzhellyel cserélte fel a kandallót, de a tűzhely nem vált be: helyet foglalt el, bebüdösítette a házat, és elrejtette a tüzet.

A ház méretei: tizenöt láb hosszú, tíz láb széles, *nyolc láb magas oszlopok tartják, padlással, kamrával, mindegyik oldalán egy-egy nagy ablakkal, két padlásablakkal, egy ajtóval, és egy téglából épült kandallóval.* A telek mérete tíz hold, a ház melletti kiskert mérete két hold. Akkoriban egy hold föld nyolc dollárba került.

Az összes építőanyag 28 dollárba került. Thoreau számításai szerint életre szóló hajlékot lehet szerezni annyi pénzért, amennyit lakbérre egy év alatt költenek.

A bútorzat egy részét maga fabrikálta, másik részét padlásokról szedte össze. A ház egyetlen szobából állt, ez volt a konyha, háló, nappali, éléskamra. A ház inkább menedék. *Minden megvan benne, ami a jobb házhoz kell, de semmi, ami a háztartás kelléke, itt a ház minden kincsét egyetlen pillantással átfoghatod, s minden ott lóg a szegen, amire az embernek szüksége lehet: konyha, éléstár, szalon, hálószoba, raktár és padlás egyben, telis-teli hasznos tárgyakkal, mint amilyen a hordó meg a létra, alkalmas bútorokkal. ... A háznak a belsejében minden olyan nyilvánvaló, mint a madárfészekben.*

Életmód

Kis tó partján telepedett le, kb. másfél mérföldnyire a legközelebbi falutól, egy kiterjedt erdő közepén. Korán kelt, szertartásosan megfürdött a tóban. Napi egy étkezéssel beéverte. Lemondás az újságról, a postáról, a csalásról, a káprázatról, a látszatról. *Töltsünk el egyetlen napot olyan szabadon, mint a Természet, ne engedjük, hogy bármi apróság, a pályánkra hulló dióhéj vagy szunyogszárny eltérítsen utunktól. Keljünk korán, és koplaljunk, vagy reggelizzünk, de nyugodtan és izgalom nélkül, jöjjön a vendég és menjen a vendég, szóljon a harang és sivalkodjanak a gyerekek – de mi csak maradjunk meg eltökélt derűs napunknál. ... Ülünk le kényelmesen, fúrjuk át magunkat kemény igyekezettel közvélemény és előítélet, hagyomány, látszat és érzéksalódás során, ezen az alluviális iszaprétegen amely beborítja Párizst és Londont, New Yorkot és Bostont, az egész földet, egyházat és államot, költészetet, filozófiát és vallást, amíg csak szilárd talajt, kősziklát nem ér a lábunk, olyant, melyre rámondhatjuk, hogy ez a valóság...*

Vajon mi Thoreau titka? Mitől nem porosodtak be a sorai 150 év elteltével? És ha tetszenek nekünk a gondolatai, mit kezdjünk velük a mai korban?

Megváltozott a világ. Ma beperelnének, ha kiköltöznék az erdőbe lopásnak minősülne, ha kivágnánk egy idegen fát, építésrendészeti és környezetvédelmi bírságra számíthatnánk az engedély nélküli építkezésért, önkényes lakásfoglalónak, hajléktalannak minősülnénk, rövidesen rendőrségi ügy lenne a reformlétmódból, talán még felforgatónak is neveznének. A hatóságok semmibe vétele, a nyomtatványok és bevallások kitöltésének elmulasztása súlyosan megbosszulná magát: vajon milyen cím szerepelne a személyi igazolványunkban? Az adóhatóság nem tudná hová kézbesíteni a határozatait, a telek és ingatlanadót büntetőkamatokkal fejelnék meg. Valószínűleg semmi nem lenne szabványos és törvényes: a kéményt nem lehetne üzemeltetni FŐKÉTÜSZ engedély hiányában, kétkem, hogy hőtechnikailag megfelel a bontott téglafalazat, a ház körül termelt zöltséget és gyümölcsöt minősítés hiányában nem tudnánk értékesíteni, megjelenne a borkommandó, vám- és adóproblémáink keletkeznének, mivel a *Szőlőkészlet alakulása* nyomtatványt sem töltöttük ki. Tehát az a kísérlet, ami 150 évvel ezelőtt még elhatározás kérdése volt, ma kivihetetlen.

A tanulság nem a konkrét formák másolásában rejlik, hanem a szemléletmódban. Ha csak egyetlen dolgot megtanulnánk Thoreau-tól, a *mértéktartást*, már sokat változtatnánk életünkön. Ez a fogalom nem szerepel sehol manapság. Dolgozd halálra magad, hajts, fogyassz, halmozz fel, pörögjön az élet – minden erre buzdít. Soha ennyi túlsúlyos ember, túlméretezett, de betáblázott ház, prosperáló, de eladósodott vállalkozás. Rengegautó, de soha nem látott méretű közlekedési dugók, egyre újabb aruházak, de kígyózó sorok a kasszák előtt, szeméthyegyek a városok határában. Soha ennyi neurózis, stressz, elégedetlenség, elfecsérelt élet.

Fejlődés és romlás, infláció és defláció, hossz és besség, prosperálás és csőd egyszerre van jelen. A mindennapos hajsza és örület elrejtje előlünk az élet valódi szépségeit és céljait. Thoreau szemléletének másik megszívlelendő eleme, az *önmagára állított ember*. Igenis, képes megmaradni az ember, a Természet nem fogja cserbenhagyni, nem dől össze a világ – ha mi magunk nem döntjük össze. De ehhez tisztában kell lennünk valódi szükségleteinkkel.

Amerikába a lehetőségek csábították az embereket, de Thoreau óta tudjuk; ez arra is vonatkozik, hogy *az igazi Amerika az az ország, ahol jogodban áll olyan életmódot folytatni, amely lehetővé teszi, hogy mindezeket nélkülözd, ahol az állam nem próbál rákényszeríteni, hogy hozzájárulj az effélek használatából közvetve, vagy közvetlenül, de menthetetlenül következő rabszolgaság, háborúk, meg egyéb fölösleges kiadások fenntartásához.*

Frank Lloyd Wright igyekezett Thoreau elveit az építészeti gyakorlatba átültetni. Építészete így érthetőbb számunkra. A decentralizálás, a Természettel együtt élő ház, a saját magára állított teremtő individuum, a magas ideálok, a fizikai és szellemi munka összhangja, a saját kert és lakóház, a lakóház közepére helyezett tűz, az egyénre szabott belső tér, a beépített bútorok, a praktikum, a bátorság, a szabadság szerete – többek között ezek a közös tanulságok.

AZ YBL-DÍJAS SÁROS LÁSZLÓ KÖNYVTÁRTERVE

Előző lapzártánk után erősítették meg a hírt, hogy Sáros László Ybl-díjat kapott. A további díjazottak: Dr. Istvánfy Gyula, Pazár Béla, U. Nagy Gábor és Zámbó Terézia. A Kós Károly Egyesülés márciusi ráckevei találkozóján három építész mutatta be egy-egy munkáját, Kőszeghy Attila a debreceni Szent Család templomot, Bata Tibor a piliscsabai egyetemi kollégiumot (lásd a hátsó borítón), Sáros László pedig az alábbi tervét ismertette.

Régvolt gyerekkorom máig misztikus emléke a zsinagóga Jászberényben. A gyermekméret számára szinte áthatolhatatlan kert már-már dzsungelszerű, túlburjányzott növényzete; orgonabokraival, szamárkóroival és ecetfaival – ma már tudom – nem volt egyéb, mint egy magáramaradt vegetáció pusztulás előtti, féktelen burjánzása. Apropos ecetfa. A szegénység fája. A bérházi udvarok fája. A megmaradni akarás fája. Az igénytelenség fája, aminek mindig volt – és máig is maradt nekem – egyfajta egzotikus stichje. Mint annak az építészetnek – amit most már persze tudok hová sorolni – ami ott állt mögötte.

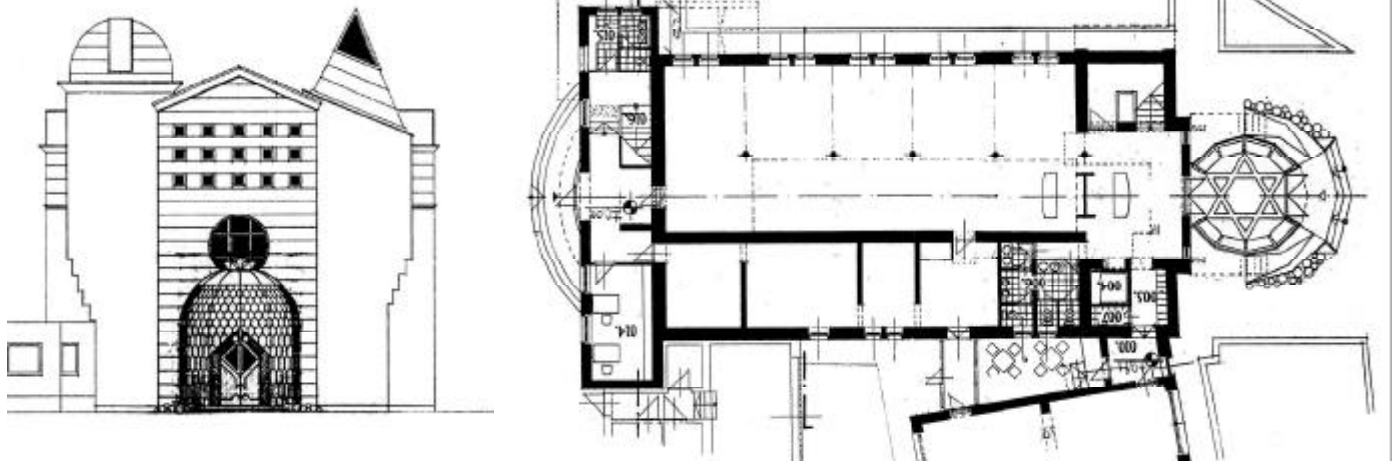
Különös, meseszerű, izgató, de meg kicsit mindig taszító, titokzatos magányával. Tornyaival és koronás toronysisakjaival. Nyílásmélyedéseit szaggatott vonal-szerűen keretező díszével. A sárgás téglából rakott fogazott párkányaival. Talán azt is mondhatom, hogy ez volt az az első találkozásom, avagy elemi élményem az építészettel, ahol és amikor az építészet volt a legfontosabb. Amiről akkor persze fogalmam nem volt, hogy majd így lesz szokás mondani: „átjött az üzenet”.

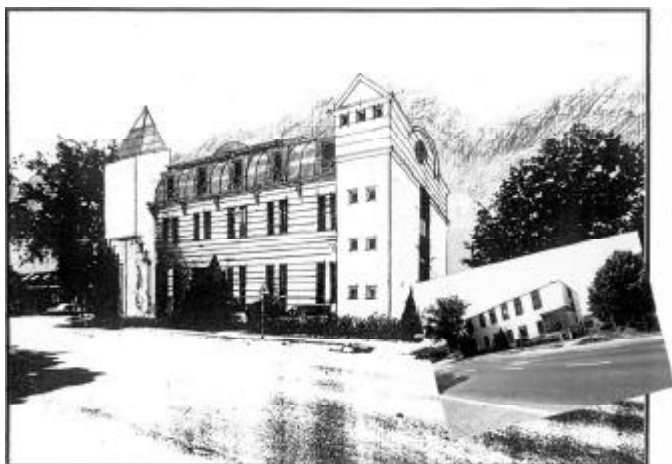
Különös módon él az idő az emberben. Van, hogy szinte megáll, máskor meg, mint a gyorsvonat. Az a nap – bár dátum-szerűen már nyilván nem mondom meg, hogy mikor volt – amikor rádöbentem: bontják a zsinagógát, nos az is az álló idő egyik stációjává lett. Annak előtte soha nem éreztem, hogy egy ház lebontása olyan keserű, dühös és haragot képes okozni, mint akkor tette; először és hát azóta annyiszor már.

Az első az volt, hogy – mint egy műtét előtt – leborotválták a „beavatkozás” környékét. Kivágtak bokrot, kórót, fát. Mindent. „Ecetfátlanították” az udvart. És jött a modernizálás. Az eredményt ismerjük. A dobozszerű, lapostetős eredményt. Ez most a Városi Könyvtár Jászberényben.

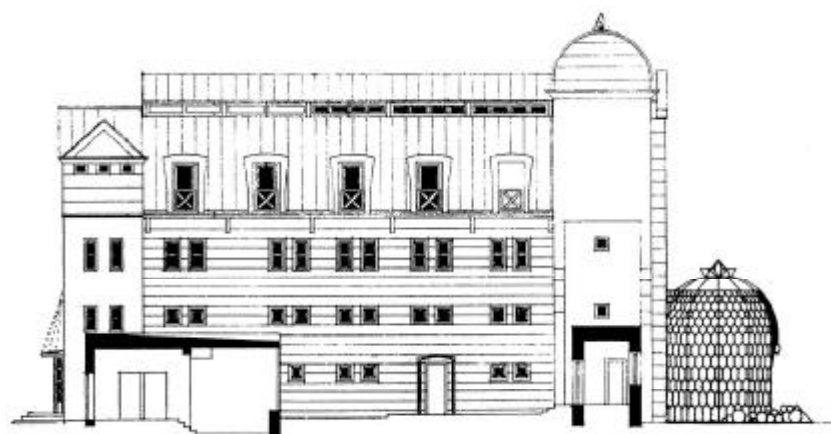

A tervezett jászberényi könyvtár kereszt- és hosszmet-szete, főhomlokzata, földszinti és emeleti alaprajza

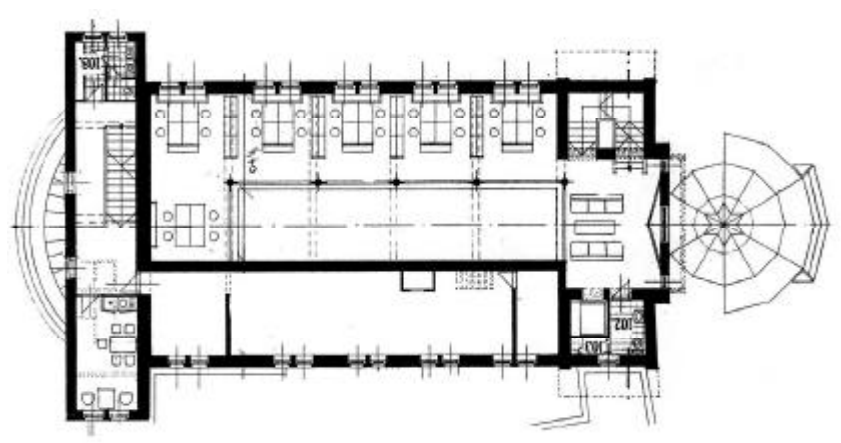

Nem tudom miért, de mert talán nagyon hittem benne, hogy egyszer ezt a sebet is gyógyíthatom, most hála Istennek megadatott, mert elkészíthettem a könyvtár rekonstrukciójának elvi engedélyezési tervét. Munkámat igyekeztem valóban szó szerint végezni. Mert a funkcionális megfelelésen túl szerettem volna – persze csak karakterében – újratekinteni mindazt, amiről a fentiekben írtam. Azért is, hogy „átjöjjön az üzenet”. De úgy is mondhatom, hogy megkésétt kompliment ez gyerekkorom első, addig leggyönyörűbb épületének. Avagy egyfajta kései sirató.

Jobbra: az egykori zsinagóga századfordulós képeslapokon, és a templomból a hatvanas években átalakított könyvtár jelenlegi állapota a főhomlokzat felől.

A MAGYARORSZÁGI REFORMÁCIÓ GYÖKEREI

*A szöveg a Kós Károly Szabad Főiskolán
2001. február 3-án elhangzott előadás
rövidített változata, teljes terjedelemben megjelent
a Szabad Gondolat 2001/1. számában.*

A reformáció hihetetlenül gyors magyarországi terjedésében mutatkozó rejtélynek szeretnék utánajárni. A Mohács után támasz nélkül maradt római egyház pillanatok alatt összeomlott, és az országban futótűzként terjedt a reformáció. Az ország néhány évtized alatt gyakorlatilag protestánssá vált. Ez azt jelenti, hogy a keresztyénség, legalábbis annak római módon gyakorolt változata, ötszáz év alatt nem tudott gyökeret verni az országban, sőt olyan ellenszenvet és ellenállást váltott ki az emberekből, amelyet csak fegyverrel lehetett kordában tartani.

Számomra azért is izgalmas ez a kérdés, mert a reformáció tárgyalásakor az értékelések kiindulópontja általában a németországi lutheri reformáció és annak nyugat-európai hozománya. A magyarországi reformáció azonban más. Az utóbbi évek tanulmányai alapján az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy a hazai reformációban olyan szellemi és szociális impulzusok nyilvánultak meg, amelyek lényegesen eltérnek a nyugat-európai mintától, és amelyek miatt a magyarországi reformációt nem tekinthetjük egyszerűen a németországi reformáció utóregzésének.

Ezeket a magyar sajátosságokat szeretném összefoglalni.

A MAGYARORSZÁGI REFORMÁCIÓ RÖVID TÖRTÉNETE

A XV. században pezsgő kulturális élet volt Magyarországon, kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal. Több ezer diák tanult külföldön, elsősorban Krakkó, Bécs és Pádova egyetemén. Az ország a kelet-nyugati kereskedelem egyik központja volt. Nem csoda, hogy az európai szellemi áramlatok, a humanizmus vagy az egyházi megújulási törekvések, mint a huszitizmus vagy éppen a lutheri reformáció, gyorsan bejutottak az országba. A Luther reformátori fellépéséről szóló hírek nagyon hamar megérkeztek Magyarországra. Az esztergomi érsek 1521-ben szükségesnek tartotta, hogy a Luthert kiközösítő pápai bullát az ország minden templomában felolvassassa. Hiába azonban a szigorú ellenintézkedések, a reformáció előretörését nem tudták megakadályozni. A reformáció – főleg a mohácsi csata után – egyre erőteljesebben haladt tovább.

A XVI. század utolsó évtizedeiben a protestánsok már a lakosság mintegy 80-90 %-át tették ki, ami 3,5-4 millió főt jelent. A régi egyházból csak itt-ott maradt meg egy-egy sziget, főleg a Székelyföldön, valamint a ferencesrendi kolostorok hatókörében. A protestánssá vált nép a római egyházat megszüntetnek tekintette. Magyarországon a XVI. század második felében lényegében győzött a reformáció, jóllehet a

három részre szakadt ország két keresztyén uralkodója közül egyik sem állt a reformáció oldalára. Gyors előretörésének okait abban kell keresnünk, hogy Luther reformációja Magyarország szellemi és egyházi életében jól elő volt készítve, és hogy az ország népe a Luther által megfogalmazott evangéliumi igazságokat sajátjának érezte.

FERENCES ELLENZÉKI ÁRAMLAT A MAGYAR PARASZTHÁBORÚ ÉS A REFORMÁCIÓ HÁTTERÉBEN

*A ferences rend obszerváns ágának
tevékenysége Magyarországon*

A ferences renden belül a XIV. század második felében Itáliában indult meg az ún. *obszerváns* mozgalom, amely a regula régi szigorához tért vissza. Ez a mozgalom a XV. században érte el Magyarországot, ahol *cseri barátoknak* hívták képviselőit, ruhájuk jellegzetes sűrű szürke színe miatt. A reformmozgalom a valóban betartott szegénységi fogadalom révén a nép körében is nagy rokonszenvet vívott ki. Népszerű vándorprédikációkra, térítésre, „tévtanok” irtására, valamint a tábori papság szerepére a török hadjáratokban csaknem kizárólag a cseri barátok voltak alkalmasak. A nép nyelvén prédikáltak, s olyan különleges feladatokat láttak el, mint pl. a huszitizmus leküzdése (1436, Marchiai Szent Jakab pápai megbízott vezetésével) vagy a keresztes hadak toborzása, szervezése, lelki gondozása (1456, Kapisztrán Szent János).

A XIV-XV. század fordulójának vallásos életére legnagyobb hatással az obszerváns ferencesek két kiemelkedő alakjának, Temesvári Pelbártnak és Laskai Osvátnak a prédikációi voltak. Budán, a ferencesek kolostorában mindketten lángoló szavakkal ostromozták a szerintük hitetlen és erkölcstelen humanista gondolkodókat, s még Mátyás személyét sem kímélték. Prédikációikat nyomtatásban is megjelentették, s ezek a társadalomkritikai elemekkel átszőtt prédikáció mintagyűjtemények közközen forogtak.

Fellépésük egyrészt jelzi a kései középkor vallási krízisét és útkeresését, másrészt tükrözi a jellegzetes ferences spiritualizmust, melyben ezidőtájt egyre nagyobb szerepet kapott a szociális dimenzió. A radikalizált ferences misztikában a föld szegényei töltik be a kiválasztottak szerepét. A renden belül egyre többen vallották, hogy engedelmességgel csak Krisztusnak tartoznak, nem pedig a rendi előjárónak. A rendi hierarchiának ellenszegülők példái mutatják a válságot: az ellenzék kirajzik a kolostorokból, *tökéletesebb* regulát és kegyességet keresve kisebb közösségeket alkotnak.

*Obszerváns ferencesek szerepe a Dózsa-féle
parasztháborúban*

Mindezek ismeretében két olyan kardinális jelentőségű történeti eseményben, mint a reformáció és az azt megelőző

Dózsa-féle parasztháború, teljesen más megvilágításba kerül a ferences rend szerepe.

A keresztesbulla kihirdetésénél, 1514. április 9-én az obszervánsok helytartója, Derzsi Balázs volt a tolmács, s a keresztpredikáció biztosai országszerte, rendjük szokásai és hagyományai szerint, az obszerváns ferencesek voltak. Egyes iratokból azt is tudjuk, hogy Bakócz érseknek a keresztes hadat felfüggesztő, majd végleg visszavonó parancsai (1514. május 15. és 24.) után az ország különböző vidékein érlelődő lázongásokban a vezérszónokok között kiemelkedő szerepet játszottak bizonyos *hamis keresztpredikátorok* és *apostata* és *kiátkozott* szerzetesek, ami egyértelmű utalás a rend *rebellis* tagjaira. Maga Lőrinc pap, Dózsa legkiemelkedőbb alvezére is minden valószínűség szerint egyike volt a ferences obszervancia *apostatainak*.

Lassan összeáll a kép: a parasztháború szerzetes, keresztes hadnagyai ezek közül a nyugtalan, új utakat kereső, a rendből kiközösített *hamis keresztpredikátorokból* kerültek ki. Ők hozták magukkal azt a radikális miszticizmussal értelmezett gondolatot, hogy az isteni kegyelemmel megáldottak már e földön a kiválasztottak gyülekezetét (*electorum societas*) alkotják. Innen már csak egy lépés, hogy *Isten áldott népe* maga a keresztes hadsereg.

Obszerváns ferencesek a reformáció hátterében

S hiába a parasztháború utáni megtorlás, az ellenzéki áramlatot már nem lehet elfojtani. 1516-ban Derzsi Balázs helytartó körlevélben utasítja a rend predikátorait, hogy a nép előtt ne ócsárolják a főpapok és egyéb egyháziak életét, hanem ügyeljenek a vétkek és az erények találásának helyes egyensúlyára. Majd következik egy olyan részlet, amiről eddig még nem volt szó, nevezetesen, hogy ezentúl „*az apostoli Szent-szék és az egyház gazdagsága ellen se prédikáljatok soha bármit!*” S mindez Luther fellépése előtt egy évvel!

A következő évek rendi irataiban egyre több szó esik a *rebellisekről*, akiket a többiek „*nyakasoknak, pártoskodóknak, nyugtalan zavargóknak*” neveztek. Az obszerváns ferences tartomány az 1520-30-as évektől kezdve fokozatosan sorvadásnak indul. Megjelennek a *lutheri tévelygések* is a rend soraiban. A ferences apostaták egyre inkább kiemelkednek a névtelenségből. A reformáció első generációjának nagy nevei mind obszerváns ferencesek voltak: Szkárosi Horváth András, Sztárai Mihály, Kopácsi István, Siklósi Mihály. És minden bizonnyal Ozorai Imre is az volt.

S nem érdektelen áttekintenünk azt sem, hogy honnan jöttek, és hol tevékenykedtek később. Sztárai és Kopácsi (esetleg Siklósi is) a pataki ferences rendházból indult, s valamelyikük lehetett a kolostor utolsó gvardiánja. Székely István az Abaúj megyei Szikszón, majd környékén volt predikátor (Göncön, Liszván). Szkárosi Horváth a váradi rendházból indult, itt is írta első versét (1544), majd a Zemplén megyei Tállyán predikátorkodott. Ozorai főként Békés megyében tevékenykedett. S ha megfigyeljük: ugyanazokról a helyekről van szó, ahol 1514. májusában a parasztháború megindul. Nem valószínű, hogy véletlen egybeesésről van szó.

Mélyen gyökerező emlékek

A történelemtudomány eddig a pontig tárta fel a magyarországi reformáció történetét. Ennek, amint láttuk, több rétege is van. Először a felszín, a látványos siker és gyors terjedés, mögötte pedig a ferences ellenzéki áramlat a maga radikalizmusba hajló spiritualizmusával. Ez a radikalizmus vezetett, mint láttuk, az 1514-es parasztháborúhoz. Ha csak ez a radikalizmus hatotta volna át a reformációt, minden bizonnyal újabb, véres eseményekre került volna sor, főleg Mohács után, amikor is jelentősen meggyengült a katolikus egyház hatalmi bázisa. Erőszak alkalmazása azonban a XVI. századi reformáció folyamán csak kivételes esetben fordult elő (mindössze két ilyen esetről tudunk).

Úgy tűnik, hogy a magyar nép belső okokból foglalt állást a reformáció mellett. S ez több, mint egyszerű szimpátia vagy valami spontán reakció. Ahogy a harmincas-negyvenes évek szétszórt gócaiból az ötvenes-hatvanas évekre már jól megszervezett, összefüggő egyházak alakultak, az valami mélyen meghúzódó mintát feltételez, ami mentén az új egyház megszerveződött.

De vajon mi lehetett ez a mélyen gyökerező emlék, ami aktivizálódott a reformáció hatására? A hivatalos történelemtudomány mindmáig adós maradt a válasszal, olyannyira, hogy igazából a kérdést magát sem tette fel. Bizonyos kutatások azonban elég meggyőzően kezdik feltárni ezeket a régi emlékeket, és kapcsolják össze egyértelműen a reformáció szálaival. S ahogy a ferences rendi dokumentumokba bepillantva kaphatunk képet a ferences obszervancia szerepéről, úgy a másik kolduló szerzetesrend, a dominikánusok iratai, jegyzőkönyvei alapján sejlenek fel egy újabb jelenség körvonalai.

Manicheista emlékek nyomában

A nyom, amelyen elindulunk, egy 1563-ból származó törvényhozási dokumentum, amely egy meglehetősen különös jelenségről számol be: „*Ezekben az utóbbi években Magyarországon olyan káromkodások terjedtek el, amelyekben Istentől az őt egyedül megillető teremtő erő elvonatik és az ördögnek, ebnek, kutyának vagy másféle gonosz teremtménynek adatik ...*”. Megnevezi a törvény a káromkodás eme fajtájának az eredetét is: „*a török manicheista eretnekek által terjesztődik ...*” A törvény szerint *irradictus* vagyis meggyökeresedett szokásokról van szó, amelyek a Mohács-tól 1563-ig eltelt három évtized alatt nem gyökerezhetek meg. A török kitétel tehát semmiképpen sem az iszlám-törökre vonatkozik, hanem az iszlám előtti időkre. Az *ördög-adta, kutya-teremtette, ebadta* kifejezések tehát sokkal öregebbek a török hódoltságai időknél.

A középkori magyar inkvizíciós perek jegyzőkönyvei

Ha ezen a nyomon elindulunk visszafelé, roppant érdekes és izgalmas kép tárul fel előttünk. Kiderül, hogy a középkori Magyarországon lépten-nyomon találkozhatunk az ún. *manicheista eretnekséggel*, melyről a középkori magyar

inkvizíciós jegyzőkönyvek tanúskodnak a leghitelesebben. Magát az inkvizíciót a dominikánus rend folytatta le, nem csak Magyarországon, hanem egész Európában. A minket érdeklő perek anyagát a rend iratai között találta meg az 1940-es években Kassa közelében egy dominikánus szerzetes, Fehér Máttyás Jenő. Az ún. *Kassai-kódex* 289 per jegyzőkönyvét tartalmazza, amelyből 83 a magyar *mágusok* (táltosok) ellen lefolytatott vizsgálatokról szól. A jegyzőkönyvek az 1227-1498 közötti időszakban készültek. A 83 per anyaga elegendő az egész magyar ősi hitvilág rekonstruálására.

A magyarországi inkvizíciós perekben a *magyar Bibliák*-nak, az *istentelen manicheizmus*vádjával illetett írásoknak, szentek legendáinak, csillagászati és madárjós könyveknek, alkimista jegyzeteknek egész sora szerepel. Az írások nagy részét természetesen azonnal máglyára vetették, de ez a veszély fenyegette magukat a *könyvterjesztőket* is. Az elkobzott iratok kisebbik részét azonban Firenzébe vitték, ahol külön bizottság döntött sorsukról. Ezek az inkvizítorok számára furcsa írással, ismeretlen betűkkel (*„scripta curiosa”*) írott könyvek az ősi magyar rovásírás pótolhatatlan emlékei. Az első, okiratszerű említés ezekről a rovásírásos, régi magyar iratokról 1228-ból származik. Az ismeretlen betűkkel írott könyveket a *„régii pogányság fészkeként”* említett erdélyi Káld községből gyűjtötték be az inkvizítorok, nevezetesen a német származású Wolfgang kolozsvári dominikánus szerzetes, aki nem ismerhette az ősi magyar rovásírást.

A magyarországi inkvizíció mozgatórugóját keresve, számos feljegyzés tanúskodik arról, hogy a tizedszedés központi helyét foglal el ebben a kérdésben. Maga az első magyar inkvizítor, a dominikánus rendi Paulus Hungarus (Magyar Pál), a bolognai egyetem híres tanára ír arról az 1220-as években, hogy *„a mai szerzetesek nagyon sietnek báránykáikat, a gondjaikra bízott keresztyéneket mielőbb megnyírni, ha lehet többször is, pedig azokat a király ‘questorai’ már úgyis megnyírták”*. Név szerint említi a pannonhalmi apátot, aki *„egyházi tizedet követel még a pogányoktól is, akiknek megkereszteléséről elfeledkezett gondoskodni”*.

A MÁSSÁG KERESZTJÉVEL MEGÁLDVA

Manicheista szellemi hagyomány

Összegezve az eddigieket, megállapíthatjuk, hogy a magyarságban a reformáció idején még elevenen élt egy régi szellemi hagyomány, a *manicheizmus*. Ezen szellemi örökség legfőbb képviselői a magyarság szellemi-lelki vezetői, a mágus-papok, a táltosok voltak. Szent iratok, a Mani-féle Biblia volt, amit rovásírással jegyeztek le. A fennmaradt írásos és képi emlékek meggyőzően bizonyítják, hogy a magyarok már jóval a honfoglalás előtt megismerkedtek a keresztyénséggel, csak hogy nem az általunk ma ismert római vagy bizánci ágához tartoztak, hanem egy harmadik ághoz, a Mani-féle keresztyénséghez. A vallásalapító által a Szeretet vallásának nevezett mozgalom Közép és Kelet-Ázsiában, különösen a Hun Birodalom népei között volt népszerű. A VII. században a nagy Ujgur (ó-török) államban a manicheizmus államvallás lett.

A magyarok viszonylag korán, a III-IV. század tájékán találkoztak a manicheizmussal a Kaukázus vidékén. A VIII.

században a magyarság körében általánosan elfogadottá vált és egyes törzsek teljesen át is tértek a Mani-féle hitre. A rovásírással fennmaradt krónikák *égi eredetű, érdek nélküli szeretetvallásnak* nevezik a magyarok vallását. *„Az a szó, hogy magyar, nem törzset, népet vagy népfajt jelent, hanem a békességre törekvő emberek gyülekezetét.”* Egyházaikban nem volt tizedfizetési kötelezettség. Azt tartották, hogy mindenkinek munkát kell végeznie, mert *„dologtalanul senki a más munkájából nem élhet”*, s ez vonatkozott az egyházra is.

A régi hit és rovásírás irtása

De hát mi volt a manicheisták fő bűne? A legfőbb a tizedet illető fenti felfogás volt. Nyugaton a trón és az oltár szövetsége jegyében a világi hatalom gondoskodott a tized behajtásáról, a klérus pedig a hatalom ideológiai-vallási megalapozásáról. Ez létkérdés volt számukra, ezen alapult az egész nyugati társadalmi rendszer. Az ún. *keresztyénség* felvételénél tehát, úgy tűnik, nem a Jézusi-hit felvétele volt a lényeg, hanem a nyugati-római típusú társadalmi rend elfogadása illetve elfogadtatása. S hogy elvágták a visszarendeződés minden lehetőségét, rendszeresen és meg nem szünő dühvel irtották a Mani-féle hit minden maradványát.

Már Géza fejedelem elrendelte az ún. *pogány rovások* és a Mani-féle Bibliák elégetését. *„A nyugati keresztyénség felé megegyezésre kell jutnunk, különben az avarok sorsára jut az alig száz éve hatalomra jutott Magyar Törzsszövetség.”* István pedig törvénybe foglalta, hogy *„A kiket pedig rovás bűnén kapnak, azok várfogságra vettetnek. Ezentúl csak a latin betűt szabad használni.”* Annyira féltek a manicheizmustól, hogy még az írást is, ami külső formájában emlékeztet rá, kiirtották, és másik írásmódot vezettek be! Erre sincs nagyon példa a világtörténelemben!

A pápai adókönyvekben még Máttyás korában is „keleti részek – *terra gentium*”, pogányok földjeként szerepel a magyar föld. És népe mindig nagyobb papi tizedet fizetett, mint a szomszédai.

Támadások keresztüzében

A manicheizmus persze bárhol és bármilyen formában kivívta a hatalmon lévők dühödét támadását. Kevesen tudják, hogy az inkvizíciót is egy manicheista ihletésű mozgalom letörésére és elfojtására hozták létre. A *katar* mozgalomról van szó, mely spanyol és frank földön ütötte fel fejét az 1200-as években. Az sem köztudott, hogy a huszita mozgalomban is manicheista vonások fedezhetők fel, nem véletlenül, hisz magát Husz Jánost is, mint *manicheista eretneket* állították a konstanzi zsinat elé 1414-ben és ítélték máglyahalálra. S szintén nem véletlenül volt olyan népszerű a huszizmus Magyarországon: a huszita tanokra való fogékonyság szellemi rokonságról árulkodik.

A felszín alatt továbbélő manicheista eszmék egy évszázad múlva a magyarországi reformációban keltek ismét életre (a németországi sem volt teljesen mentes ettől). Ezért is vált ki az előbbiekhöz hasonló indulatot és reakciót a hatalmon levőkből.

Magyarországon olyan mértékű megtorlás követte a reformációt, ami példa nélküli egész Európában. A fizikai meg-

semmissítésen túl olyan megfélemlítési eszközöket is alkalmaztak, mint pl. a gályarabság. A magyar prédikátorok elhurcolása és eladása gályarabként azért is váltott ki megütközést a keresztyén világban, mert ez az eljárás keresztyénekkal szemben eddig nem volt szokás (itt ráadásul teológiát végzett lelkészekről volt szó).

ZÁRÓ GONDOLATOK

Hogy mivé fejlődhetett volna a magyarországi reformáció, ha nem nyomják el erőszakosan, csak sejtethetjük. Ami belőle látható formában megmaradt, az többszörösen is az elvárásokhoz és a történelmi realitásokhoz igazodó képződmény, melynek mélyen húzódo gyökereit sűrű homály fedi. Gyaníthatóan mesterségesen létrehozott amnéziáról van szó, melyet Nyugat-Európa ezer esztendeje igyekszik a magyarsággal kapcsolatban létrehozni. Ezt a célt szolgálta többek

között a régi hit és a hozzá kötődő régi írás szisztematikus kiirtása, és az új hit és új írás erőszakos elterjesztése. A felszín alatt azonban búvópatakként tovább élnek a régi emlékek, s ez a patak időnként a felszínre bukkan. Napjainkban is ennek lehetünk tanúi, amikor történelmi és régészeti kutatók sora tárja fel múltunk elfeledett rétegeit. Nem kizárt, hogy a reformációval kapcsolatban is újabb adatok kerülnek napvilágra, amelyek tovább gazdagíthatják ismereteinket.

Felhasznált irodalom:

Bucsay Mihály: A protestantizmus története Magyarországon, Gondolat, Bp. 1985.

Szűcs Jenő: Ferences ellenzéki áramlat a magyar parasztháború és a reformáció háttérében, Irodalomtörténeti közlemények, 1974/4.

Fehér Máttyás Jenő: Középkori magyar inkvizíció, Transylvania Könyvkiadó Vállalat, Gede Testvérek Bt., 1999, Budapest

Böhlig, Alexander (bevezetés, fordítás, magyarázatok): Der Manichaeismus. Die Gnosis III., Artemis Verlag, Zürich-München, 1980.

A MOZI 100 ÉVE • BUDAPESTI MOZIK

– Kiállítás az Ernst Múzeumban 2001. május végétől június végéig –

Az új évezred hajnalán nyilvánvalóvá vált: lezárult a mozi történetének egy újabb fejezete. Budapestet 1910 után nem a kávéházak, hanem a mozik városaként tartották számon; a mozikkal legjobban ellátott metropolisok közé tartozott. Mi a mozi, milyen volt a mozi, mit jelent moziba járni? Az Ernst Múzeum kiállítása erre keresi a választ. A mozik hirtelen eltűnése, olykor brutális átalakítása-szétverése indokolja ennek a jellegzetesen XX. századi építészeti műfajnak a monografikus feldolgozását és bemutatását. A kiállítás utaztatható, építészettörténeti része az eredeti tervek rajzokon kívül a két világháború közötti magyar fotóművészet szempontjából is értékes fotókat tartalmaz. A kiállítást az Építészeti Múzeum (Fehérvári Zoltán), a Magyar Filmintézet (Lencső László) és a Budapest Film (Kalcus Éva) közösen rendezte. A kiállítás látványtervét Vayer Tamás, filmdíszlettervező készítette.

A katalógusban több szerző tanulmánya és mintegy 300 fotó mutatja be átfogóan a Budapesti mozik egykori világát. A kiállításához az esti órákban filmvetítések is kapcsolódnak: filmhíradók a húszas, harmincas, negyvenes és ötvenes évekből és a moziroló szóló filmek láthatók. A kiállítás építészettörténeti anyagának fejezetei:

ből és a moziroló szóló filmek láthatók. A kiállítás építészettörténeti anyagának fejezetei:

1. Mozi a századelőn (Velence kávéház, Uránia mozi, Örökmozgó, Barlang mozi, Univerzum)
2. Modern mozi a két világháború között (Palace, Corvin, City stúdió, Metro, Fórum, Átrium, Lloyd, Broadway, Híradó, Alkotás mozi, stb.)
3. Mozi a II. világháború után - filmgyártással kapcsolatos épületek is (Kőbánya, Olimpia, külvárosi mozik, stb.)

Mozitörténeti fejezetek:

1. A mozi hőskora (sátras, kávéházi és kömozik)
2. Az 1945 utáni korszak
3. A 70-es 80-as évek mozitörténetének bemutatása

Az Ernst Múzeum épületében lévő egykori Tivoli, később Tinódi Mozi, jelenleg Tivoli Színház, Falus Elek tervei szerint készült

---

Viktorija Aladzic

VÁROSTÖRTÉNET

A Belgrádi Egyetem Műépítészeti Karán az 1978/79-es tanévben az első évfolyamon volt egy várostörténet nevű tantárgyunk. A kar akkori tanára, Bogdan Bogdanovic adta elő. Ahhoz, hogy valaki tízest kapjon ebből a tantárgyból, meg kellett írnia egy szemináriumi dolgozatot, valójában összefoglalva benne azokat az ismereteket, amelyeket a professzor úr át kívánt adni nekünk. Miközben a dolgozatot írtam, még fogalmam sem lehetett róla, hogy mielőtt még eljutnék a negyedik évfolyamig, a professzor – számomra mindvégig homályban maradt okok miatt – eltűnik az egyetemről. Annak ténye, hogy Bogdanovic professzor egy ideig Belgrád polgármestere is volt, nem befolyásolta a történelem későbbi alakulását és a tízéves háborús rémálom az egykori Jugoszlávia területén. Időközben a professzor egy interjúja miatt, amelyet a zágrábi televízióknak adott, s amellyel azután mind a horvát, mind a szerb sajtó visszaélt, zaklatásoknak volt kitéve. Saját szememmel láttam Belgrádban annak a házának a lépcsőházában a föliratokat, ahol lakott, és nyílak mutatták az utat a lakásáig olyan jelmagyarázattal, hogy ott egy usztasa lakik. Nem tudom, átmázolták-e a föliratokat, de abban biztos vagyok, hogy a föliratok és a zaklatások olyan nyomot hagytak a szívemben, amelyet aligha lenne képes eltakarni akárhány festékréteg. Ezzel a szemináriumi dolgozatomból vett részlettel szeretném megkövetni őt minden zaklatásért, és kifejezni, mennyire nyomot hagytak az én szívemben is azok a bizonyos föliratok.

A város olyan képződmény, amelynek kezdetei a neolitikumba nyúlnak vissza. Amit azonban még az újkor előtt száz évvel is városnak hívunk, merőben eltér attól, amire ma ezt a nevet használjuk. A különbség nem csupán mennyiségi – bár az egykori és a mai városok területe, lakosainak és épületeinek száma közti arány még az 1:1.000.000-t is elérheti – hanem bizonyos értelemben minőségi is: azt az utat fejezi ki, amelyet fejlődése során a város megtett egy, az ember számára hasznos, természetbe simuló, annak nem ártó képződménytől a gigászi lakóközösségekig, amelyek azzal fenyegetnek, hogy a természeti környezet utolsó maradványait is kiirtják bolygónkról. Ám a hatalmas különbségek ellenére mégis akad valami, ami közös mindegyik városban, Jerikótól, Trójától, az ókori Rómától kezdve egészen New Yorkig, Tokióig, Párizsig: valamennyi városlakó testi-lelki energiája, létezésstudata, történelmiség-érzete. Ez különösen a gazdag történelmi és gazdag hagyományú városokra jellemző. Rajtuk kívül léteznek olyan városok is, amelyek csak néhány évtizeddel ezelőtt keletkeztek, de azok is magukban hordozzák a múltjukat. Az alkalmasint nem oly gazdag és sokrétű, de mégis sajátos és jellemző minden egyes városra.

A régi és az új egyensúlya folyamatosan tolódik el a régi kárára. Egyre gyakoribb az idő vasfoga okozta változás, a megroggyant épületek eltakarítása, háborúk, természeti

csapások, ügyetlen restaurálások. Utódainknak hamarosan elképzelésük sem lesz róla, hogyan festett a város, amikor apáik éltek benne. Azt kérdezhetnénk, hogy az ilyen gyakori változások nem keltik-e egy város lakóiban a kényelmetlenség érzését, azt a félelmet, hogy nem tudnak lépést tartani a környezetükben lejátszódó események ütemével, azt az érzést, hogy ez már nem az a város, amelyben születtek, amelyhez annyi emlék fűzi őket. Valami azonban vigaszul szolgálhat ebben a kérdésben: a valós történelem mellett minden egyes város köré szövődik egyfajta póttörténelem is.

Ez a szövedék inkább áll képzeletből és véletlenszerűségekből, mint pusztán tényekből, s természetes módon olyan általános képzetek és képek föltételezik, amelyek a valós történelem fölfogásával párhuzamosan keletkeztek. A várossal kapcsolatban létezik egy másfajta emlékezet, amelynek nincs szüksége a valósághoz való hűség szilárd anyagi bizonyítékaira: a szövedéknek az a szerepe, hogy beindítsa ezt az emlékezetet. Az effajta emlékezet különösen olyan városoknál követhető nyomon, amelyek nem rendelkeznek történelmi emlékművek sokaságával és gazdag történelemmel.

Nagyon érdekes, hogy az éppen létrejövő városok lakosai milyen támaszt keresve igyekeztek megteremteni valamilyen kiinduló történelmi folytonosságot, akár valósat, akár imagináriust. A görög világban ez általában a város helyének kiválasztására vonatkozó legenda volt. Egyes városok már fennálló városoktól kölcsönözték történelmük egy részét. A tömeges, hirtelen gyarmatosítások esetében volt rá példa, hogy az újonnan létesült város az anyaváros után kapta a nevét, ahonnan az új város lakóinak többsége származott. Ez is arra vall, hogy a fiatal városnak szüksége van kezdeti emlékekre, a sajátosság érzésére.

Ha a lakosok egy része arra kényszerül, hogy bizonyos okból elhagyja városának területét, akkor is megőrzi városmivoltukat, amíg magukkal hordják városuk jelképeit és történelempótló emlékezetét, mindaddig, amíg az emlékezet és a jelképek el nem enyésznek. Egyes városok kifejezetten igényelték a kiinduló emlékeket, jelentőségük megerősítését, ezért a keletkezésüket bizonyos kozmikus viszonyokkal vagy változásokkal hozták összefüggésbe.

Manapság a városi individualitás lassanként kifakulni látszik, mégis nehéz föltételezni, hogy egy városnak – még ha az szatellit-település is – lakosaival együtt nincs mit mondania magáról, s így beismeri, hogy nem is város. A történelem fizikai nyomai lassanként ködbe vesznek, az emlékezet és az emlékek azonban megmaradnak, attól függetlenül, hogy többé vagy kevésbé tűnnek-e szembe; s bármennyire is az a benyomásunk, hogy ha ugyanazon városnak több lakosát megkérdezzük, akkor ugyan mindegyikük másként fog beszélni a városáról, de valami közös mégis érezhető lesz mindegyik történetben – valami, ami egy adott városra jellemző, valami, ami a szellemiségét adja, ami ugyan nem tapintható, de aki benne él, az érzi.

Akadnak közegek, amelyeknek földrajzi, ökológiai vagy egyéb mozzanata mitikus-költői tartalommal bír. Ilyen példa: a hét dombra épült város, a két folyó városa stb. Ennek oka valószínűleg az, hogy ilyen helyzetben az építés nagy erőfeszítést igényelt és sok nehézséggel járt együtt. Ilyen város Velence, amely ma is csodálattal tölt el bennünket. Ezekben a helyzetekben a város keletkezését övező mítoszok és legendák különösen elevenek és fantáziadúsak voltak, egyszerűen azért, mert nem volt egyéb mód átadni a város fölépítésének tapasztalatát.

A városoknak számos olyan ismertetőjelük akad, amelyek a régmúltban keletkeztek, és még ma is használják őket anélkül, hogy értenék a jelentésüket, mégis ezek teszik a várost olyanná, amilyen: ezek öröködnék az individualitása fölött. Ilyen ismertetőjel például, hogy a város megőrzi körvagy négyszögletes alakját a történelem során, hogy a bibliai és a korábbi minták nyomán városi kertek alakulnak ki, vagy hogy egyes állatokat a város jelképeként használnak.

A város egyetemes sajátosságának addig van értelme, amíg a lakosai hisznek benne. Ezt a sajátosságot megőrizni annyit jelent, mint megőrizni az individualitás mitológiai szubstruktúrájának hitelességét. Különböző hangoknak és illatoknak lehet hasonló jelentésük, mint ezeknek a jegyeknek – a csengettyűhangnak, kifolyó- vagy szökőkút vízcsobogásának, az akácvirágillatnak, és így tovább. A modern városban egyre kevesebb van ezekből az ős-zajokból és illatokból, de az sincs kizárva, hogy a technika avulásával majd újabb hangok lépnek a helyükbe, mint például a villamoscsörömpölés.

A múlt-öv és a jelen-öv nagyon eltérő módokon találkozhat; olykor a város újonnan épült negyede olyan nevet visel, amely a régmúltból maradt itt. Ez a városrész akár teljesen el is veszítheti minden hasonlóságát azzal, amiről a nevet kapta, de amíg a lakosai emlékezetében áthagyományozódik a régi elnevezés és az ok, amiért az létrejött, addig fennmarad a városrész fejlődésének folyamatossága is. A város, minél inkább veszíteni kezd valós történelmiségéből, és nem iparkodik azt valami nemessel pótolni, s ennek folytán szellemiség nélkül marad, és ösztönzésektől mentes szabad művi tényé válik, annál veszélyesebb részese lesz az őt körülvevő mindenség rombolásának. A méltósága addig tart, amíg létezik elegendő belső, imaginatív szerkezete, amely város-személyiségként fenntartja. Amikor ezek a szerkezetek mállani kezdenek és lemorzsolódnak, elkezdődik a városnak, mint olyannak a letűnése, attól függetlenül, hogy fizikailag továbbra is fejlődik és gyarapszik.

Az ősidőkben az ember egészében volt képes látni a várost, egészében át tudta tekinteni, és el tudta helyezni a világ egészében – más városokkal összehasonlítva –, s ugyanígy meg tudta találni benne a maga helyét is. Mi nem küzdhetünk úgy a város individualitásának megőrzéséért, hogy az ősrégi legendák keletkezésének módjára támaszkodunk. Manapság sokkal nehezebb egészében áttekinteni a várost és tisztában lenni a teljes rendszerben betöltött helyével. A modern ember számára a világ sokkal szélesebb fogalom, mint volt az újkor elejének embere számára. A mai ember rádöbben a maga jelentéktelenségére az egyetemes világmindenséghez képest. Fölvetődik a kérdés, milyen úton kell elindulni, mi módon segíteni a városnak, hogy megmaradjon annak, ami.

Az archaikus ember tudatában a város emelkedett valami volt, a világegészről elválaszthatatlan. Azt a képzetét, mely szerint a város a világ középpontja, tengelye – világra vagy földköldök –, inkább kell pozitív érzésnek minősítenünk, mint primitívnek: az egészhez tartozás fejeződik ki benne. A régi városok a világmindenség mintájára keletkeztek, annak mintájára, ahogyan az ember fölfogta a világmindenséget és annak erőit: a városok az ember világhoz való viszonyát juttatták kifejezésre. Az ember úgy képzelte, hogy léteznek törvények, amelyeket az istenek szabnak meg, és a városát igyekezett alávetni ezeknek a törvényeknek, hogy ne bontsa meg az egyetemes harmóniát, hogy ne szenvedjen el büntést miatta. Egyébiránt azoknak a városoknak, amelyek nem tartották tiszteletben a természeti törvényeket, akkoriban nem volt esélyük a fönmaradásra.

Ha elképzeljük a skálát, amelyen a világegyetem foglalta el a legfőbb helyet, a város egy alacsonyabbat, s legalul állt az ember, akkor megállapíthatjuk, hogy ennek a láncnak a város a legfontosabb szeme, amelynek mindenhez köze van, s amely – mint afféle mikrokozmosz – módot ad rá, hogy fölfogjuk az embernek a világegyetemben betöltött helyét. A múlt század első feléig még nagyon egyszerű volt végigsétálni a városon, és egységes benyomást szerezni róla. Egyetlen szempillantással befogható volt. A romantika korában a városnak ez a vizuális egybefogása még lehetséges volt, noha a város már nem számított jelképnek. Hogy jelkép legyen, ahhoz három szinten kellett átélni: kozmikus, onirikus és poetikus szinten. A romantika embere az első elemmel már nem rendelkezett. Tehát a jelkép már bomlófélben volt. Lassanként bezárul a kör, amely a polisztól a „városbirodalom” át a *város nélküli városbirodalom*-ig húzódik. Elkezdődik a város lebomlása. Egyre gyakrabban szembesülünk olyan pszeudourbanus szövedékekkel, amelyek sokban hasonlítanak a városra, de nincs igazi városi lényegük. A modern város „titok nélküli szfinx”? A teljesen megfejtett jel egyfajta bálványimádását éljük?

Ezt a válságot gyakran úgy kísérik meg elkerülni, hogy az egykori jelképek helyettesítésére hasonlókat keresnek a kortárs életben, ám az efféle helyettesítés mesterséges képződmény, amely mitikus környezet nélkül keletkezett.

Egyfajta neoszimbolizmus nevében kísérletek történnék az egykori templomtornyok, városfalak vagy kapuk, címerek utánzására. A városi jelképek válsága nem a materializálódásból fakad, ez csupán felszíni tünete a város valódi válságának. A modern ember távolról sincs tudatában városra azonoságának, amint annak tudatában volt az antik, a középkori, a reneszánsz ember. Ma egyre nyilvánvalóbb a polgár és a város közötti kapcsolat megszakadása. A nagyvárosokban a történelmi városmagok még mindig önálló városrészek gyanánt léteznek. Jelképi hatásuk azonban ahelyett, hogy egyre kondenzáltabb és erőteljesebb lenne, mindinkább elenyésszik, és általában olyan építményekkel találkozunk, amelyek semmilyen képzettársítást nem keltenek, és hamis idegenforgalmi attrakciót jelentenek. Az ilyen városrészek restaurálására tett kísérletek valójában elvetéltek.

A megoldás egyes módjai mégis sejthetők. A városközpont lehet a gyülekezés helye és oka, az esemény és következménye. Nem tudjuk, miként festhetne ez, ám az efféle gyülekezési gócpontoknak egészen más milyeneknek

kellene lenniük, mint a mai városi térnek: egy olyan új város-genetikai energia igazi központjainak, amelyet a *város nélküli városbirodalom* szakszóval illetett jelenséggel szegeznek szembe; egyetemes nagy, most még elképzelhetetlen játékok és misztériumok központjai lehetnének, amelyeket annak szentelnek, hogy az ember és a természet között az elszakítottak erejével a mélyebb közvetlenség új viszonya jöjjön létre. Ebben az esetben a város maga kezdené el meghatározni a saját fizikáját, és a városi jelképek hagyományos csokrában valamilyen új értékrenddel írná körül magát. A probléma azonban olyan természetű, hogy egyelőre meghaladja a modern ember ítélőképességét.

Valaha az ember hitt a felsőbb erőkben, bárhogya is nevezte és bárhogya is ábrázolta őket. Hitt abban, hogy a történelem ok-okozati összefüggésben állnak, és Valaki akaratának érvényesülései. A mai ember egészen más képzetel rendelkezik a világról. Föltárja azokat a törvényszerűségeket, amelyek a minket körülvevő világ mozgásában uralkodnak, s úgy látja, hogy az egyetlen olyan lény, amely kifejezésre juttatja az akaratát és akaratával hat a környezetére: az ember. A civilizációk keletkezése és letűnése, a kultúrák, fajok, népcsoportok, növény- és állatfajták létrejötte és kihalása egyre nehezebben tudható be isteni akaratnak. Még akkor is, ha az ember még mindig gyakran ragadhatja magát felelőtlen cselekedetekre, tetteiért a felelősséget valamilyen felsőbb erőre igyekszik hárítani, történelmi szükségszerűsége, erőhatalomra, jelentősebb és felelősebb személyre.

A város képe mindig az ember világnézetét tükrözte. Akármit teremtett, azt beépítette a világnézetébe. Az ember fölfogásában a világegyetem az archaikus kortól máig jelentős mértékben kitágult, az isten lassanként levette róla a kezét, s az embernek egyre inkább magának kellett vállalnia a felelősséget a cselekedeteiért. Ha a mai város a ma emberének világképét jelenti, akkor azt mondhatnánk, hogy ez a kép meglehetősen kaotikus, rosszul szervezett, majdhogynem ellenőrizhetetlen; önzést tükröz, kapzsiságot, telhetetlenséget, a fajtabeliekkel

szembeni ellenségességet. Az ember azonban nem takarozhat többé felsőbb erőkkel és hasonló varázslatokkal. Egy olajszállító tartályhajó balesete vagy az atombomba-robbanás nem isteni büntetés, hanem az emberi tevékenység következménye.

Mi lesz a várossal? Nehéz megválaszolni ezt a kérdést. Amikor Bogdanovic professzor előadásait tartotta, egyvalamiről még nem tudhatott: az internet fölfedezéséről. Amellyel hihetetlen és korlátlan virtuális világ tártul föl, amelyben kommunák, közösségek, városok jönnek létre. Az emberi társulások új formái. A mai beton-öserdőkben az egyénnek semmi lehetősége az önálló túlélésre. Társulás és a közösség elfogadása nélkül minimálisak az esélyei. A mai megalopoliszokban létrejövő közösségek fölépítésük, hierarchiájuk, tagjaik kölcsönös viszonyai, működésük módja tekintetében gyakran a görög poliszokra emlékeztetnek – akár hivatászerű társulásokról, akár egyesületekről vagy nem-kormányzati szervezetekről beszélünk. Fizikai szerkezetében a város olyannyira földüzdadt, hogy immár bomlásnak indult; átalakul valami mássá, aminek nincs konkrét, lekerekített formája, mint a görög polisznak. A modern városban az ember életmódja is hihetetlenül megváltozik a nem is olyan régi múlthoz képest. Az ember egyre kevésbé fog saját kezével teremteni: ezt a feladatot egyre inkább átveszi tőle a gép vagy a számítógép. A jövőben a munka olyan megjelenési formákat ölt, amelyek ma számunkra fantasztikusak és előre nem láthatóak, s amelyeknek egyedüli teremtőeszköze a gondolat lesz, valamint a transzmitter, amely a gépeket irányítja. Könnyen föltehető, hogy ehhez társul majd a világűr meghódítása. A ma embere mint ha azt hinné, hogy a jövőben képes lesz mindent megteremteni, maga kreálni. Reméljük hát mi is, hogy csakugyan úgy lesz, mert máskülönben az ennyire felelőtlen és megsokasodott emberi népesség tevékenysége mellett a Föld nehezen fog tudni újjászülni. És a város nem lesz több, mint emlékezés az emberiség szép és kurta gyermekkorára.

Túri Gábor fordítása

Kund Ferenc FORGÁCSOK

– fiatal építészek számára, akiket az útkeresés jobban izgat a pénznél –

Örülnek, ha kedves professzorom, Weichinger Károly emlékeimben őrzött néhány mondata nem merülne a feledés homályába. Első előadásán nagyjából ezekkel a szavakkal fordult hozzánk: *Kedves fiatal kollégáim bizonyára hallottak matematikus, zenész, sakkozó, és még lehetne sorolni, miféle csodagyerekekről. Egyet jól jegyezzenek meg: az építész csodagyerek kopaszodik. A magam által is megtapasztalt igazságot azzal tudom kiegészíteni, hogy a kopaszodás szükséges, de nem elégséges feltétel.*

Egyes szemesztereket professzori aláírással kellett zárni. Ilyen volt az egyik középülettervezési félév is. Az aláírás feltétele általában a katalógusok által bizonyított órai jelenlét volt. Weichinger tanár úr nem tartott katalógust, ellenben amikor a fürdők különféle fajtáinak funkciósémáit vázolta fel a táblára, felénk fordult és azt mondta: *El ne felejtsem a kollégákat figyel-*

meztetni, hogy amikor aláírásra hozzák az indexüket, tegyék bele a belépőjegyet, amit a Gellért gőzfürdőjébe váltottak! Én életemben először így jutottam el egy gőzfürdőbe, így érttem meg a fürdés rítusát, vagyis a funkciósémát, és így szerettem meg a gőzfürdőtmagát.

Egyik előadásán mesélte: *A minap egy tárgyaláson szorgalmaztam, hogy bővíteni kellene az építészhallgatók utazási lehetőségeit. (Ez abban az időben volt, a hatvanas évek közepén, amikor még Sopronba is csak különleges engedéllyel utazhattunk el.) Azzal utasították el a javaslatomat, hogy felesleges olyan sokat utazni, amikor a könyvtárakban ott van a sok, drága külföldi folyóirat, amiből a hallgatók pontosan megtudhatják, mi történik a világban. Erre azt válaszoltam, hogy azt ajánlom azoknak, akik ezt komolyan gondolják, hogy keressenek maguknak feleséget fénykép alapján.*

Dr. Nagy Emil

A DUNA-TISZA CSATORNA VILÁGSZEMSZÖGBŐL

Dr. Nagy Emil (1871-1956) ügyvéd, 1906 és 1911 között parlamenti képviselő, 1923-tól igazságügyminiszter. Alábbi írása, melyet Juhász József szívességéből és rövidítve adunk közre, a felesége, Göllner Mária által alapított, Bízalom c. szemle 1931. évfolyamának 1. számában jelent meg.

Németországban már évek óta folyik egy szinte gigászi méretű óriási csatornaépítés. A Versailles-i békeszerződés ezt a megépítendő csatornát már előre semleges nemzetközi vízi útnak nyilvánította. Ennek a csatornának az a jelentősége, hogy a tengeri hajók számára sima víziutat nyit meg Európa szívébe azáltal, hogy a Rajnát a Majna folyón keresztül összeköti a Dunával. Ennek a nagyszabású csatornaépítésnek egyik ága az a munka is, amellyel a Duna felső részét annyira ki akarják mélyíteni, hogy a csatornából a Dunába átjutó 1200-1500 tonnás hajók a tengerről minden átrakodás nélkül be tudjanak hajózni nemcsak Európa szívébe, de a Dunán át Bécsbe, sőt Budapestre is. A bajorok már úgy beszélnek Nürnbergről, mint nagyszerű észak-tengeri kikötőről. Ez az új, nagyszabású víziút, amely majdnem egyenes vonalban fogja összekötni az Északi tengert a Balkán országaival, 10-15 év múlva lesz kész.

Ha ezt a csatornát átadják a forgalomnak, a tengerentúli országok további előnyt fognak szerezni az európai mezőgazdasági jellegű országok rovására, amely kérdéssel bűn lenne jó előre a legnagyobb gondossággal nem foglalkozni. Ma még az a helyzet, hogy az amerikai búzát Hamburgban, Rotterdamban és a többi kikötőkben nagy költséggel át kell rakni a drága tarifájú európai vasutakra, és mégis szomorúan tapasztaljuk, hogy a mezőgazdasági termékek, főleg a búza tengerentúli versenye majdnem tönkretette búzánk kivitelét és súlyos konkurrenciát jelent egyéb mezőgazdasági termékeink számára is. Képzelnék el, hogy 10-15 év múlva a Kanadában, New Yorkban vagy Ausztráliában mezőgazdasági cikkekkel megrakott hajók átrakodás nélkül fognak behajózni Európa szívébe, és itt fogják kirakni a hajóból, egy puskalövésnyire a budapesti vásárcsarnoktól. Azt gondolom, nem kell magyaráznom, hogy ez milyen hatással lesz a magyar gazdasági cikkek kivitelére, milyen nagy konkurrenciát fog jelenteni mindazon mezőgazdasági cikkek tekintetében, amelyekkel tengerentúlról már ma is elárasztják Európát, még a mi mezőgazdasági jellegű országunkat is. Ha mi addig nem hozzuk létre a Duna-Tisza csatornát, akkor a mi Tiszánk, mint víziút, teljesen kiesik a világforgalomból, s a Tiszán innen és a Tiszán túl elterülő magyar mezőgazdasági területek a vasúti tarifák és az átrakodás révén messzebb esnek majd Európa belsejétől, mint a tengerentúli hatalmas termőföldek. Követelő nemzeti érdek tehát, hogy a mi Tiszánkat hozzákapszoljuk ehhez a nagy német csatornához, és ez a bekapcsolási mód nem lehet más, mint a Duna-Tisza csatorna, amely egyúttal öntözési célokat is szolgálna.

A csatorna nemcsak szociális megoldás a magyar kubikusok ezreinek foglalkoztatására, de az ímént kifejtett világszemszög-

ből is vizsgálva úgy gazdasági, mint közlekedési oldalról, a Duna-Tisza csatorna kérdését lehetetlenség elodáztatni. És azt gondolom, hogy minden pénzt, amit bármi egyéb kevésbé sürgős kérdésekre áldozna a kormány, teljes eréllyel kellene összpontosítani ennek a Duna-Tisza csatornának a megépítésére. A németországi csatornát is nagyszabású külföldi tőke segédkezésével építik meg s ugyanezt a módot kellene választanunk nekünk is. Mindenesetre olyan kérdés ez, amelyet sem én, sem más ilyen egyszerűen nem dönthetünk el, azt azonban mindenesetre meg lehet kívánni, hogy a kormány szakértők bevonásával sürgősen foglalkozzék ezzel a nagy perspektívájú kérdéssel. Mert régi ismert mondás az már, hogy *Gouverner c'est prévoir*, vagyis kormányozni annyit tesz, mint előre látni. És le fogunk kélni a mi Tiszánknak a világraszóló vízi forgalomba való bekapcsolásával, hogyha majd akkor kezdünk kapkodni, amikor a munka alatt álló német Lajos-csatornának megépítését és a Felső-Duna tengeri hajók számára való hajózási lehetőségének a munkáját befejezték.

A közép-európai folyók csatornával való összekötése nem új keletű ideál. Nagy Károly 793-ban fogott hozzá, hogy a Majna és a Duna két mellékfolyójának, az Altmühlnek és a Rezatnak egy négy mérföld hosszú csatornával való összekötése révén egybekapcsolja a Rajnát és a Dunát. A mű csak háromnegyed részéig jutott el, akkor kénytelenek voltak abbahagyni a munkát. A Nagy Károly által ásott kanális maradványai ma is láthatók Weissenburgnál (Fossa Carolina) és tanulságos kirándulás lehet az bárkinek, aki azt a csatornamaradványt meg akarja tekinteni. Goethe is lelkesedett a Rajna és a Duna összekötésének eszméjéért, sőt Napóleon is erősen foglalkozott ezzel a gondolattal. Tehát ez a csatornaterv nem új keletű, hanem nagyon mélyen visszanyúlik a történelembe. A régi tervet végre I. Lajos bajor fejedelem vitte dűlőre, elkészítvén egy 107 mérföld hosszú kanális, amely Bamberg alatt indult el a Majnából, s Kelheim alatt szaladt a Dunába. Ez a csatorna meg is nyílt 1846-ban, de hamarosan megbukott, mert se a Majna, se a Felső-Duna nem volt mindig hajózható, s miután ezenkívül a csatorna csak 120 tonnás hajóknak volt szánva, az ugyanakkor nagy lendületbe jött vasutakkal ez a primitív csatornahajózás nem tudott versenyezni. Annak a kezdetleges Lajos-csatornának a maradványait is megpillanthatja bárki Nürnbergnél a vasúti kocsik ablakából. De a sok hajótörésen átment csatorna-eszme azért mindig élt tovább, különösen Bajorországban, mert hisz ezen az úton akar Bajorország a tengerhez férközni és ezen az úton áldoznak a bajorok annak a nagy nemzeti aspirációnak, hogy Nürnberget észak-tengeri kikötővé tegyék. Végül 1920-ban az új köztársasági alkotmány újra felkarolta a csatornaépítést, már mint birodalmi ügyet, és amikor én legutoljára arra jártam, óriási méretű munkálatok folyamatát észleltem. Természetesen a csatorna építésével párhuzamosan állandóan dolgoznak a Majna és a Felső-Duna zavartalan hajózhatóságának a megteremtésén is.

Ismétlem, hogy ez a világraszóló víziút a jelenben és a közeljövőben még nem aktuális, de a nemzetet kormányzó államférfiaknak nemcsak a jelen idők taktikai lehetőségeire kell nézniük, hanem mindent meg kell fontolniuk, ami amúgy is agyonnyomorgatott fajtánk és országunk gazdasági érdekei szempontjából jövőre szóló perspektívát rejt magában. Ha azután majd a revízió révén országunk határai kitágulnak, úgy a kérdés mennyiségileg is még nagyobb mérvben fogja érdekelni a magyar nemzeti termelés szent gondolatát.

Köszeghy Attila
GYÖNGYÖKKEL KIVARRVA
– Sztánai útijegyzet 2001. tavaszeln –

Ha Sztána főterén csupán a templom, mellette a körül-kökerítéses lelkészlak és az egyetlen szinte-kétszintes, alul kő, felül fatornácos, kékfalú lakóház maradna látható, a többi tönkretett homlokzatú épület nyomtalanul eltűnne, a vizuális törmelék nélküli szépségek elveszítenék a – mégoly sebesült - teret, amelynek díszei.

Értelmezzük hát át az igénytelenséget és a nyers praktikus-ságot, az újmódi faragványos, vascomás kerítéseket, homlokzatokat is. Mormoljuk azt, hogy fontosabb a külsónél az emberi melegség.

Az említett templom belseje hímzett terítőekkel agyon-díszített, a padok hátán jól *látszódó* habszivacs párnák színes vászon-huzatai cifrálnak. Érződik a gondozottság, az odafigyelés, és itt nincs helyük esztétikai fenntartásoknak. Hanem hol van helye, mikor kezd helye lenni a kérdésnek: miféle rend az, ahol a köztéri, utcafépí igénytelenség jogosult bárhová benyomulni, de egyetlen utca sem létezhet olyan esztétika jegyében, amelyet azok igényelnek, akiket magával ragad a megkomponáltság, a részletek – esetenként spontán alakult - összeillősége, harmóniája?

A szabadságtól megfosztottság bármely formája rászövegezheto az igénytelenség menleveleire és a végtelen szeretet, megértés szószával köríthető. Kár, hogy a román, szlovák vagy

ukrán határon innen és túl egyaránt és ugyanaz a vizuális nyomor terebélyesedik. Itt a jövedelemhiány az elsőrendű ok, amott a nemzeti kultúra fojtogatása is, de a multik betörése és más kórokozók is megnevezhetők. Gyanakodnunk kell azonban, hogy ott, ahol a vizuális nyelvi képzés tizedrangú, a problémák és lehetőségek együtt-látására képzés pedig gyakorlatilag nem létezik, aligha várható gyors pozitív változás valamely felszabadító politikai gesztus nyomán. Csekély teljesítménye miatt cseppet sem etikus kritikával illetni a vizuális nyelvet dadogó szinten sem ismerő népességet.

Ha – talán nem alaptalanul – úgy véljük, hogy a vizuális rend és a lelki elegancia, tartás elválaszthatatlanságának felismerésére a vonzó közeli példák, a szinte-beleszületés által van esély, és netán – például a Szent István Egyetem kertés és tájépítész szakos hallgatóiként – varázserőt érzünk magunkban, megszállhatjuk Sztána kis utcáit, de a környező dombokat, hegyeket is, és a vizuális rend természeti valamint épített tüneményeit felmagasztaló dokumentumokat készíthetünk, a jövőbeli tovább-alakításokra is kitérve. A lelkesedés és tehetetlenség hangulatos együttesét építhetjük fel magunkban.

A helyi népesség amolyan helikopter nélküli mentőalakulatot lát, és némi kajánsággal betársul a megmentés-játékba.

A lelkek belső hullámzásait bizonyára felszínesen ítéli meg, aki nem járt eleget Erdélyben. Még felszínesebben, aki először járt Sztánán. De a több évtizeden át ismétlődő benyomások újra-érzékelése és lefestése egy arra tévednek is kötelessége lehet. Ki tudja, melyik szó, értett vagy félreértett üzenet fog hatékonyabb segítő és önsegítő utakat nyitni?

Az elmúlt évtizedek során más tájakon, most Sztána vidékén ismertünk meg magyar családokat, fiatalokat, öregeket. Pokoli kettősségben vergődőket. A kettősség: fagyöngymag-ragadással tapadás arra, aki akár segíthetne is kimenekülni, és már-már keserűségmentessé kiázott tünődés a jövőtlenség felett. Vendégszeretet- és otthon-jellegű létezés-kacatok a hittel és erővel faragott öregkapu-pillérek és gerendák maradványai körül, kiszámítható szövetű szövegek, befejező mondatok nélkül, egyszerre sután félbemaradtak és arrogánsak, polgáriaspállottsággal.

Nem a komfort hiánya, a jeges udvari budik kényelmetlensége, hanem a frissen vasalt törölközővel felszerelt mosdótál hiánya, a nem-kell-gondozni művirág-csokrok, a büszkén előkapott műanyag kólásüvegek, a szilvapálinkából kigyötört meggylikőr, a raffia-szalakra szőtt riherongy-szőnyegek, a már felemlített elegancia, tartás teljes hiánya és a szerencsétlenek olcsón megvásárolható, már ingyen is elvehető kedvessége azt sugallja, hogy nem található tengely, nincs egy gerinc, amely mentén újrendeződhetnének az egyéni és települési életek. Sztána, 2001. farsang.

A kedvesség gyönyörérbresztő és elkedvetlenítő. A tekintetek lenyűgöző tisztasága vonz egyszerre szellemi és testies együttlétre, de a közelségben szörny-arcok merülnek fel: saját aljasságunké, mert a kisémmizettek „egyenértékűség-tartalmát” elfogadtuk, és a kiszámíthatatlan erejű, rejthetetlenül való kapaszkodás szégyenétől táplált gyűlölet, sőt, közöny arca.

Ha az utcák bármely szegletében nyilvánvalóan tünődve megállunk, soha nem látott ismerősök köszöntenek, szándéku szerint éppen csak felemlítik – hol halk, hol luciferi zengésű hangon – sikeres és kudarcos élet-történeteiket. Azok egymásra rakódnak, koraközépkori *moták*, ahol az egyes szólamok más nyelven, más szöveggel, más dallammal szólnak, de valamennyi hang nyilvánvalóan összetartozó.

Minden sikertörténet mögé árny-történet rajzolódik. A megalkuvások, árulások, hazugságok valószínűségét még bebörtönzések pecsétes iratai sem képesek kizárni. A kiszabadulások és a gyalázatos besugói szerződések elválaszthatatlannokká váltak bennünk. Vajon még mire képes egy túlélő? Talán némiképp tisztábbnak hat az, aki meggyőzően sikertelen!

A sztánai dombok félig havas, félig sáros útjain lovas szánok siklanak. Budapesti kertész egyetemisták sárkányt eregetnek a legmagasabb dombtetőn. Kós Károly almafáin még rengeteg fagyöngy megtelepedhet. A túlzott téli napfényben kicsit hamisak a zöldek.

Sztána lehetetlenül üres főterén hatalmas tölgy-rönkből faragott itató áll. Körben tucatnyi szétújított, romlásnak indult ház. Ötpercenként más-más kapu nyílik fel, lovak tűnnek elő, paripa-futással, majd az itatótól vissza, a még éppen eltűrt kerülővel.

A sztánai farsang megtörtént. A fiatalok is hazaugrottak. Előkerültek nagyanyáik öltözékei. A lehullott gyöngyöket visszavarrták, és a legkisebbek boldogan ugrándoztak. Aztán a gyöngyös felsők gyöngyös felükkal összehajtvá műanyag szatyorokba kerültek. Kolozsvárra visszamenet a sztánai egysávos úton nem koccantak össze a kólák.

Debrecen, 2001. február 25. – a szerző felvételeivel

A VÉDEGYLET HÍREI

A Védegylet április 22-án, a Föld Napján demonstrációt szervezett, amelynek résztvevői néhány, a természeti környezetet veszélyeztető, tervezett vagy épülő beruházás helyszínét keresték fel. Többnyire olyan budai telkeket, ahol tömbösszevonás révén sikerült a lehetséges beépítési százalékot lakóparkok kialakítása céljából megnövelni. Akirándulás-jellegű demonstráció során több helyen rövid beszédeket mondtak, amelyek a kérdéskört több szempontból világították meg. Elhangzott többek közt az is, hogy a Budapest-környéki lakóparkokhoz legközelebb álló példák – a társadalomtól történő elzárkózás tekintetében – csak Európán kívül, Brazíliában találhatóak. A résztvevők előtt olvasta fel Karátson Gábor, a Védegylet elnöke az alábbi, az Országgyűléshez intézett levelet:

Nyílt levél az Országgyűléshez

Magyarország fővárosát ostromgyűrűbe fogta az ingatlan-speculáció. Budapestet és környékét sorra fosztják meg maradék zöldterületeitől. Küzdelem folyik: házról-házra, utcáról-utára, Pest közterein ugyanúgy, mint a budai kertekben és a közeli településeken. Tömegével irtják a fákat. roncsolják Európátán legszennyezettebb levegőjű fővárosának tüdejét. Nem kímélik a város arculatát meghatározó régi épületeket sem. Pusztul mindaz, ami a várost és vidékét vonzóvá teszi. A lakosság tiltakozásával senki sem törődik.

Döbbsenten tapasztaljuk, hogy a fuldokló város megmentését szolgáló intézkedések újra és újra a pártküzdelmek játékszerévé válnak. Az Országgyűléshez fordulunk, hogy figyelmeztessük felelősségére. Maholnap országrészek néptelenednek el, miközben a budapesti agglomerációt az elviselhetetlen zsúfoltság és a tervszerűtlen építkezés teszi tönkre. *Budapest csak akkor fejlődhet, ha nem növekszik tovább!*

Felszólítjuk a képviselőket, sürgősen alkossanak törvényt a fák és a városi zöldterületek védelméről, a főváros körüli települések rákos burjánzásának megfékezésére, és kezdeményezzenek hathatós intézkedéseket a város és vidéke teherbíró képességét messze meghaladó járműforgalom csillapítására, az elővárosi vasúthálózat, illetve a fővárosi tömegközlekedés fejlesztése érdekében.

Ne a környezetrombolásban, hanem a jövő nemzedékek örökségét biztosító jogrendszer megalkotásában járjunk elől az európai nemzetek sorában!

Kelt Budapesten, a Föld Napján, 2001. április 22-én.

A Védegylet nevében

Karátson Gábor
elnök

Ebből az alkalomból jelent meg Jávor Benedek szerkesztésében és a Védegylet kiadásában *A Jövő Nemzedékek Képviselőinek* fél éves jelentése, amely összefoglalja azokat az eseteket, amelyek a Képviselő első fél éves munkája során részletesen feltárt, és kiadványában nyilvánosságra hoz. Az alábbiakban a kötet bevezetőjét és két esetleírás részleteit közöljük:

Jávor Benedek

A Jövő Nemzedékek Képviselője

Tudatában annak, hogy a jövő nemzedékek sorsa a ma döntésein és tettein múlik, és hogy a jelenlegi gondokat, beleértve a szegénységet, a technikai és anyagi alulfejlettséget, munkanélküliséget, kirekesztést, diszkriminációt és a környezet fenyegetettségét, meg kell oldani mind a jelen, mind a jövő nemzedékek érdekében...

Ezek a sorok az UNESCO által 1997-ben kibocsátott, *A jelen nemzedékek felelőssége a jövő nemzedékek iránt* című nyilatkozatból származnak. Világos megfogalmazása annak, hogy cselekedeteink – részben a modern technika által kezünkbe adott lehetőségek folytán – sokkal kitejedtebb hatással bírnak mind térben, mind pedig időben, mint amilyenekkel bármely korábbi társadalomnak számolnia kellett. Az emberi cselekedet természete tehát *de facto* megváltozott. Tetteinkkel kapcsolatos felelősségünk ezért olyan új dimenziókat hordoz magában, amelyek új kihívás elé állítják erkölcsi rendszereinket. Képesek vagyunk-e – a demokratikus elv kiteljesítéseként – mindazok érdekeit megjeleníteni döntéseinkben, akiknek sorsát ezek a döntések befolyásolni fogják, éljenek térben vagy időben bármilyen távol tőlünk? Tudjuk-e a jövő nemzedékek iránti erkölcsi felelősségünket instrumentalizálni, beépíteni a társadalmi döntéshozatalba? Vállaljuk-e, a lehetőséggel párhuzamosan, hogy képesek vagyunk jövőbeli embertársaink sorsát befolyásolni, a kötelességet is, hogy érdekeiket, jogukat figyelembe vegyük?

Tudatában tehát annak, hogy a jövő nemzedékek sorsa a jelen döntésein és tettein múlik, a Védegylet elnöksége 2000 márciusában, nem sokkal a szervezet megalakulása után célul tűzte ki, hogy körvonalazza egy olyan szószóló feladatait és kötelességeit, aki a Magyar Köztársaság Alkotmányával összhangban, a döntéshozatali folyamatok során képviselheti az ezen döntésekből kirekesztett eljövendő nemzedékek érdekeit, és ellenőrzi, hogy azok ne sérülhessenek. Felkérte ezért Sólyom László professzort, az Alkotmánybíróság volt elnökét, a Védegylet vezetőségének tagját, hogy készítsen törvénytervezetet a *Jövő nemzedékek országgyűlési biztosa* intézmény felállításáról. A törvénytervezet 2000 nyarán elkészült; és a Védegylet abban a reményben látott népszerűsítéséhez, hogy az előremutató kezdeményezés eredményeképpen Magyarországon rövidesen létrejöhet az új ombudsmani intézmény. Sajnos – mint annyiszor – ismét csalódnunk kellett. A törvénytervezet politikai fogadtatása nem igazolta várakozásainkat. Jelentősé-

A fák védelméről szóló Kormányrendelet felülvizsgálatának sürgetése

gének és időszerűségének sokoldalú megvilágítására a Véd-egylet 2000 szeptemberében tudományos tanácskozást hívott össze a Magyar Tudományos Akadémián. Itt fogalmazódott meg a gondolat, hogy amíg az Országgyűlés megalkotja az általunk szorgalmazott törvényt, társadalmi szervezet lássa el a jövő nemzedékek érdekeinek képviselőjét.

Ezért tanácskozást hívtunk össze 2000. október 14-én a Komárom-Esztergom megyei Agostyánba, s oda meghívtuk számos civil szervezet képviselőjét, hogy körvonalazzuk a tennivalókat és az együttműködés módját. E megbeszélés nyomán 2000. november 20-án megalakult a Jövő Nemzedékek Képviselőlete. A képviselőlet feladata, hogy a nemkormányzati szervezet rendelkezésére álló szűkösebb keretek között, de mindenben a törvénytervezet elveit követve; jogi és politikai téren valamint a nyilvános tájékoztatás eszközeivel fellépjen a jövő nemzedékek érdekeinek védelmében. A képviselőlet olyan esetekben vizsgálódik és folyamodik jogorvoslatért, ahol a hatóságok döntése vagy magánszemélyek tevékenysége sérti az utánunk jövők jogát a földi életlehetőségek gazdag változatosságához illetve az egészséges környezethez. A Képviselőlet a következő alapelvek szerint alakította ki munkarendjét:

1. A Képviselőlet olyan esetekben vizsgálódik és folyamodik jogorvoslatért, ahol a hatóságok döntése vagy valamely magánkezdeményezés súlyosan sérti az utánunk jövők elidegeníthetetlen jogát az egészséges, emberhez méltó természeti és épített környezethez.

2. A Képviselőlet feladatát, eszközei elégtelensége folytán, csak korlátozott számú esetben tudja ellátni. Ezek kiválasztásánál elsődrendű szempont, hogy olyan, precedens-értékű ügyekkel foglalkozzon, amelyeket vizsgálva a közvélemény figyelmét ráirányíthatjuk az emberiség örökségét kockáztató beavatkozások természetére és jellegzetes válfajaira (pl. a kémiai biztonság, a géntechnológia, a településfejlesztés, a közlekedéspolitikai stb területén).

3. Eljárásaink során a civil kezdeményezés számára biztosított valamennyi törvényes lehetőséggel élni kívánunk, így eszköztárunkban polgári peres eljárások, ombudsmani beadványok, lobby-tevékenység, sajtókampány, nyilvános demonstrációk, figyelemfelkeltés, konferencia-szervezés vagy az érdekelt felek közti kapcsolattépítés egyaránt szerepelhetnek.

4. Legfontosabb eszközünk a nyilvánosság. Valamennyi vizsgált esetünket a nagyközönség elé tárjuk. Hisszük, hogy a széleskörű társadalmi nyilvánosság a leghatékonyabb visszatartó erő az utódaink és saját magunk létfeltételeit fenyegető döntések megelőzésében, illetve a hibás döntések korrekciójában.

5. Tevékenységünkkel bizonyítani kívánjuk, hogy Magyarországon a jövő nemzedékek elemi jogai napról napra sérülnek, ezért, ha nem akarjuk őket megfosztani a részvétel, figyelembevétel és önvédelem jogától, haladéktalanul gondoskodni kell alkotmányos képviselőtűkről. Fel kívánjuk hívni a figyelmet a Jövő nemzedékek országgyűlési biztosa intézmény létrehozásának rendkívüli fontosságára és sürgősségére, arra készítetve a Magyar Köztársaság Országgyűlését, hogy törvényjavaslatunk tárgyalását mihamarabb tűzze napirendjére, és azt fogadja el.

Amennyiben tevékenységünk felkeltette érdeklődését, és bekapcsolódna munkánkba, támogathatná azt, vagy szeretné részletesebben megismerni, kérjük, vegye fel a kapcsolatot a Képviselőlettel a Védegylet címen: 1051 Budapest Vörösmarty tér 1. – Tel.: 317 64 82 – email: vedegyletiroda@zpok.hu

A magyar városok levegőszennyezettségének mértéke általában rossz, egyes esetekben – elsősorban a fokozott közlekedés-eredetű terhelés hatására – kirívóan súlyos. Ezen városok közé tartozik a főváros is, ahol az egyre növekvő gépkocsiforgalom hatására egyes kritikus helyeken, mint például a Margit körúton, a Rákóczi út és a Kossuth Lajos utca vonalán, és más, elsősorban belvárosi területeken, napjainkra drámai helyzet alakult ki. Ez a szennyezettség egyértelműen kimutatható módon az érintett területeiket lakók illetve dolgozók számára súlyos egészségügyi kockázatokat hordoz magában.

A légszennyezettség csökkentésére kétféle módszer lehetséges. Az egyik magának a gépjárműforgalomnak a tervezett csökkentése, csillapítása, ez azonban – bár az Európai Unió területén széles körben ismert és bevett módszer – hazánkban egyetlen önkormányzatnak vagy politikai szerveződésnek sem látszik céljává válni. A folyamat éppen ellentétes. Belvárosi mélygarázsokkal, autópályákkal és azok átgondolatlan bevezetésével a városokba, kiszélesített utakkal, és egyéb infrastruktúrával elősegíteni és mennyiségében minden korábban elképzelhetőnél hatalmasabbra duzzasztani a városi forgalmat. Nincs olyan politikai erő, amely ezzel a mesterségesen gerjesztett folyamattal szembeszállna. Forgalom tehát nemcsak hogy van, de lesz is, és pedig egyre nagyobb. Katalizátor ide, ólommentes üzemanyag oda, ez az eredő szennyezettség folyamatos növekedését hozza magával. A folyamat emisszió-oldalán tehát aligha segíthetünk, amíg döntéshozóink számára a forgalom növekedése a fejlődés fogalmával egyenlő.

Marad tehát a másik módszer, az imisszió lehetőség szerinti csökkentése. A legegyszerűbb megoldás, ha kiköltözünk a városból. Ezáltal az általunk belélegzett szénmonoxid, nitrogén-oxid, és egyéb káros anyagok mennyisége csökkenthető. Munkánk azonban továbbra is a városhoz köt, s így egyre nagyobb távolságról ingázunk, immár váratlanul szűknek bizonyuló utakon, melyek kiszélesítéséért, és az átmenő forgalom lehetséges mennyiségének növeléséért semmi pénzt nem tartunk soknak. Napi 80-100 kilométert autózunk, ennek nem kis részét lépésben, dugóban állva. Hozzáadjuk a magunkét a szennyezettség növekedéséhez, s ennek hatására újabb és újabb roham indul az agglomeráció irányába. A kör bezárult, hisz a még messzebb költözők autói a házuk előtt pöfögnek el, a városi levegő pedig egyre dúsabb azokban a mérgező anyagokban, amelyek elől menekülni próbálunk.

Nyilvánvaló, hogy az imisszió csökkentésének egyetlen módja a káros anyagok megkötését végző, és szűrő hatása folytán alapvető jelentőségű zöldfelületek mennyiségének növelése, ezen belül is különös tekintettel a hatalmas aktív felületet biztosító, és így rendkívül intenzív megkötést biztosító fás növényállományokra. Ennek ellenére azt tapasztaljuk, hogy a minden szempontból indokolt zöldfelület-növelés helyett ezek folyamatos, és egyre növekvő ütemű megsemmisülése a meghatározó trend. Budapest területéről az elmúlt tíz évben három Városligetnyi zöldterület tűnt el. Ennek oka az általánosan uralkodó technokrata hozzáálláson, és az illetékes önkormányzatok nemtörődömségén túl, a fák védelmére vonatkozó jogi szabályozás elégtelensége.

A Magyar Köztársaság területén a fák kivágását az 1970. évi 21. sz. Kormányrendelet szabályozza. Ennek hatálya a *községek, városok belterületén*, valamint külterületén álló fákra, ideértve a zártkertben álló, továbbá a közutak tartozékát alkotó, valamint a közút határától 10 m távolságon belül álló fákat is' terjed ki. Kivágási szándék esetén a rendelet valójában valamennyi településen álló illetve az utakhoz kapcsolódó fa esetében bejelentési kötelezettséget ír elő. Jóllehet a jogszabály messze elmarad az Európában szokásos - például a szomszédos Ausztriában érvényes - védelem mértékétől, a magyar jogalkotás még ezt is túl keménynek érezhette. A fák kivágásának indokai egyedülállóan széleskörűek hazánkban, köztük az árnyékolástól, mely gyengébb zöldséghozamot eredményez, kezdve, az összfelületen lehulló levelek által okozott szennyeződések át a szomszéd kerítésén átnyúló faágakig terjed, melyek zavarják a kilátást. Csoda, hogy van még egyáltalán fa Magyarországon, hisz a jelek szerint bármely fa kivágható, amelyre valaki szemet vetett. Ez azonban még így is túl szigorúnak bizonyult.

A Magyar Köztársaság Kormányának 1999. évi 128. sz. rendelete úgy módosította a fenti jogszabályt, hogy az tovább bővítette a fák kivágásának lehetőségeit. A 21/1970. számú rendelet hatályát leszűkítették úgy, hogy az nem vonatkozik sem a lakóterületek fáira, sem pedig az utcai fasorokra. Ezek bejelentési kötelezettség nélkül, szabadon kivághatók. Semmiféle indok nem szükségeltetik a magánterületen álló fák kivágásához, amelyhez korábban a területileg illetékes hatóság – lakott területeken a jegyző – hozzájárulása kellett. Éppen abban az időszakban történt ez a könnyítés, amelyben a félelmetes méreteket öltő telekspekuláció, illetve a bevásárlóközpontok, lakóparkok és egyéb beruházások robbanásszerű elterjedése amúgy is végveszélybe sodorta városaink faállományát. Mindezen túl a módosítás 5. §. a korábbi rendelkezéssel szemben, mely csupán a kiszáradt fák kivágására vonatkozott, részletesen meghatározza, hogy *az életet és a vagyon biztonságát veszélyeztető* fát a tulajdonos köteles eltávolítani, ráadásul sürgős veszély esetén csupán utólagos bejelentési kötelezettség mellett még akkor is, ha a fa kivágása amúgy engedélyköteles is volt. A szabadon irtható faállományon túl tehát a többi esetben is pusztán a vagyon biztonságának – végtelenül rugalmasan értelmezhető – veszélyeztetését kell bizonyítani ahhoz, hogy a fák kivághatók legyenek.

A módosítás utat nyitott az ellenőrzés nélküli fakivágások és az amúgy is drámai sebességű zöldfelületpusztítás további felgyorsulása előtt. Eredménye a budai hegyek egyre intenzívebb beépítettségével párhuzamosan Budapest „tüdejének” egyre csökkenő zöldfelületaránya. Városaink, és mindenekelőtt a főváros amúgy is kritikusan alacsony zöldfelület-mennyisége további jelentős csökkenésének lehetővé tétele mind magunk, mind pedig utódaink életfeltételeinek és létalapjainak elherdálását jelenti.

A módosítás mindezek fényében sérti az Alkotmány 18. §-ban biztosított egészséges környezethez, valamint a 70/D. §. (2) bekezdésében biztosított *lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez* való alapvető alkotmányos jogot. Az Alkotmánybíróság 28/1994. sz. határozatának 1. bekezdése kimondja, hogy *az Alkotmány 18. §-ában megállapított, az egészséges környezethez való jog a Magyar Köztársaságnak azt a kötelezettségét is magában foglalja, hogy az állam a*

természetvédelem jogszabályokkal biztosított szintjét nem csökkentheti. Az Indoklás III. fejezetének 1. bekezdése leszögezi, hogy *az állam kötelességeinek magukban kell foglalniok az élet természeti alapjainak védelmét.* A 128/1999. számú módosító Kormányrendelet olyan alkotmányos jogokat sért, melyeket az állam minden polgára számára biztosítani köteles. A Jövő Nemzedékek Képviselőlete ezért bejelentéssel élt Dr. Gönczöl Katalinnál, az Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztosánál, amelyben felhívtuk az Országgyűlési Biztos Asszony figyelmét a hivatkozott Kormányrendelet alkotmányos állampolgári jogokat sértő voltára, és kértük, hogy a rendelet alkotmányellenességét állapítsa meg; egyben tegyen ajánlást a Magyar Köztársaság Országgyűlése számára az alkotmányos visszasság megszüntetésére. Az Országgyűlési Biztosok Hivatala bejelentésünket 2000. decemberében hivatalosan nyilvántartásban vette, az ombudsmani eljárás folyamatban van.

A Jövő Nemzedékek Képviselőlete bízik abban, hogy bejelentése alapján kedvező ombudsmani döntés várható, és az Országgyűlési Biztos ajánlása alapján mód nyílik egy olyan jogszabály megalkotására, amely – az Európai Unió joganyagával összhangban – kellő eréllyel érvényesíti e területen is az egészséges környezethez fűződő jogunkat, és biztosítja, hogy pillanatnyi gazdasági érdekektől vezérelve ne herdáljuk el zöldfelület-vagyonunkat, szennyezett és lakhatatlan városokat hagyva magunk után. A jövő nemzedékeknek joguk van ahhoz, hogy városaink levegőjét a biológiai aktív lombfelületek eltüntetésével ne tegyük évtizedekre előre belélegezhetlenné.

Móra Veronika és Takács-Sánta András

Amezőgazdasági géntechnológia Magyarországon

A mezőgazdasági géntechnológia kockázatai

A géntechnológiai úton módosított haszonélőlények tömeges elterjedése visszafordíthatatlan változásokhoz vezethet a természetben és a társadalomban egyaránt. Ezek kívánatossága azonban erősen megkérdőjelezhető: többségük minden bizonnyal rontaná a bennünket követő nemzedékek életlehetőségeit.

A géntechnológia lényege, hogy a haszonélőlények szervezetébe egy másik élő lényből származó gént juttatnak be, amely egy számunkra előnyös tulajdonság megjelenését biztosítja. (Például több haszonnövény szervezetébe sikerült bejuttatni egy baktérium azon génjét, amely egy rovarölő hatású fehérjét kódol. Az így átalakított növény is termeli a rovarokat elpusztító fehérjét.) A mezőgazdasági géntechnológiának – azaz génmanipulált növény- és állatfajták alkalmazásának – legfőbb célja a hozamnövelés.

Génmanipulált állatokat már évek óta tenyésztene a világ több országában is, Magyarországon azonban egyelőre még nem. Génmanipulált növények létrehozása jóval elterjedtebb, mint az állatoké. Emberi fogyasztásra irányuló természetűk 1994 óta folyik a világban, főként az Egyesült Államokban. Hazánkban kereskedelmi célokra egyelőre még nem termesztik őket, a szántóföldi kipróbálások azonban már folynak.

Egyesek szerint a mai mezőgazdálkodás által előidézett problémákra gyógyírt kínálhat a mezőgazdasági géntechnológia. Ez az állítás azonban egyértelműen hamis: a génmanipulált növények termesztése éppúgy igényli a vegyszerezést és a gépesített, monokultúrás művelést, mint „hagyományos” pár-

jaiké. Egyrészt az Egyesült Államok mezőgazdasági minisztériumának vizsgálatai azt igazolják, hogy a génmanipulált növények termesztése – az ígéretekkel ellentétben – nemhogy kevesebb, hanem egyenesen több vegyszert igényel, ráadásul még a hozamokat sem növeli megjelentősen. Másrészt a már természetben lévő, génmanipulált fajták túlnyomó részét képviselő, rovarkártévknek illetve gyomirtóknak ellenálló növények felgyorsítják a gyom- és rovarirtó szerekkel szemben ellenálló gyomok és kártevők megjelenését, ami nagyobb hatású – és gyakran még mérgezőbb – vegyszerek bevetését teszi szükségessé. Harmadrészt kísérletes bizonyítékok is alátámasztják már azt a feltételezést, hogy számos nem kártevő élőlény is áldozatul esik a génmanipulált haszonnövény által termelt mérgező anyagnak, vagyis a géntechnológiailag módosított növények termesztése csökkenti a biológiai sokféleséget. A mezőgazdasági géntechnológia éppen ezért lényegében a jelenlegi iparszerű, intenzív mezőgazdálkodás továbbvitelét jelenti.

A génmanipulált növények elterjedése ráadásul újfajta problémákat szülhet, és szül is. Ezek egy része ökológiai természetű. Például a génmanipulált haszonnövények a természetes élőlénytársulásokba bejutva a bevitt idegen génnek köszönhetően túlélési előnybe kerülhetnek, s így kiszoríthatnak onnan más, őshonos fajokat.

Az ökológiai kockázatok mellett egészségügyiiek is léteznek. Egy új gén bevitelének egy élőlény evolúciósan összecsiszolt, visszacsatolásos és kölcsönhatások által finoman szabályozott génjeinek működésére vonatkozó következményeit még csak alig sejtjük. Átfogó vizsgálatok hiányában nehéz előre jelezni, hogy szervezetünk hogyan fog reagálni az új, gyakran vírusokból, baktériumokból származó gének termékeire: keltethetnek-e allergiát, lehetnek-e mérgezőek? Az eddigi sajnálatosan szórványos kísérleti adatok korántsem megnyugtatóak: arra utalnak, hogy számolnunk kell nemkívánatos „mellékhatások” megjelenésével.

Mivel a géntechnológia rendkívül pénz- és tudásigényes eljárás, szinte kizárólag a multinacionális cégek foglalkoznak vele. A nagy költségekkel kifejlesztett, géntechnológiai úton módosított fajták megtérülését szem előtt tartó biotechnológiai vállalatok minél gyorsabb piaci terjeszkedésre törekuszenek. A géntechnológia alkalmazása jelentősen felgyorsította a világ agrárparában az elmúlt években megindult példátlan vállalat-összeolvadási és felvásárlási hullámot, aminek következtében ma már maroknyi szereplő irányítja a világ vetőmag- és élelmiszertermelésének és -kereskedelmének zömét. A géntechnológia terjedése maga után vonta a szabadalmi rendszerek módosítását is: a felfedezés és találmány közötti különbség elmosásával lehetővé vált az élő anyag - sejtek, szövetek, sőt élőlények szabadalmaztatása is. Voltaképpen ez a tényező áll a géntechnológiai fejlesztések eredményeinek erőltetett ütemű piacra dobása mögött: a vetőmagok után begyűjtött jogdíjak és licencek hozzák az igazi hasznot.

Csakhogy a szabadalmi védettség alatt álló fajták egyfelől növelik a gazdálkodók függőségét, másfelől tovább csökkentik a használatban lévő fajták számát. Hosszabb távon alighanem a géntechnológia legkomolyabb kockázata, hogy a – már amúgy is egyhangú monokultúrára alapozott – mezőgazdaságot még tovább uniformizálja, mivel nem csupán egyetlen faj alkotja az ültetvényeket, hanem még az egyedek is gyakorlatilag azonosak genetikailag, hiszen a termelőknek rövid távon az éri meg,

ha kizárólag a nagyobb hozamot biztosító, génmanipulált „szuperfajtát” ültetik. A mezőgazdasági géntechnológia emiatt csökkenti az élelmiszerellátás biztonságát, mivel az egyforma egyedekből álló agrártársulás rendkívül sérülékeny a kártevőkkel, illetve az élettelen környezet módosulásaival (pl. éghajlatváltozás) szemben. Ennek oka, hogy egy genetikailag azonos egyedekből álló társulásban nincs esély arra, hogy felbukkanjon egy, a megváltozott körülményekhez alkalmazkodni képes egyed, így a termés teljesen megsemmisülhet.

A hazai szabályozás hiányossagai

A kilencvenes évek eleje óta ezért világszerte felmerült a géntechnológiai alkalmazások szabályozásának szükségessége. Magyarországon 1999. január 1-én lépett hatályba a géntechnológiai tevékenységről szóló törvény. Noha hazai és külföldi kormányzati szakértők egyaránt elismeréssel szólnak róla, és világviszonylatban valóban erélyesnek tekinthető (például az EU két idevágó direktívájánál egyes vonatkozásaiban szigorúbb előírásokat tartalmaz), komoly hiányossága, hogy nem hangsúlyozza kellőképpen az elővigyázatosság elvét. A törvény ugyanis alapvetően megengedő szellemű: gerince egy engedélyezési folyamat, amely kiterjed a géntechnológiai úton módosított élőlények létrehozására, kibocsátására, forgalmazására és szállítására (ideértve a behozatalt és kivittelt is), kivéve a kísérleti célú, zárt rendszerű géntechnológiai tevékenységet.

Maga az engedélyezési eljárás kétfélcős: a kérelmek a szakminisztériumokban felállított géntechnológiai hatóságokhoz futnak be, amelyek egy formai ellenőrzés után továbbítják azokat az FVM-hez tartozó, a tényleges szakmai elbírálást végző Géntechnológiai Engedélyező Véleményező Bizottsághoz. Ennek 17 tagja az MTA, a különböző minisztériumok, valamint az egészség- és környezetvédelmi társadalmi szervezetek képviselői közül kerül ki. A bizottság az engedélykérelmeket támogathatja, feltételeket szabhat, vagy elutasíthatja azokat. Mindaddig kizárólag mezőgazdasági haszonnövények – jelesül kukorica, cukorrépa és repce – kísérleti kibocsátásáért kérték és kaptak engedélyt nagy nemzetközi biotechnológiai vállalatok és újabban hazai kutatóintézetek is. A kiadott engedélyk alapján végzett előkísérleteket a fajtaminősítés által megkövetelt további, legalább hároméves vizsgálat követi, ez azonban nem terjed ki a géntechnológiai módosításból következő speciális környezeti és egészségügyi kérdésekre. Géntechnológiai úton módosított vetőmagok csak a fajtaminősítést követően és újabban, immár forgalmazási engedély birtokában, legkorábban 2003-ban kerülhetnek hazai kereskedelmi forgalomba. Eddig egyetlen beadott engedélykérelem sem talált végső elutasításra, a Bizottság legfeljebb kiegészítő adatokat kért, vagy bizonyos biztonsági megszorító intézkedések (pl. védősáv kijelölése, a termés megsemmisítése) megszabását javasolta a hatóságnak. A testület molekuláris biológus illetve biokémikus tagjainak többsége az enrlített problémák egy részét valószínűtlennek, más részét a Bizottság hatáskörén kívül esőnek ítélve söpri le az asztalról, a társadalmi szervezetek képviselőinek érvelése ellenére.

Azon túl, hogy maga a törvény is módosításra szorul, több hiányzó végrehajtási rendelet is nehezíti a betartását, így például a géntechnológiai bírságról szóló, illetve a géntechnológiai úton nem módosítható szervezetek körét meghatározó kormányrendeletek.

A jogszabályi hiányosságok mellett súlyos gyakorlati nehézségek is vannak. Az import révén már ma is kaphatók hazánkban génmanipulált élőlényekből származó termékek. A törvény előírja ezek jelölését, de az élelmiszerekre vonatkozó szabályok ezt csak akkor teszik kötelezővé, ha a módosított összetevő DNS vagy fehérje formájában van jelen. Ezzel a génmanipulált növényekből készült élelmiszerek széles köre kiesik a jelölési kötelezettségből. Ahol pedig ténylegesen alkalmazni kellene a címkét, a megfelelő vizsgálati-ellenőrzési háttér hiánya teszi lehetetlenné a végrehajtást. Ugyanis a törvény szerint erre kijelölt hatóság, az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet (OÉTI) nem rendelkezik azzal a laboratóriumi kapacitással – sem pedig a létrehozásához szükséges pénzzel – ami szükséges lenne a rendszeres vizsgálatokhoz. Ebben a helyzet-

ben legfeljebb az élelmiszer-feldolgozó és -forgalmazó cégek önkéntes kötelezettségvállalására és ígéreteire hagyatkozhatunk, ami nem feltétlenül jelent elegendő garanciát.

A féléves jelentés további eseteirásokat közöl a Budapest VI. Jókai téren létesülő mélyparkolóról; a magyarországi ivóvizek növényvédő szerekkel való szennyezettségéről; a pesthidegkúti Erzsébet-ligeten tervezett lakóparkról; a kistélepléseken létesített szennyvíztisztítók szabályozásának és finanszírozásának szükséges módosításáról; a sashegyi Ugató-szikla tövében, természetvédelmi területen épülő társasházról; a budakeszi erdőben engedély nélkül épített „VICO-lovarda” bontására vonatkozó, s a Legfelsőbb Bíróság által is helybenhagyott döntés végrehajtásának elmaradásáról és a Zempléni-hegység értékeinek szükséges védelméről.

George W. Bush amerikai elnök bejelentette, hogy az Egyesült Államok, a világ legnagyobb széndioxid-kibocsátója, nem csatlakozik a Kiotói Jegyzőkönyv aláíróihoz. Az Egyesült Államokat nem érdekli a Föld többi országának sorsa. Mi, akik félelmetesnek tartjuk a fokozódó éghajlatváltozást, úgy gondoljuk, hogy amíg az Egyesült Államok felháborító magatartásával veszélyezteti mindannyiunk jövőjét, nekünk az Egyesült Államoknak kell hátat fordítanunk. Ezért a mai naptól kezdve

bojkottot hirdetünk az amerikai termékek ellen

Mivel a globalizálódó gazdaságban nehéz egyértelműen meghatározni, mi amerikai, annak tekintjük mindazokat a termékeket és szolgáltatásokat, amelyeket a közvélemény nevük, eredetük vagy arculatuk alapján amerikaiként azonosít.

A bojkottot nem szegi meg, aki mással nem helyettesíthető, nélkülözhetetlen amerikai terméket vásárol

Budapest, 2001. április 17.

a Védegylet

HÍREK

KOSSUTH-DÍJJAL tüntették ki **KAMPIS MIKLÓST**, a Kós Károly Egyesülés igazgatóját példamutató várostervezői munkásságáért, a Kaposvár belvárosának emberi léptékű újjáalakítása érdekében kifejtett tevékenységéért. Joggal tehetjük hozzá az indokláshoz több évtizedes szervező és oktató munkáját, amelyet a hetvenes évek elejétől fejtett ki a dél-dunántúli régióban, valamint a Magyar Építész Kamara megalakításában és tevékenységének formálásában kifejtett erőfeszítéseit.

A MAGYAR ÉPÍTÉSZEK SZÖVETSÉGE tisztújító közgyűlése **WEILER ÁRPÁD** pécsi építészt választotta a Szövetség új elnökévé. Nehéz és felösségteljes feladatának ellátásához sok erőt kívánunk.

A SZÉP HÁZAK folyóirat legutóbbi száma a Kvadrum építésziroda családi házait mutatta be olvasóközönségének. A szám bevezetője ízelítőt adott középületeikből is.

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS legutóbbi igazgatótanácsi ülésén jelentette be kilépési szándékát Lomnici és Tarsa kivitelező vállalata és a kecskeméti Farkas és Guha építésziroda.

A KÓSKÁROLY ÉLETMŰVÉVEL foglalkozó konferencián elhangzott előadásokat önálló kiadványban szándékozik megjelentetni a szervező, a MUNDUS kiadó. Anthony Gall kötetének megjelenése tovább késik és legutóbbi értesülésünk szerint nyárra várható.

JÁNOSY GYÖRGY életművét foglalja össze a 6 Bt kiadó igényes építészeti kiadványait újabb hiánypótló művel és egyúttal könyvészeti remekkel gyarapító kötet. Önéletrajzi vallomások, visszaemlékezések és néhány épületet bemutató tanulmány keretei között állít méltó emléket a közelmúltban elhunyt építésznek, aki gondolkodóként, pedagógusként, tervezőként egyaránt nagy hatással volt az öt követő nemzedékekre. A kötet ismét felhívja arra is a figyelmet, hogy milyen bepótolhatatlannak látszó mulasztásai vannak a magyar építészeti irodalomnak, hiszen ez a Ferkai András szerkesztette könyv a fájó hiányoknak csak egyetlen darabját kezdi el felszámolni.

AZ EDITIO PLURILINGUA kiadó jelentette meg Beke Pál *Méltóságkereső* című könyvét. A kötet mai tanulmányai és a szerző 1975 óta megjelent írásaiból válogatott szöveggyűjtemény a főszereplő szemével mutatja be a – mai szóval – közösségfejlesztés három évtizedes történetét, a mai magyar társadalom alakulásában döntő szerepet játszó, ám mindig a háttérben zajló folyamatait. Titkos történelemkönyv, amelynek bemutatott eseményei talán – és remélhetően – hosszabb távon, nagyobb súllyal játszanak szerepet a jövő alakulásában, mint a jól ismert, látványos politikatörténet. A kötet egyes részei korábban az *Országépítő*-ben jelentek meg.

SIKLÓSI JÓZSEF tervezte a Pázmány Péter Katolikus Egyetem most elkészült műszaki épületét, amely műhelyeket, raktárakat, irodákat és útkarbantartó gépkocsik garázsát foglalja magába. Munkatársak: Kuli László és Kovács Ágnes vándorépítészek.

ÍRORSZÁGI OLVASÓNK, Nicola Gordon-Bowe küldött két, Provence-ban készített fényképet a 2000/4 számunkban bemutatott olaszországi *trullo*-kkal rokon építenyekről.

ALKOTÓTÁBOR a lázárfalvi Büdös-fürdő újjáépítésére, 2001. augusztus 4-12. Lázárfalva a Csomád-Bálványos Régió egyik települése, ahol már ösödök óta használják a földből feltörő gyógyhatású forrásokot. A Büdös-fürdő, amelyet középkori oklevelek is megemlítenek, helyi jelentőségű fürdővé épült ki a 20. század első felében. Vízét és a feltörő gázokra épített mofettákat az itt és a környéken lakókon kívül máshonnan érkezők is felkeresték izületi, reumatikus és egyéb mozgásszervi bántalmakkal. Mára a fürdő tönkrement. Az egyik legnagyobb gondot a nagymértékű talajerózió jelenti. Az alkotótábor célja a fürdő felújítása és a környezetében szükséges tájvédelmi feladatok elvégzése. Érdeklődni lehet a PAGONY Táj- és Kertépítészeti Kft.-nél – 1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 2. – Tel/fax: 2062-878 – email: pagony@matavnet.hu

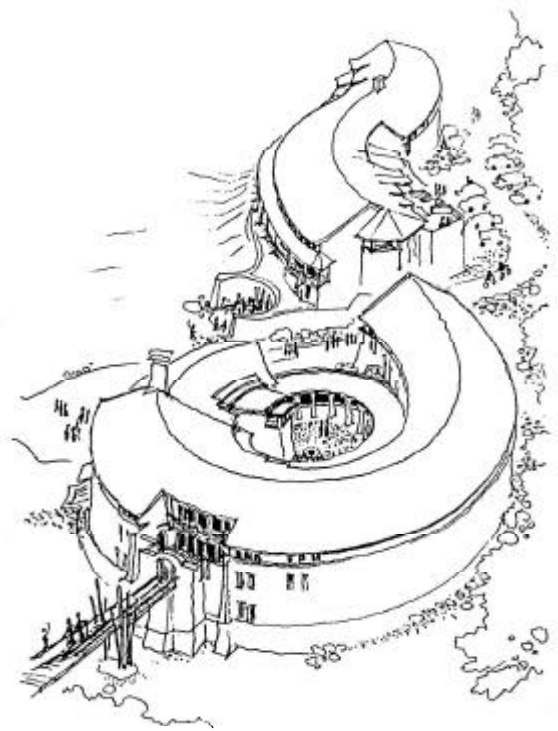
PEST ÉPÍTÉSZETE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT címmel jelent meg Ferkai András munkatársaival (Branczik Márta, Hajdú Virág, Molnos Attila, Oláh Éva) közösen készített kötete, a hasonló budai dokumentumkötet (1995) folytatása. Kiadóként a könyvet az építészek és művészettörténészek által ez alkalomból létrehozott *Modern Építészetért KHT* jegyzi, amelynek célja a huszadik századi építészet kutatása, védelme és megismertetése. A hatszáz épületet és együttest részletes leírással, tervekkel, fényképekkel bemutató könyv mostantól nélkülözhetetlen segédeszköze az építészettel való foglalkozásnak, akár laikus tájékozódásról, akár városvédelmi kérdésekről, akár tervezésről legyen szó, hiszen a Budapest városképét döntően meghatározó épületállományról van szó. A két kötet együtt nemzetközi mércével mérve is egyedülálló vállalkozás, egy korszak közel teljesnek mondható építészeti katasztere, szakmailag korrekt válogatásban és elemzésekkel. Az új kötet bevezető tanulmányai (angol nyelven is olvashatók) történeti, funkcionális, városfejlesztési összefoglalást adnak és Ferkai András kísérletet tesz az eddigi, rutinszerű stílusmeghatározások helyébe egy új, az egész korszakot egységes szemlélettel értékelő koncepciót állítani. Ennek lényege, nagyon röviden összefoglalva, hogy az egyes épületek helye stilisztikailag (1) a konzervativizmus, hagyományörzés (historizálás); (2) a modernizmus, újító szándék (nemzetközi jellegű funkcionalizmus) és (3) a nemzeti gondolat (nemzeti stílusirányzatok, népi mozgalom) által meghatározott háromszögben jelölhető ki. E gondolat értelmében a három irányzatot vizsgáló objektumra gyakorlati vizsgálatok alapján a háromszögön belül. Dávid Ferenc a könyv bemutatóján tartott értékelésében kiemelte a koncepció újszerűségét és azt a tájékoztatói lehetőséget, amelyet ez a megközelítésmód a nagyon összetett korszakban való eligazodás számára jelent. Ilyen alapon állított fel a szerző új stílus kategóriákat az egyes erőközpontokhoz való viszony jegyében, hogy minél árnyaltabb, mégis összefüggő képet adjon a korszakról. Az elegáns, áttekinthető szerkezet és tördelés a tartalommal jó összhangban van. A kötet nagyon időszerű abból a szempontból is, hogy a jelenleg uralkodóvá vált neo-modernista stílust követők számára alapos tájékoztatást tud adni az előképülő szolgáló irányzat esztétikai értékein túl jellemző összetevőiről.

Alibunár járás pavilonja az 1903-as pancsovai kiállításon
Borászati pavilon (Pilch Andor terve) az 1907-es pécsi kiállításon
Dohánypavilon az 1948-as Budapesti Nemzetközi Vásáron

PAVILONÉPÍTÉSZELET címmel a Magyar Építészeti Múzeum rendezésében májusban nyílt meg a Múzeum gyűjteményének anyagából válogatott kiállítás az Országos Műemlékvédelmi Hivatal aulájában. A Múzeum PavilonAlapítványa adta ki katalógusként a *Pavilonépítészet a XIX-XX. században* című kiadványt, ami egyúttal a Pavilon időszakos folyóirat különszáma. A rendkívül gazdag, sokszínű anyagot bemutató kötet, amelyet Fehérvári Zoltán, Hajdú Virág és Prakfalvi Endre szerkesztett, elsősorban a kiállítási pavilonok történetéből mutat be fejezeteket egy 1815-ös dohányárusító pavilon tervétől a Budapesti Ipari Vásáron felállított 1960-as AURAS pavilonig. Budapest, Pécs, Brüsszel, Velence, Torino kiállításai szerepelnek a tanulmányok között, amelyek sorát az első világháborús hadikiállítás (Lemberg és Budapest) részletes bemutatása és a Budapestre tervezett Expo pavilonjaira kiírt tervpályázatok ismertetése egészíti ki. A katalógus számos forrásértékű anyagot publikál a különleges tematikai összeállítás keretében. Néhány, a kiállítási anyagot kiegészítő pavilont mutatunk be Gerle János képeslapgyűjteményéből.

Piliscsaba, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Szent Lujza kollégiuma
Építész: Bata Tibor; munkatársak: Balassa Endre és Kurucz Szabolcs.
Kivitelező; BAUSYSTEM. Elkészült 2000-ben. Fotó: Szántó Tamás.

A BEMUTATOTT BEREGI AJÁNLATI TERVEK
MINŐSÉGI, A HELYI ARCULATHOZ,
HAGYOMÁNYOKHOZ, IGAZODÓ
ADAPTÁLÁSÁNAK ZÁLOGA
AZ EGY FALU-EGY ÉPÍTÉSZCSAPAT ELV
ÉRVÉNYESÍTÉSE. ÍGY BIZTOSÍTHATÓ,
HOGY A HELYREÁLLÍTÁSI ÉS ÚJJÁÉPÍTÉSI
BIZOTTSÁG ÁLTAL MEGSZERVEZETT
MUNKA MŰSZAKI ÉS TELEPÜLÉSKÉPI
SZEMPONTBÓL PÉLDAÉRTÉKŰ LEGYEN.
A FELÁLLÍTANDÓ FŐÉPÍTÉSZI IRODA
TUDJA BEFOGADNI A HELYI
TAPASZTALATOKKAL RENDELKEZŐ
SZAKEMBEREK MUNKÁJÁT, KAPCSOLATOT
TUD TARTANI A HELYI, MEGYEI ÉS
ORSZÁGOS SZERVEZETEKSEL.
A KIVITELEZÉS SORÁN FELÜGYELNI TUDJA
AZ ÉPÍTKEZÉSEK MŰSZAKI SZÍNVONALÁT,
A FELMERÜLŐ PROBLÉMÁKAT KÉPES
HATÉKONYAN, A HELYSZÍNEEN MEGOLDANI.

(Részlet az ajánlati tervek műleírásából)